

СЪДЪРЖАНИЕ

	Стр.
Въведение	9
1. Социално-икономически анализ на настоящата ситуация в областта на човешките ресурси	9
1. 1. Макроикономически условия	9
1. 2. Демографски тенденции	10
1. 3. Пазар на труда	11
1. 4. Образователен статус на населението	25
1. 5. Социално включване	35
1. 6. Системи на пазара на труда, социалните и здравни услуги	43
1. 7. Политики в сферата на човешките ресурси	49
1. 8. Натрупан опит по Програма ФАР	58
2. Анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахите (SWOT анализ)	60
3. Стратегия на ОП „РЧР”	62
3. 1. Стратегическа цел	63
3. 2. Специфични цели	63
3. 3. Съгласуваност на ОП „РЧР” с политиките на Европейската общност	68
3. 4. Съгласуваност на ОП „РЧР” с националните политики	69
3. 5. Синергизъм и демаркация с останалите оперативни програми и с Националния стратегически план за развитие на селските райони (2007 – 2013 г.)	70
3. 6. Индикатори за измерване въздействието на ОП „РЧР”	72
3. 7. Принос на приоритетите на ОП „РЧР” за постигане на целите на Лисабонската стратегия	74
4. Приоритетни направления	76
Приоритетно направление 1. Насърчаване създаването на нови работни места и развитие на пазар на труда, насърчаващ включването	76
Приоритетно направление 2. Повишаване производителността и адаптивността на заетите	79
Приоритетно направление 3. Подобряване качеството на образованието и обучението в съответствие с потребностите на пазара на труда за изграждане на икономика, основана на знанието	83
Приоритетно направление 4. Подобряване на достъпа до образование и обучение	89
Приоритетно направление 5. Социално включване и насърчаване на социалната икономика	94
Приоритетно направление 6. Повишаване ефективността на институциите на пазара на труда, социалните и здравни услуги	100
Приоритетно направление 7. Транснационално и междурегионално сътрудничество	105
Приоритетно направление 8. Техническа помощ	107
5. Хоризонтални принципи	110
5. 1. Осигуряване на равенство между половете и превенция на дискриминацията	110
5. 2. Иновации и прилагане на политики (mainstreaming)	111
5. 3. Партньорство и овластяване (empowerment)	113
5. 4. Добро управление на програми и проекти	114
5. 5. Устойчиво развитие	115
6. Сфери на действие по отношение на ромската общност	116
7. Финансов план	119
8. Управление на ОП “Развитие на човешките ресурси”	120
8. 1. Институционална структура	120
8.1.1. Управляващ орган	120
8.1.2. Междинни звена	122
8.1.3. Бенефициенти	123
8.1.4. Сертифициращ орган	123
8.1.5. Одитиращ орган	124

8.1.6.	Орган за оценка на съответствието	125
8.1.7.	Комитет за наблюдение	125
8. 2.	Системи за финансово управление, одит и контрол	126
8.2.1.	Система за финансово управление	126
8.2.2.	Процедури за одит и контрол	129
9.	Мониторинг и оценка	131
9. 1.	Система за мониторинг	131
9. 2.	Оценка на изпълнението	131
10.	Специални разпоредби	132
10. 1.	Държавни помощи	132
10. 2.	Обществени поръчки	132
10. 3.	Екологично въздействие	132
11.	Публичност	134
12.	Основни изводи от предварителната оценка	135
13.	Приложения	137

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

AЗ	Агенция по заетостта
АМС	Администрация на Министерски съвет
АСП	Агенция за социално подпомагане
АХУ	Агенция за хората с увреждания
БВП	Брутен вътрешен продукт
БДС	Брутна добавена стойност
БЗР	Безопасност и здраве при работа
ВУ	Висши училища
ГИТ	Главна инспекция по труда
ДАЗД	Държавна агенция за закрила на детето
ДАМС	Държавна агенция за младежта и спорта
ДБТ	Дирекция «Бюро по труда»
ДБТ	Дирекция „Бюро по труда”
ДЦХУ	Дневен център за хора с увреждания
ЕДВ	Етнически и демографски въпроси
ЕИО	Европейска икономическа общност
ЕО	Европейска общност
ЕС	Европейски съюз
ЕСЗ	Европейска стратегия по заетостта
ЕСТК	Европейската система за трансфер на кредити
ЕСФ	Европейски социален фонд
ЕФРР	Европейски фонд за регионално развитие
ЗБУТ	Здравословни и безопасни условия на труд
ЗЖ	Защитено жилище
ИКТ	Информационни и комуникационни технологии
ИН	Интегрирана насока
ИНРЗ	Интегрирани насоки за растеж и заетост
КБО	Конвенция на Обединените нации за борба с опустиняването
КБР	Конвенция на Обединените нации за биологичното разнообразие
КФ	Кохезионен фонд
МЗ	Междинно звено
МОН	Министерство на образованието и науката
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
МС	Министерски съвет
МСП	Малки и средни предприятия
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
МФ	Министерство на финансите
НАОА	Национална агенция за оценяване и акредитация
НАПОО	Национална агенция за професионално образование и обучение
НПО	Неправителствена организация
НПР	Национална програма за реформи
НРС	Наблюдение на работната сила

НСИ	Национален статистически институт
НСПРСР	Национален стратегически план за развитие на селските райони
НСРР	Национална стратегическа референтна рамка
НССЕДВ	Национален съвет за сътрудничество по етническите и демографските въпроси
NUTS II	Класификация, според която обхвата на единиците е на ниво район за планиране
ОИСР	Организацията за икономическо сътрудничество и развитие
ОП “РЧР”	Оперативна програма «Развитие на човешките ресурси»
ОССЕДВ	Областен съвет по етнически и демографски въпроси
п.п.	Процентен пункт
ПМС	Постановление на Министерски съвет
ПН	Приоритетно направление
ППЗНП	Правилник за прилагане на Закона за народната просвета
ППО	Продължаващо професионално обучение
ПРООН	Програма за развитие на организацията на обединените нации
РИО	Регионален инспекторат по образование
РКОНИК	Рамкова конвенция на Обединените нации по изменение на климата
СЗО	Световна здравна организация
СИ	Специализирани институции
СНСО	Стратегическите насоки за сближаване на Общността
СОП	Специални образователни потребности
СУПЗ	Социално-учебно професионално заведение
УИС	Управленска информационна система
УО	Управляващ орган
УТ	Условия на труд
ЦКОКО	Център за контрол и оценка на качеството на образованието
ЦРЧР	Център за развитие на човешките ресурси
ЦСРИ	Центрове за социална рехабилитация и интеграция

ВЪВЕДЕНИЕ

ОП „РЧР” е стратегически документ, който ще бъде рамка за усвояване на финансови средства, съфинансирани от Европейския социален фонд на ЕС и националния бюджет в рамките на програмния период 2007 – 2013 г. и ще обхване територията на цялата страна под цел “Сближаване”.

Тя е съставна част от Националната стратегическа референтна рамка, една от основните цели на която е *“развитие на човешкия капитал с цел осигуряване на по-висока заетост, доходи и социална интеграция”*.

Стратегическата цел на Оперативната програма е *да се подобри качеството на живот на хората в България чрез подобряване на човешкия капитал, постигане на високи нива на заетост, повишаване на производителността, достъп до качествено образование и учене през целия живот, и засилване на социалното включване*.

Това означава да се инвестира в хората, да придобият нови знания и умения; да се утвърди практиката за учене през целия живот с цел професионална реализация през целия активен живот; да се гарантира на всекиго пълноценно участие в обществото и правото на достоен труд; да се постигне по-високо качество на работната сила; да се гарантира достъп до качествено образование и обучение за всички; социалната защита да стане по-устойчива и „активна“; да бъде осигурено равенство на възможностите, да се насърчи развитието на сектора на социалната икономика, и като резултат от всички целенасочени действия да се постигне икономическо и социално сближаване.

При изпълнението на ОП „РЧР” ще бъдат преследвани следните специфични цели:

- повече и по-добри работни места и по-висока продуктивност;
- увеличено инвестиране в човешкия капитал чрез по-добро и по-достъпно образование;
- повече социален капитал, партньорства и мрежи и развитие на социалната икономика.

За постигане на поставените цели се предвижда Оперативната програма да бъде фокусирана върху реализирането на следните приоритетни направления:

- **Насърчаване създаването на нови работни места и развитие на пазар на труда, насърчаващ включването;**
- **Повишаване производителността и адаптивността на заетите;**
- **Подобряване качеството на образованието и обучението в съответствие с потребностите на пазара на труда за изграждане на икономика, основана на знанието;**
- **Подобряване на достъпа до образование и обучение;**
- **Социално включване и насърчаване на социалната икономика;**
- **Повишаване ефективността на институциите на пазара на труда, социалните и здравни услуги;**
- **Транснационално и междурегионално сътрудничество.**

Поставените приоритетни направления отговарят на сферите на действие, които могат да бъдат подкрепени от ЕСФ, съгласно разпоредбите на чл. 3 от Регламента на Европейския парламент и на Съвета № 1081/2006 от 5 юли 2006 г. за ЕСФ. Стратегията на ОП „РЧР” се основава на целите, които си поставя ЕС за програмния период 2007-2013 г. в Стратегическите насоки за сближаване на Общността. При разработването на оперативната програма са отчетени и други основни стратегически документи и концепции на ЕС, както и приоритетите на провежданите национални политики и Националната програма за реформи.

В процеса на програмиране в Оперативната програма са интегрирани водещите принципи на инициативата на Общността EQUAL – равенство на половете и превенция на

дискриминацията въз основа на пол, раса, етнически произход, религия или вяравания, увреждания, възраст или сексуална ориентация, иновации, прилагане на политики (mainstreaming), партньорство, транснационално и междурегионално сътрудничество, добро управление на програми и проекти.

С цел принос към постигането на всеобхватната дългосрочна цел на ЕС за устойчиво развитие, заложена в Договора за ЕС и Стратегията за устойчиво развитие на ЕС, приета от Европейския съвет в Гьотеборг през месец юни 2001 г. и преработена на ново през месец юни 2006 г., както и Стратегическите насоки за сближаване на Общността (2007-2013 г), в ОП „РЧР” е интегриран принципа за устойчиво развитие.

В допълнение, за постигане на по-голяма ефикасност и ефективност на оперативната програма, за гарантиране на прозрачност и съответствие с действащото законодателство, при изпълнение на оперативната програма ще бъде спазван и принципа за добро управление на програми и проекти.

ОП “РЧР” е разработена при спазване на принципа на широко представителство и партньорство на всички заинтересовани страни. Приносът на социалните партньори, академичните среди и неправителствения сектор бе изключително полезен поради необходимостта да бъде постигнато общо разбиране за всички елементи, присъщи на динамичното развитие на процесите по посока на инвестирането в човешкия капитал и постигането на общество на знанието.

ОП “РЧР” е разработена от Работна група, специално създадена със заповед на министъра на труда и социалната политика, която включва представители от следните институции:

- Министерство на труда и социалната политика
- Министерство на финансите
- Министерство на икономиката и енергетиката
- Министерство на регионалното развитие и благоустройството
- Министерство на образованието и науката
- Министерство на транспорта
- Министерство на здравеопазването
- Министерство на земеделието и горите
- Министерство на околната среда и водите
- Министерство на държавната политика при бедствия и аварии
- Администрация на Министерския съвет - дирекция “Етнически и демографски въпроси”
- Национален съвет за сътрудничество по етническите и демографски въпроси
- Министерство на културата
- Министерство на държавната администрация и административната реформа
- Агенция за икономически анализи и прогнози
- Агенция по заетостта
- Национална агенция за професионално образование и обучение
- Агенция за социално подпомагане
- Държавна агенция за закрила на детето
- Държавна агенция за младежта и спорта
- Национален осигурителен институт
- Национален статистически институт
- Национално сдружение на общините в Република България
- Българска стопанска камара
- Българска търговско-промишлена палата
- Български съюз на частните предприемачи “Възраждане”
- Съюз на работодателите в България
- Конфедерацията на независимите синдикати в България
- Конфедерация на труда “Подкрепа”

- Съюз на синдикатите в обединение “Промяна”
- Асоциация на индустриалния капитал в България
- Икономически и социален съвет
- Съюз за стопанска инициатива
- Съвет на ректорите на Висшите училища в България
- Българска академия на науките
- Национален съвет за интеграция на хората с увреждания
- Агенция за хората с увреждания
- Държавна агенция за информационни технологии и съобщения
- Администрация на Министерския съвет, дирекция “Стратегическо планиране и управление”
- Изпълнителна агенция по рибарство и аквакултури, Министерство на земеделието и горите

С оглед отчитане на специфичните проблеми в сферата на развитието на човешките ресурси на регионално ниво беше проведено обсъждане с всички областни администрации в страната на първия индикативен вариант на приоритетните направления и дейностите към Оперативната програма.

В периода 10 – 28 юли 2006 г. се проведеха осем публични обсъждания на ОП “РЧР” в плановите региони с центрове Пловдив, Видин, Русе, Варна, София и Бургас, от които две специализирани по отношение на ромското и социално включване. Следвайки принципа на широка представителност и партньорство, над 550 представители на заинтересовани организации и институции от регионите взеха участие в обсъжданията. В тях участваха представители на общинските и областните администрации, неправителствени организации, центрове за професионално обучение, училища, университети, частни предприятия, читалища, регионални структури на Министерство на образованието и науката, Агенция по заетостта и Агенция за социално подпомагане, и др.

При изпълнението на Оперативната програма принципът на партньорството, наред с другите хоризонтални принципи, ще бъде спазван в рамките на всички приоритетни направления и на всички нива на интервенция.

1. СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА НАСТОЯЩАТА СИТУАЦИЯ В ОБЛАСТТА НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ

1.1. МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ УСЛОВИЯ

През последните няколко години България постигна забележителен напредък по пътя към дългосрочна стабилност и устойчив растеж. Българската икономика продължава да се развива динамично – през 2005 г. темпът на **реален растеж на БВП** е над 5%, а през първото полугодие на 2006 г. достига 6.1%. Над 68% от БВП се произвежда от частния сектор. Секторът на **услугите** също нарасна значително през 2005 г. - с 6.6% на годишна основа и през първата половина на 2006 г. - с 5.3% на годишна основа. Растежът в отрасъла се дължи главно на увеличението в сектора на търговията и в по-малка степен на задълбочаването на финансовото посредничество. **Индустрията** продължава да ускорява темпа си на растеж, който през първата половина на 2006 г. достига 8.9% на годишна основа (за сравнение растежът през 2005 г. е 7.3%). Основните фактори за този растеж са по-високите международни цени на металите и продължаващото разрастване на строителството в страната. От началото на 2006 г. изменението на добавената стойност в сектор **селско и горско стопанство** продължава да бъде отрицателно (- 1.7%), това се дължи най-вече на повишените разходи, а не на спад на общата продукция.

През 2005 г. **производителността на труда**¹ ускори растежа си спрямо предходната година до 3.9%, като през първото полугодие на 2006 г. този показател нарасна с около 2%² в реално изражение на годишна база. Производителността на труда в България нараства значително по-бързо спрямо ЕС-25 (1.8 % за 2004 г.)³. В същото време, производителността на труда, измерена по паритет на покупателната способност е около 33% или близо три пъти по-ниска в сравнение със средната за страните от ЕС-25.

За периода от януари до юни 2006 г. **средната работна заплата** се повиши с почти 10% в номинално изражение, това е най-високата стойност на показателя от последните години. През разглеждания период заплатите в **частния сектор** отбелязаха реален растеж от 3.7%, докато тези в **обществения** регистрираха спад от 0.8%, пресметнато на годишна база.

Въпреки че доходите от труд в страната се повишават през последните години, техният ръст е слабо обвързан с темпа на икономически растеж. В резултат на това, делът на компенсациите на наетите в БВП отбелязва спад от 38.8% през 1998 г. до 34.5% през 2005 г. Този дял остава доста по-нисък от стойността на показателя за страните от ЕС-25, който се колебае около 51% за последните години.

Основни макроикономически показатели	Години		
	2003	2004	2005
	%		
Реален ръст на БВП на годишна база	4.5	5.6	5.5
Селско и горско стопанство	-1.0	2.2	-8.6
Индустрия	6.8	5.3	7.3
Услуги	4.0	6.0	6.6
Инфлация в края на годината	5.6	4.0	6.5
Средногодишна инфлация	2.3	6.2	5.0
Реален растеж на средната работна заплата	3.7	0.8	4.0
Темп на изменение на производителността на труда*	-2.0	3.5	3.5

*производителността на труда се изчислява като отношение

¹ Изчислена с данните за БДС и броя на заетите от НРС

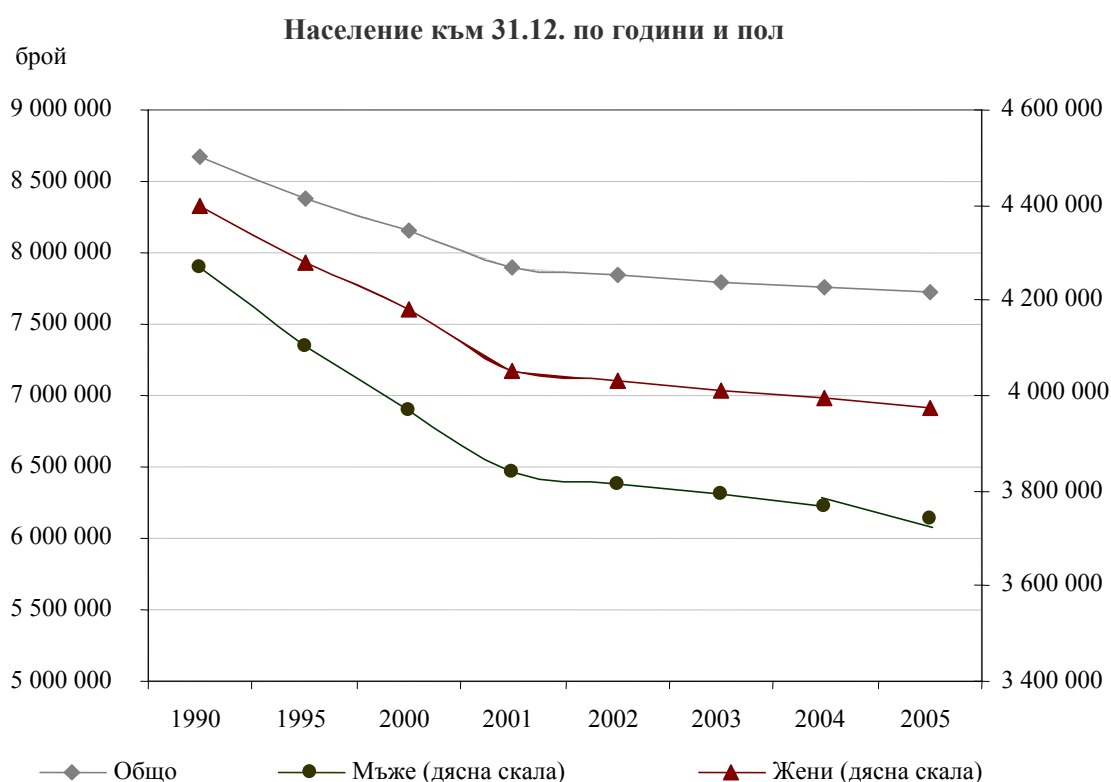
² Показателят е изчислен като отношение между реалния БВП и броя на заетите от НРС.

³ Източник: Economic Forecasts, Spring 2006, European Commission

1.2. ДЕМОГРАФСКИ ТЕНДЕНЦИИ

През последните години се формира трайна тенденция на намаляване на броя на населението в страната. В резултат от социалните и икономически промени в условията на живот настъпиха съществени изменения в демографското поведение на населението, които доведоха до отрицателен естествен прираст.

Основните проблеми в демографското развитие на страната са **намаляване броя на населението** и влошаване на неговата възрастова структура. Към края на 2005 г. изчисленото постоянно население на България е 7 718 750 души⁴. Само за една година спрямо 2004 г. в резултат на по-големия брой умиряния, отколкото раждания населението е намаляло с 42 299 души, или с 0.5%. Наблюдаваното намаление на населението за периода 2000-2005 г. е с 5.3% или 430 718 души. Фактори за това намаление са отрицателният естествен прираст и външната миграция.

В периода 2000 – 2005 г. броят на **населението в трудоспособна възраст**⁵ (15-64 г.) е намалял с 263.2 хил. Тази негативната тенденция се дължи основно на ниската раждаемост, застаряване на населението и миграционните процеси. Наблюдаваните тенденции на намаление на населението през последните години обуславят необходимостта от продължаване на политиката за повишаване на икономическата активност на населението, което от своя страна ще осигури необходимата работна сила за развитие на икономиката. (вж. Приложение 1).

⁴ Източник: НСИ.

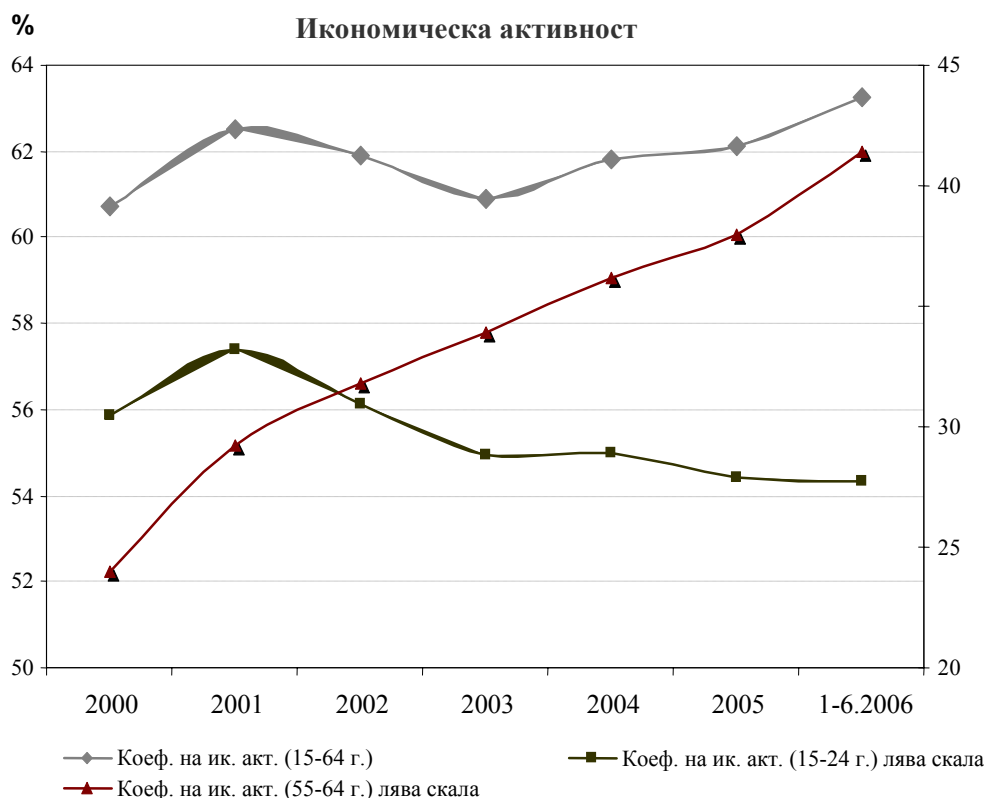
⁵ Източник: НСИ (Наблюдение на работната сила)

1.3. ПАЗАР НА ТРУДА

Икономическа активност

Равнището на икономическа активност за населението на възраст между 15 и 64 години се повишава от 60.7 % през 2000 г. до 62.1 % през 2005 г. Въпреки наблюдаваното нарастване в равнището на активност, все още 37.9 % (2002.1 хил.) от населението е извън работната сила. Около 25% от тези лица желаят да работят, но не търсят работа по различни причини в т.ч.: лични и семейни ангажименти; болест или увреждане; липса на необходимото образование, квалификация, умения или трудов опит и т.н.

Равнището на активност на **младежите** (15–24 г.) – 27.9 % и на **възрастните** (55-64 г.) – 38 % е ниско в сравнение с това в ЕС-25⁶. Обезпокоителна за пазара на труда в България е тенденцията на намаление дела на активните младежи. Като основна група на икономически активните след 2001 г. се утвърждават лицата в средна и висока възраст (между 35 и 54 години). Тенденцията на застаряване на работната сила налага ученето през целия живот като основна мярка за развитие на интелектуалния потенциал и професионална компетентност на работната сила.

В разпределението на работната сила по степени на **образование** през 2005 г. делът на добре образованите лица е сравнително висок (със средно образование са 55.9 %, а с висше – 24.1%). Делът на лицата в работната сила с основно, начално и по-ниско образование е 20 %. Икономическата активност в голяма степен зависи от равнището на образование. През 2005 г. икономически активни са 72.4% от лицата с висше образование, 64.3% от тези със средно, 27.7% с основно и 15.9 % с начално и по-ниско.

⁶ Равнище на активност (% от населението на възраст 15-24 г.) – 45.2 %, равнище на активност (% от населението на възраст 55-64 г.) – 45.5 %. Източник: Евростат.

Въпреки, че през последните години се наблюдава намаление в броя на **обезкуражените лица** от 419.5 хил. през 2000 г. до 345.1 хил. през 2005 г., техният дял от лицата извън работната сила продължава да е относително висок. Необходимо е да бъдат формулирани подходящи мерки за интегриране на обезкуражените лица на пазара на труда.

Показател	България			ЕС (25)		
	2000	2005	Промяна	2000	2005	Промяна
	%		п.п.	%		п.п.
Общ коефициент на икономическа активност (15-64 г.)	60.7	62.1	1.4	68.7	70.2	1.5
Коефициент на икономическа активност на младежите (15-24 г.)	30.5	27.9	-2.6	46.5	45.2	-1.3
Коефициент на икономическа активност на работниците между 25 и 54 г.	80.6	80.2	-0.4	82.6	83.9	1.3
Коефициент на икономическа активност на възрастните работници (55-64 г.)	24.0	38.0	14.0	39.5	45.5	6.0

Източник: Евростат

Заетост

През последните 3-4 години се наблюдава устойчива тенденция на нарастване броя на **заетите лица** в страната. През 2005 г. заетите на възраст 15-64 г. са средно 2 947 хил. с 6.5% повече спрямо 2000 г.

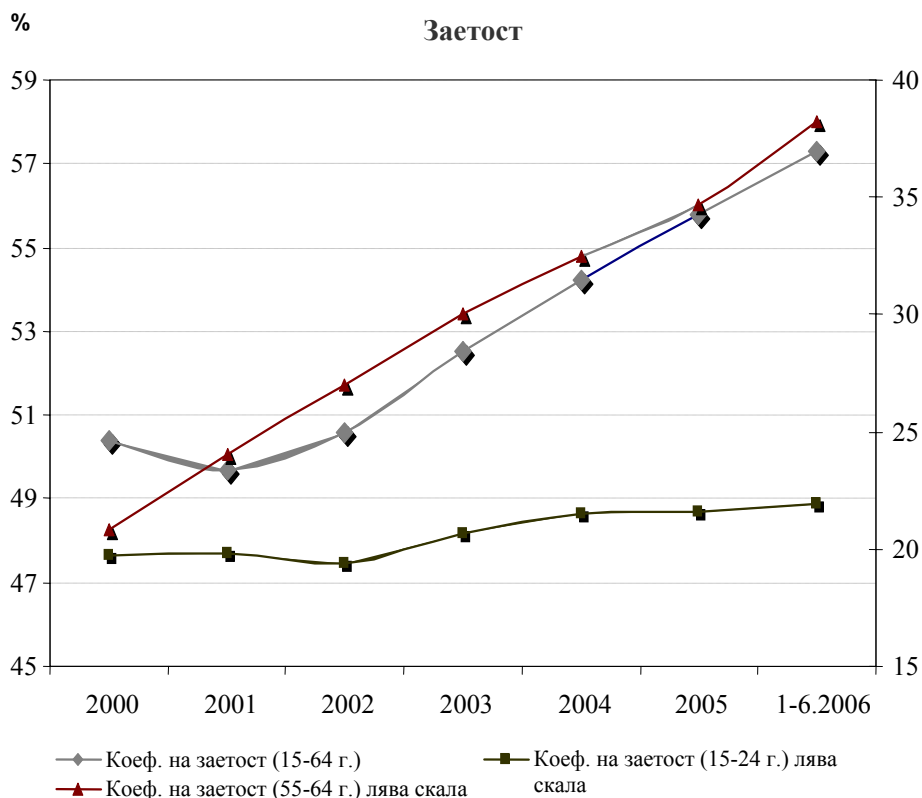
Коефициентът на заетост през 2005 г. е 55.8 % с 5.4 процента пункта повече спрямо 2000 г. Запазва се тенденцията от последните години за плавно нарастване на коефициента на заетост, но въпреки това той е все още значително по-нисък в сравнение с този в Европейския съюз (ЕС-25) - 63.8% за 2005 г.

Регионите с най-нисък коефициент на заетост в страната са както следва:

Карта 1 – Коефициенти на заетост през 2006г.

Коефициентът на заетост при **младежите** (15-24 г.) през 2005 г. е 21.6 %, въпреки че се запазва положителната тенденция, от последните години увеличението на заетостта сред младежите спрямо 2000 г. е само с 2 процентни пункта. Значително увеличение се наблюдава в равнището на заетост сред **възрастните** хора (55-64 г.). За разглеждания период коефициентът на заетост се е увеличил с 13.9 процентни пункта от 20.8 % през 2000 г. до 34.7% през 2005 г.

Показател	България			ЕС (25)		
	2000	2005	Промяна	2000	2005	Промяна
	%	%	п.п.	%	%	п.п.
Коефициент на заетост (15-64 г.)	50.4	55.8	5.4	62.4	63.8	1.4
Коефициент на заетост на жените	46.3	51.7	5.4	53.6	56.3	2.7
Коефициент на заетост на младежите (15-24 г.)	19.7	21.6	1.9	38.1	36.8	-1.3
Коефициент на заетост на възрастните работници (55-64 г.)	20.8	34.7	13.9	36.6	42.5	5.9

Източник: Евростат

В структурата на зетите по **образование** преобладават зетите със средно образование – 56.4%, следвани от зетите с висше образование - 25.6 %. Най-нисък е дялът на зетите с основно, начално и по-ниско образование – 17.9 %. Равнището на заетост в значителна степен зависи от степента на завършено образование. През 2005 г. коефициентът на заетост сред висшистите е 69.5 %, със средно образование – 58.3 %, с основно образование - 23 %, с начално и по-ниско – 10.7 %. Прави впечатление, че равнището на заетост сред лицата със средно образование с придобита професионална квалификация (64.9 %) е доста по-високо от лицата, които са със средно общо образование (45.8 %).

Структурата на зетите лица по **икономически сектори** е относително постоянна през последните години. През 2005г. най-много са зетите в сектор „Услуги” (1 692.4 хил.), който заема и преобладаващ дял - 56.5 % в общия брой на зетите лица в страната. Следва сектор „Индустрия” - 1020.2 зети, с относителен дял 34.2 % и „Селско, ловно, горско и рибно стопанство” - 265.4 хил. души, с относителен дял 8.9%. През последните години се наблюдава тенденция на намаляване броя на зетите лица в селското стопанство за сметка на зетите в индустрията и услугите.

Заети лица по икономически сектори

Години	Селско, горско стопанство и риболов	Индустрия	Услуги	Общо
	(бр. хил.)			
2003	285.9	929.6	1616.9	2834.0
2004	282.1	968.4	1670.0	2922.2
2005	265.4	1020.2	1692.4	2980.0

Източник: НСИ

По отношение на заетостта по **икономически дейности** най-много са заетите в: преработващата промишленост – 729.2 хил.⁷, а най-малко в добивната промишленост – 36.7 хил. В резултат на икономическия растеж и наблюдаваното оживление в редица отрасли най-висок прираст в зетостта за периода 2001 – 2005 г. е отчетен в строителството – 48 %, следва операции с недвижимо имущество, наемодателна дейност и бизнес услуги – 31 %. Отрицателен е ръста на заетите лица в добивната промишленост – 12 %, финансовото посредничество – 2 %, в образованието и в хуманно здравеопазване и социални дейности с – 1 %. (вж. Приложение 2)

Сред показателите, характеризиращи **гъвкавостта** на трудовия пазар са: заетостта на **непълно работно време** и за **определен период от време**. Делът на заетите на непълно работно време към общия брой на заетите в България е твърде нисък (2.1 % спрямо средното равнище за Европейския съюз (ЕС-25) - 18.4 %). Делът на заетите с договор за определен период от време в България е 6.4 %, докато в ЕС-25 този дял е 14.5 %.

Безработица

Според НСИ през 2005 г. **безработните** са 334.2 хил., а коефициентът на безработица е 10.1 %. През този период по данни на Агенцията по заетостта **регистрираните безработни** са 424 381, а коефициентът на регистрирана безработица е 11.5 %. Въпреки същественото редуциране, все още равнището на безработица у нас е по-високо от средното за страните членки на ЕС, което е 8.8 % през 2005 г.

Коефициентите на безработица намаляват за всички наблюдавани възрастови групи, но за определени групи на пазара на труда ситуацията е все още тревожна. Изключително неблагоприятна характеристика на пазара на труда са високите коефициенти на безработица на **младежите** между 15 и 24 години. През 2005 г. той е 22.3 %, въпреки значителното намаление в сравнение с 2000 г. (33,7 %) все още стойността му е по-висока от средната за ЕС-25 за 2004 г. - 18.7%.

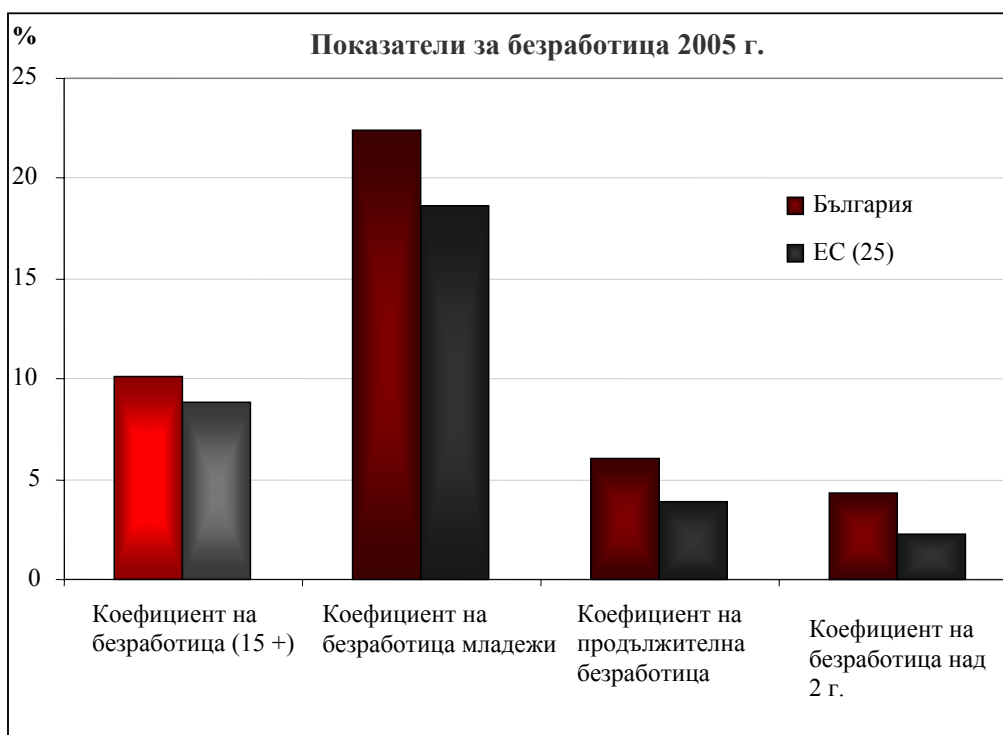
В разпределението на безработните лица по степени на **образование** през 2005 г. най-висок е делът на лица със средно образование - 51.1 %, след което е делът на лицата с основно образование – 28.2% и най-нисък е делът на лицата с начално и по-ниско – 10.4% и висше образование - 10.3 %. Безработицата в голяма степен зависи от равнището на образование. През 2005 г. равнището на безработица при лицата с начално и по-ниско образование е 32.6%, с основно образование – 16.9 %, със средно 9.2 %. Най-ниско е равнището на безработица сред висшистите – 4.3 %.

⁷ Източник: НСИ (Наблюдение на работната сила). Данните са средногодишно за 2005 г.

Устойчива тенденция на пазара на труд в България е **продължителната безработица**. През 2005 г. продължително безработните са 6 % от работната сила, като спрямо 2001 г. техния брой е намалял около 2 пъти. Безработните лица за период над 2 години през 2005 г. са 4.3 % от работната сила при 8.3 % през 2001 г. Коефициентът на продължителна безработица средно за ЕС през 2005 г. е 3.9 %.

Показател	България			ЕС (25)		
	2000	2005	Промяна	2000	2005	Промяна
	%		п.п.	%		п.п.
Коефициент на безработица (15 +)	16.4	10.1	-6.3	8.6	8.8	0.2
Коефициент на безработица на младежите (15-24 г.)	33.7	22.4	-11.3	17.4	18.6	1.2
Коефициент на продължителна безработица (15 +)	9.4	6.0	-3.4	3.9	3.9	-
Коефициент на продължителна безработица над 2 г. (15 +)	6.4	4.3	-2.1	2.3	2.3	-

Източник: Евростат

Уязвими групи на пазара на труда

През 2005 г., по данни на Агенцията по заетостта, продължава тенденцията на намаление на регистрираните безработни от всички неравнопоставени групи на пазара на труда, с изключение на безработните с увреждания. Сред най-уязвимите групи на пазара на труда са: продължително безработни лица; младежи до 29-годишна възраст без трудов опит или без образование и професия; безработни с ниско образование и без квалификация, хора с увреждания и възрастни безработни - над 50 г.

Продължително безработни⁸. Независимо от намалението на абсолютния брой на дълготрайно безработните, те все още са повече от половината от всички безработни (55.9%). Устойчивостта на безработицата е особено изявена сред ниско образованите и нискоквалифицираните, доказателство за това е фактът, че от продължително безработните лица 70.8% са с основно и по-ниско образование и 72.7% - без професионална квалификация.

Регионите с най-висок процент на продължително безработните в страната са, както следва:

Карта 2 – Продължително безработни, регистрирани в ДБТ през 2006г.

⁸ Лица с редовно поддържана регистрация с продължителност над 1 година в Дирекции „Бюро по труда“.

Безработни младежи. Продължава тенденцията на намаление на безработните младежи до 29 г., като делът им от общия брой на безработните е 25.2%. Неблагоприятната образователно-квалификационна структура на безработните до 29 г. има изключително негативен дългосрочен ефект върху заетостта им. От безработните младежи до 29 г. с основно и по-ниско образование са 65.6%, а без професионална квалификация - 73.6%.

Регионите с най-висок процент на безработните младежи до 29-годишна възраст в страната са, както следва:

Карта 3 – Безработни младежи до 29 годишна възраст, регистрирани в ДБТ през 2006г.

Безработни лица над 50-годишна възраст. Броят на безработните лица над 50 г. също продължава да намалява, а делът им в съвкупността на всички безработни е 28.3%. Безработицата при лицата над 50-годишна възраст има дълготраен характер - около 60 % от тях са продължително безработни.

Регионите с най-висок процент на безработните лица над 50-годишна възраст в страната са, както следва:

Карта 4 – Безработни над 50 годишна възраст, регистрирани в ДБТ през 2006г.

Безработни хора с увреждания. През 2005 г. се запазва тенденцията на нарастване на броя на регистрираните безработни с увреждания. През 2005 г. от 100 безработни близо 5 са с увреждания. Предпоставка за тази тенденция са ограничените възможности на лицата с намалена работоспособност да започнат работа на несубсидирани и непригодени според техните нужди работни места, поради което те активно ползват услугите, предоставяни от Агенцията по заетостта.

Безработни лица с ниска степен на образование и без специалност и професия. Повече от половината регистрирани безработни в страната са с основно и по-ниско образование - 59.9% и без професия и специалност - 63.8%. Въпреки наблюдаваното намаление в броя на безработните с основно и по-ниско образование техният дял от общия брой на регистрираните безработните остава относително висок.

Показател	2000	2005	Промяна
	%		п.п.
Коефициент на безработица на лицата с начално и по ниско образование	37.9	32.6	-5.3
Коефициент на безработица на лицата с основно образование	25.9	16.9	-9
Коефициент на безработица на хората с увреждания	-	13.5	-
Коефициент на безработица на възрастните (над 55 г.)	12.5	8.0	-4.5

Източник: НСИ

Регионални аспекти в развитието на пазара на труда

Една от характерните черти на пазара на труда през последните години е наличието на значителни и устойчиви регионални различия. Ярво изразена териториална диференциация се наблюдава както по отношение на обема и състава на предлаганата работната сила, така и по отношение на търсенето. Регионалните различия се проявяват в стойностите на показатели от всички аспекти на функционирането и развитието на пазара на труда - заетост, безработица, заплащане, производителност на труда, образователно-квалификационна и демографска структура на работната сила.

По данни на НСИ⁹ за 2005 г. **равнището на активност** е най-ниско в Северозападния район за планиране - 40.7 %, с 1.5 процентни пункта по-ниско в сравнение с 2003 г. и с 9 проценти пункта по-ниско спрямо средния за страната. Най-висока икономическа активност е регистрирана в Югозападен район за планиране (54.1 %) - с 0.8 процентни пункта по-висока в сравнение с общата за страната. Въпреки общото повишаване на икономическата активност в страната в някои региони се наблюдава тенденция на намаление, като например в северозападния и югоизточния.

Тенденцията по отношение на **заетостта** е положителна във всички райони за планиране, с изключение на Северозападния район. Северозападният район е с най-ниско равнище на заетост - 35.2 %, а с най-високо Югозападния район – 50 %.

Според НСИ, **равнището на безработица** е намаляло във всички райони за планиране като най-голямо е намалението в Югоизточния район с 6.7 процентни пункта в рамките на две години. Сред районите за планиране Северозападният район е с най-високо равнище на безработица - 13.6 % (което е с 3.5 процентни пункта повече от средното за страната).

Трудова сила, трудово заети и безработни по местоживеење през 2005 г.
(средни годишни данни)

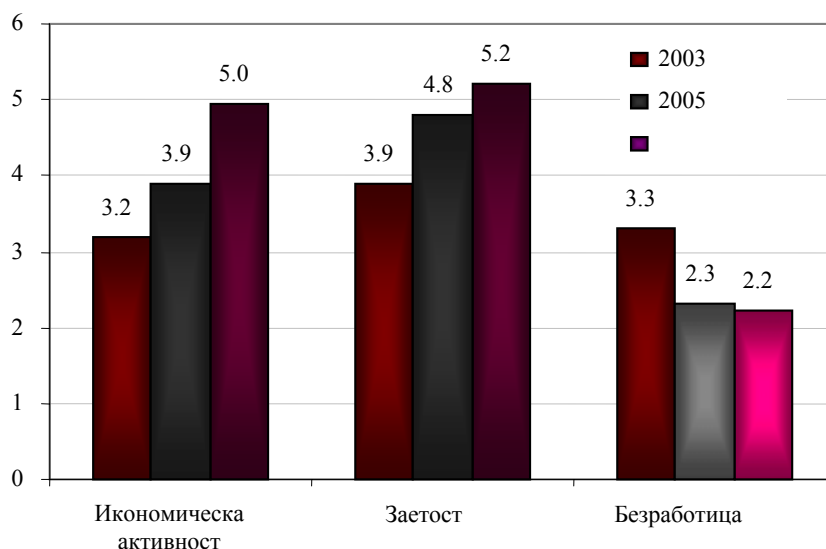
Население на възраст 15-64 години по местоживеење и трудов статус							
Местоживеење	Работна сила			Лица, които не принадлежат към работната сила	Икономическа активност	Степен на трудова заетост	Степен на безработица
	Общо	Заети	Безработни				
	(хил.)						
Общо	3 278.9	2 945.2	333.7	2 003.9	62.1	55.8	10.2
Градски райони	2 512.3	2 286.4	225.9	1 360.2	64.9	59.0	9.0
Селски райони	766.7	658.9	107.8	643.7	54.4	46.7	14.1

Източник: "Проучване на работната сила" на НСИ, оценки и изчисления на АИАП

⁹ Всички данни за развитието на пазара на труда в регионален аспект са за възрастовия интервал 15 и повече навършени години.

Относно **конвергенцията**¹⁰ в показателите на пазара на труда за районите за планиране се наблюдава следната тенденция. За икономическата активност и заетостта за периода 2003-2005 г. се наблюдава повишение в степента на разсейване на показателите. Показателят за икономическата активност от 3.2 през 2003 г. нараства до 3.9 през 2005 г., и съответно при заетостта от 3.9 до 4.8. Видно е, че разсейването при коефициента за заетост е по-голямо. Положителна е тенденцията при безработицата, като стандартното отклонение е от 3.3 през 2003 г. и намалява до 2.3 през 2005 г.

Стандартно отклонение на основните показатели на пазара на труда в районите за планиране

Източник: НСИ

Фирмени инвестиции в човешките ресурси

Фирмените инвестиции в човешки ресурси са едно от най-важните звена на инвестирането в човешки капитал за обществото и националната икономика. В България инвестирането в човешките ресурси на ниво предприятие е все още неразвита практика и равнището на тези инвестиции е ниско. Разходите на предприятията за продължаващо професионално обучение (ППО) представляват едва 0.4% от разходите за труд. В курсове за ППО са участвали 11% от общия брой на зетите, като едва 1 човек от всеки 23 зети в микропредприятията е взел участие в курс за ППО. Специално определен бюджет за организиране на обучения са имали 5.2%, като за микропредприятията това число е 2.3%. Като цяло над 2/3 от фирмите не са организирали професионално обучение на своя персонал под каквато и да е форма.

Целенасочени дейности по управление и инвестиции в човешките ресурси са рядкост в българските предприятия. Например план/програма за организиране на обучение се наблюдават в 8.8% от предприятията като останалите повече от 90% не виждат необходимост от изготвянето на подобни планове. Голяма част от работодателите в частния сектор (43.8%) поддържат мнението, че професионалното обучение е отговорност на самите зети. Формални процедури за оценяване на ефекта от обучението са имали 38% от предприятията, организирали мероприятия за повишаване на квалификацията. Оценка на квалификацията и уменията на зетите са извършили около 1/4 от предприятията. Работодателите, установили необходимост от получаване или развитие на нови умения на персонала си (през последните 3 години), са едва 29.2% от предприятията.

¹⁰ За измерител на степента на конвергенция е използвано стандартното отклонение.

Условия на труд

Условията на труд са характеристика, която пряко влияе върху общото представяне на предприятията в реалната икономика. Значителен дял от българските фирми са изправени пред реалния риск от затваряне или ограничаване на дейността след присъединяването към ЕС в резултат от натиска на конкуренцията или неизпълнението на нормативните изисквания за безопасни и здравословни условия на труд. От нормативна гледна точка, от 2003 г. насам се наблюдава съществен напредък по отношение на отговарянето на безопасните и здравословни условия на труд. Главната инспекция по труда отчита средгодишен ръст на изпълнение на изискванията на законодателството по безопасност и здраве при работа - 12 %. Докато през 2003 г. делът на предприятията, изпълняващи изискванията на законодателството е 53 – 55 %, то през 2005 г. този дял достига 77 – 79 % от всички предприятия в страната, с около 81 % от всички регистрирани работещи. Последното доведе до трайна тенденция на намаляване на броя на трудовите злополуки в страната – от 5941 бр. през 2001 г. на 4167 бр. през 2005 г.

Основните проблеми на фирмите са остарелите производствени процеси и технологии в резултат от липсата на достатъчен ресурс, липсата на научно-изследователска и развойна дейност и фрагментираност на отраслите, които водят до влошени условия на труд и уязвимост от страна на конкурентите от общия европейски пазар. На фирмите предстои преодоляване на проблеми като липсата на адекватни управленски практики поради незадоволително равнище на управленски знания и умения, ограничен достъп до подобни модерни управленски практики и знания, липса на вътрешни системи за контрол и оценка на риска на работното място и други.

Не на последно място стоят и въпросите за неефективния държавен контрол в резултат от неефективните системи за мониторинг и оценка на риска, недостатъчната квалификация на контролните органи, недостатъчната ресурсна обезпеченост (хора, техника, мобилност и други).

Равенство на малцинствата

Законовата уредба в България изключва всякаква дискриминация при назначаване на работа, заплащане и служебна кариера по признаци като етнос, религия, възраст и т.н (Кодекс на труда, Закон за защита срещу дискриминация). Според доклада на ПРООН „Ранно сигнализиране”, обхващащ периода 2002-2003 г., в България е налице междуетнически баланс и липса на крайни форми на нетолерантност, както също и липса на риск или страх от екстремистки и расистки действия.

Според преброяването на населението през 2001 г. етническите групи съставляват 15.6% от населението на страната, като преобладават турската (9.5%) и ромската етнически групи (4.6%). Проблемът, обаче, произтича както от неблагоприятните характеристики на тяхната работна сила, така и от концентрацията им в отделни населени места. При тях се натрупват значителна част от рисковете, водещи до дългосрочна безработица – неграмотност, ниска степен на образование, ниска или липса на квалификация. Именно те съставляват значителна част от посочените по-горе уязвими групи на пазара на труда.

Регионите с най-висок процент на безработните лица от ромската етническа общност в страната са, както следва:

Карта 5 – Представители на ромската етническа общност
(по данни от преброяването през 2001г.)

Ромите са с най-нисък коефициент на заетост – 28.6% и безработицата сред тях е най-висока – около 70%, по данни на Световна Банка от 2003 г. (World Bank, Poverty Assessment Update, 2003), при 12.3% за турската етническа група. С висше или полувисше образование са 2.0% от турците и 0.9% от ромите при 20.2% от българите. Със средно образование са 24.6% от турците, 7.8% от ромите (54% от българите). При малцинствените етнически групи преобладават хората с основно образование – 55% от турците и 36.7% от ромите при 22.6% от българите. 16% от турците и 36.7% от ромите са с начално образование, а 2.3% от турците и 8.5% от ромите са неграмотни.¹¹

Програмата JOBS (2003) за заетост и интеграция на роми в пазара на труда в 10 общини показва, че 45% от анкетираните роми въобще не са работили, а за 16.2% първото участие в трудова дейност е чрез програмите за временна заетост. В особено незавидно положение са младите хора до 30 години, които дори нямат трудови навици – повече от 80% от тях никога не са работили. Голяма част от ромите са трайно безработни. Това е една от основните причини около 65-70% от ромските семейства живеят под прага на бедността.

Равенство на половете

Данните за **икономическата активност** по пол показват тенденция, различна от наблюдаваното в ЕС. За периода 2001-2005 г. се наблюдава постепенно увеличаване на разликата в показателя между двата пола, докато в ЕС е налице обратната тенденция.

¹¹ ПРООН. Доклад за човешкото развитие. България, 1997, с. 53

Традиционно делът на мъжете в **работната сила** и икономическата им активност са по-високи. През 2005 г. делът на мъжете в работната сила е 53.4%, а на жените – 46.6%. Разликата обаче между коефициентите за активност на мъжете и жените са към 10 пункта, т.е. те са 1.5 пъти по-ниски от тази разлика за ЕС-25¹².

Равнището на **заетост** сред мъжете през 2005 г. възлиза на 60 %, което е значително под средната стойност за ЕС-25 (70.9 % през 2004 г.). След рязък спад в равнището на заетост сред жените, главно през първите години на прехода, тенденцията към спад е обърната, като през 2005 г. това равнище възлиза на 51.7 %. Въпреки това, този показател остава нисък в сравнение с равнището на заетост сред мъжете и със средната стойност за заетост на жените в ЕС-25 (55.7 % през 2004 г.).

С изключение на 1993 и 1995 г., равнището на **безработица** сред жените е аналогично или малко по-ниско от това на мъжете. Според данните от наблюдението на работната сила, през 2005 г. се запазва тенденцията равнището на безработица сред жените¹³ да е по-ниско (9.8 %) спрямо това на мъжете (10.3 %). В страните от ЕС-25 безработица при жените е 10.2 % , а при мъжете - 8.1 %.

Бъдещо развитие

Въпреки ускореното икономическо възстановяване от 1998 г. насам и лекото повишаване на броя на заетите лица, реалната икономика продължава да се изправя пред трудности, свързани със създаването на възможности за заетост. Нарастването на БВП с повече от 1/5 след 1997 г. се изрази в разкриване на сравнително малко работни места, както трудовото участие, така и процентът на заетостта спадаха до 2000 и 2001 г. Това отразява процеса на освобождаване от излишна работна сила от страна на новоприватизираните предприятия и другите фирми, които бяха изправени пред строги финансови ограничения. Благодарение предимно на макроикономическата дисциплина и на задълбочените структурни реформи, през 2002 г. броят на новонаетите лица започна да се увеличава. Средният годишен растеж на заетостта в България от около 3 % след 2000 г. спомогна за намаляване на безработицата, но спадането ѝ отразява също така по-ниското участие на трудовата сила, емиграцията и интервенциите на пазара на труда. Анализът показва, че България се изправя пред сериозно предизвикателство по отношение на отрасловото реструктуриране, което е необходимо за пренасочване на инвестициите и работната сила към по-продуктивни дейности, базирани на икономика на знанието и използването на квалифициран труд.

Имайки предвид горния анализ, става ясно, че настоящата оперативна програма ще има за свои конкретни цели увеличаването на заетостта и производителността. Основният дневен ред, не само на България, но и на ЕС в лицето на Лисабонската стратегия, ще бъде ускоряване на икономическия растеж чрез по-висока заетост и производителност. Освен това, Лисабонската стратегия има за цел към 2010 г. процентът на трудовото участие да се повиши до 70 %, което означава повишаване на участието на пазара на труда и снижаване на безработицата. Предизвикателството пред страната и по-конкретно пред тази оперативна програма е голямо, тъй като освен голямото изоставане в доходите и производителността на страната в сравнение с 25-те страни-членки на ЕС и демографския си спад, тя трябва да преодолее и незадоволителните параметри на пазара на труда като равнището на активност от 62.1% и на заетост от 55.8%.

Конвергенцията, към която се стреми страната, предполага повишаване на производителността на труда и на участието на населението в пазара на труда в България. Като цяло производителността на труда, измерена като добавена стойност на един зает, изостава от растежа на заетостта, с някои изключения, през годините. Оценка показват, че за да се удвоят за 20 години доходите на глава от населението, така че да достигнат две трети от нивата на 25-те страни-членки на ЕС, БВП на заето лице ще трябва да се увеличава най-

¹² Източник: Employment in Europe – 2005. През 2004 г. разликата в коефициентите на икономическа активност на мъжете спрямо жените е 15.5 % (при коефициент на активност на мъжете 77.5 % и 61.0% за жените).

¹³ Коефициентът на безработица е изчислен за възрастовия интервал 15 и повече навършени години (15+).

малко с 5.5 % годишно. Тенденцията към намаляване на броя на лицата в трудоспособна възраст показва, че само за да компенсира влиянието от намаляване на числеността на работната сила върху доходите на глава от населението, производителността на труда трябва да нараства с около 1 процентен пункт годишно. За съжаление все още ръстът на производителността е нестабилен като само за периода 2002-2004 колебанията бяха от над 4% до под -2%. Нещо повече, желаното нарастване ще трябва да бъде и по-голямо, ако участието в пазара на труда продължава да е слабо, макар че ръстът на производителността едва ли ще може да компенсира изцяло ниското участие. Именно по тази причина е необходимо да се провежда политика на активизиране на лицата извън работната сила, които желаят да работят, чрез обучение и включване в заетост. Специално внимание следва да се обърне на мобилизиране на потенциала за заетост сред уязвимите лица на пазара на труда и пълноценна интеграция на малцинствените етнически групи за повече и по-добра заетост. Без повишаване на участието в пазара на труда до 70 % преди 2015 г. - дори ако производителността на труда се увеличи - доходите на глава от населението в България ще останат под една трета от нивото в 25-те страни членки на ЕС.

За постигане на максимален ефект от интервенциите на пазара на труда са необходими допълнителни усилия за подобряване на законодателната среда по отношение повишаване гъвкавостта на пазара на труда.

Следователно, пред България стои обширен дневен ред на реформи, които са необходими за подобряване на икономиката ѝ и за компенсиране на демографския спад чрез повишаване на производителността на труда и включване на неактивните лица на пазара на труда.

1.4. ОБРАЗОВАТЕЛЕН СТАТУС НА НАСЕЛЕНИЕТО

Структура на образователната система по степени на образование

Националната Програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006 – 2015) въвежда нова структура на образователната система. По-долу е представена съществуващата в момента структура на образование по степени на образование и предвидените промени, съгласно Програмата за развитие на образованието. Промените влизат в сила за учениците от 5-ти клас през учебната 2006 – 2007 г.:

Степени	Етапи	Възраст на обучаваните	Тип училища
Основно образование	Предучилищно образование	6-7	Детски градини Детски градини – предучилищно образование
	Начален етап 1-4 клас	6/7-9/10	Общообразователни училища
	Прогимназиален етап 5-8 клас 5-7 клас по новата програма	10/11-14-15	Общообразователни училища
Диплома за завършено основно образование след завършен 8 клас, по новата учебна програма след завършен 7 клас			
Средно образование	Гимназиална степен 8-12 клас 2 степени по новата програма Първа: 8-10 клас Втора: 10-12 клас	14/15-18/19 години	Общообразователни училища Езикови училища Спортни училища Училища по изкуството Професионални гимназии
Диплома за завършено средно образование По новата програма: Сертификат след първа степен (10 клас); Диплома след втора степен (12 клас)			

Степени	Етапи	Възраст на обучаваните	Тип училища
	Колежи	След завършено средно образование 19-22 години	Професионални колежи Колежи по изкуствата
Диплома за завършено средно образование и свидетелство за придобита IV степен на професионална квалификация (ISCED 4)			
	Колежи	В системата на висшето образование	
Диплома за завършено образование – специалист по (ISCED 5B)			
Висше образование	Бакалавърска	Над 19 години, след завършено средно или колежанско образование	Хуманитарни висши училища Технически висши училища Висши училища по изкуствата Спортни висши училища Медицински висши училища
	Магистърска	След завършена бакалавърска степен	
	Докторска	След завършена магистърска степен	
Диплома за завършено висше образование и съответната степен (ISCED 5A)			

Обхват на населението по степени на образование

През периода 1998-2004 г. образователната структура на населението продължава да се подобрява, като следва ясно изразената тенденция на увеличаване броя и дела на населението с висше и средно образование. Относителният дял на населението с висше образование се увеличава от 18 % през 2000 г. на 22 % през 2004 г., или с 4 процентни пункта. Тези данни показват, че 72 % от населението в най-активната възраст за трудова заетост е със средно или висше образование, което е доказателство за добро образователно равнище и е близко до това на страните от ЕС (21-22% за периода 2000 - 2003 г.). Едновременно с това сравнителният анализ показва, че относителният дял на населението с висше и средно образование в България изостава от този в някои развити в икономическо отношение страни като: Финландия, Великобритания, Белгия, Дания, Швеция, Ейре и др.

По данни на ОИСР в почти всички членки на ЕС нараства показателят¹⁴ брой учащи се на възраст между 20-29 години като средната му стойност (22,2 %) се очаква да достигне 30% през 2015 г. За България тенденцията е обратна – от 16,4% през 1999 г. делът на учащите в тази възрастова група спада до 15,2 % през 2002 г.¹⁵

Делът на посещаващите училище в общия брой деца между 5 и 14 год. се повишава постоянно през последните години и е съпоставим със стойността на показателя за страните от ЕС.¹⁶ През 2003 г. и 2004 г. броят на записаните в началния етап на основната степен на образование практически достига целевите равнища от близо 100% за 2015 г. За следващите възрастови групи обаче броят на записаните рязко спада. За 2004 г. този показател е съответно 84.1% за прогимназиалния етап и 77,3% за средното образование. Според данните за развитие на основната степен на образование има всички основания да се очаква влошаване на тези показатели.

¹⁴ Процент от населението на същата възраст

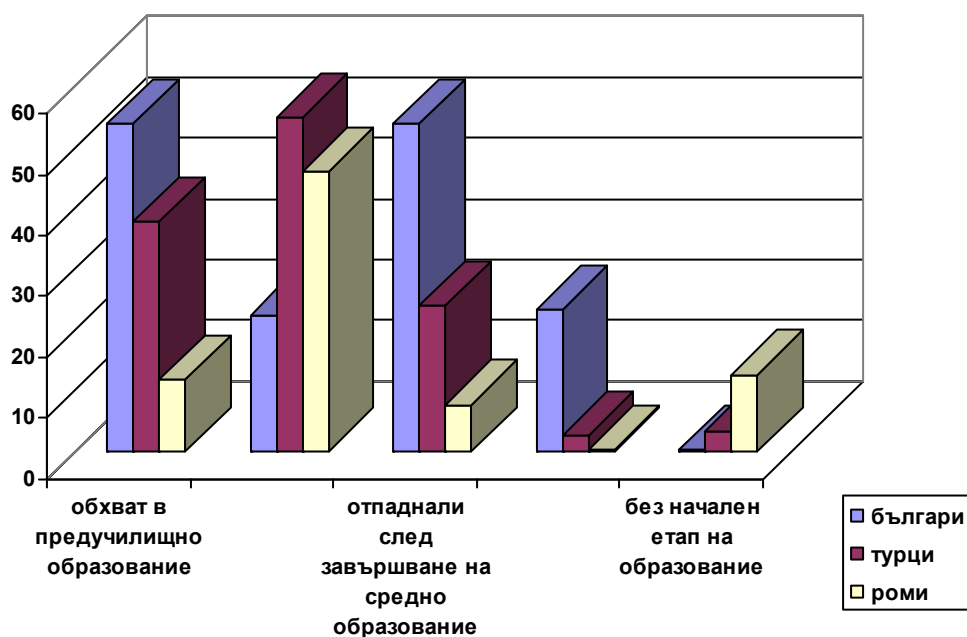
¹⁵ Вж. Education at a glance, OECD, 2002; Efficiency of Resource Allocation in Higher Education Sector in Bulgaria, Final Report, Helsinki Consulting Group, 2004.

¹⁶ Вж. Преглед на публичните разходи-Образованието-състояние, проблеми и възможности – МФ, 2004г.

По базисни образователни показатели (грамотност и записваемост) България като цяло е сходна с ЕС. Нивото на заявена грамотност в страната е сравнително високо (98,6% през 2001 г.), което отрежда 37-мо място на страната по този показател сред 202 страни. Участието на населението в образователния процес (Net Enrolment Ratio) също е относително високо, що се отнася до основната степен на образование.

Етнически особености на образователния обхват

Образователните диспропорции имат изявена етническа характеристика и са следствие на различията в ниските образователни и обучителни равнища. По социологически данни¹⁷ обхватът в предучилищно обучение, например за българи е 54%, за турци – 38% и за роми – 12%. Завършилите основно образование българи са 22,6%, турци – 55 % и роми 46,2%, със средно образование българите са 54 %, турците – 24%, а ромите – 7,8% от общия брой на съответните групи.

Показателни са данните за висше образование. Около 23,5 % от българите са завършили висши училища спрямо 2,7 % от турците, и около 0,2 % - 0,4 % за ромите. Обезпокоителен е делът на онези, които нямат дори начален етап на основната степен на образование – при българите той е близо до нулата, при турците – 5,6%, а при ромите – 20,5%. В мнозинството си тези хора са напълно неграмотни. Показателна е и картината на общата неграмотност, която, макар и все още ниска, изглежда расте – от 0,2% за пълнолетното българско население през 3% за турското и към 12% за ромското за 1999 г. сега тя е съответно 0,3% за българското, 3,5% за турското и 12,7% за ромското¹⁸. Това увеличение има и полов признак: характерно е най-вече за ромките-мюсюлманки. Голяма част от малцинствените етнически групи в градовете напускат полуграмотни училище преди да са завършили основна степен на образование, а в селата – още след началния етап. Достъпът до средно образование е твърде ограничен и е възможен най-вече за живеещите в по-големи градове. Ромските училища са в обособени квартали и махали, независимо дали става дума за голям град или село, като напоследък силно нараства броят на закривани училища тъкмо в села с преобладаващо ромско население.

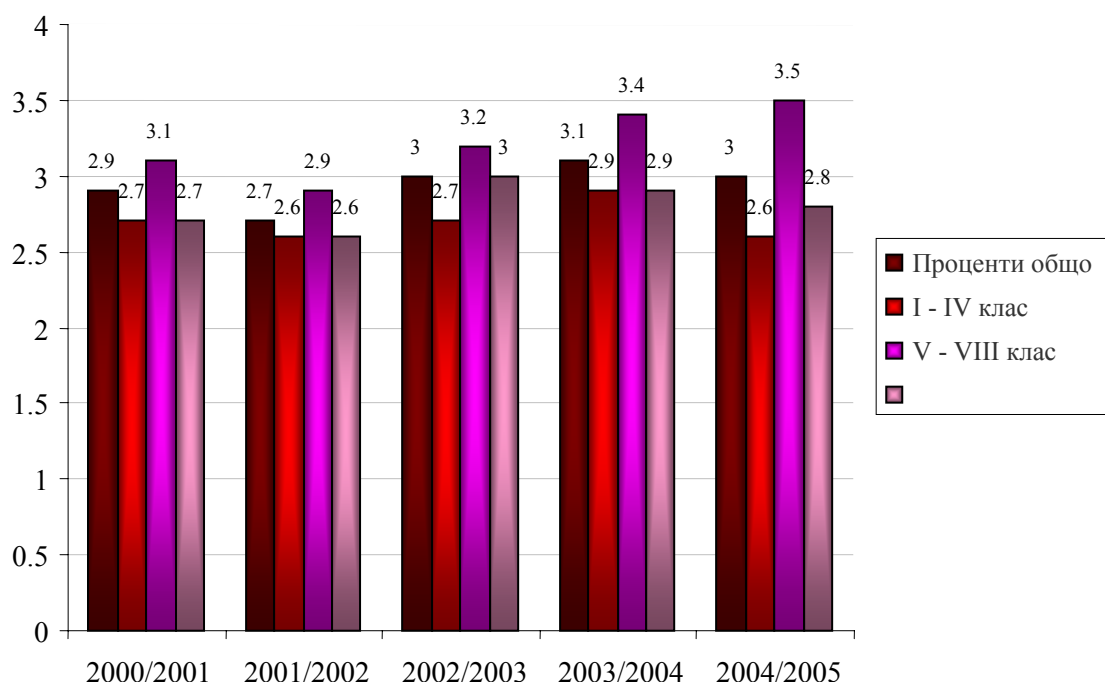
¹⁷ <http://www.osi.hu/esp/rei/romaschools.bg.osf/bg/objectives.html>

¹⁸ Наблюдение на обществените разходи: образование – държава, проблеми и възможности, стр. 39.) (<http://www.minfin.government.bg/docs/EDUper cent20reportper cent2020041.pdf>).

Отпадане от образователната система

Проблемът с преждевременното отпадане от образователната система остава съществен. Най-нисък е делът на отпаднали в началния етап на основната степен на образование. През 2004-2005 г. нивата на записване в началния етап на основната образователна степен (1-4 клас) по данни на НСИ достигат 99.7 %. Около 2.54 % не завършват този етап. Това означава, че проблемът с отпадане на деца от училище съществува още на първото ниво от включването в образователната система, макар и не толкова силно изразен, както в следващите етапи. Положителна роля за привличането и задържането на децата в училище има и задължителната подготовка преди постъпването в I клас. Очевидно необходима е сериозна подготовка за започване на училище за преодоляване на кризисния момент в първи и втори клас, особено от малцинствените етнически групи преди постъпване в първи клас с оглед овладяването на книжовен български език, усвояване на социални навици, умения за общуване и др., които да ги поставят на равни стартови позиции с другите деца.

Относителен дял на напусналите по степени на образование

През последните учебни години 2003-2004 и 2004-2005 най-висок е делът на отпадналите ученици в класовете между пети и осми клас – около 2 %. Нарастването му в последните години е тревожен факт, защото прогимназиалният етап на основната степен е част от задължителното образование. Отчитайки обстоятелството, че най-силният фактор за достъп до трудова заетост е степента на завършено образование, то за този процент отпаднали ученици следва да се разработят и предложат алтернативни програми за продължаване на обучението им във връзка с осигуряването на възможност за бъдещата им реализация.

От общия брой на отпадналите за учебната 2004-2005 година (19 193 ученика) най-висок е процентът на отпаднали по семейни причини – 6 664 или 34.7 %. Високият процент на отпадане от училище по семейни причини се обуславя от различни фактори, по-важните от които са: икономическата нестабилност, изразяваща се в безработица, бедност на семейството и липса на средства за осигуряване на учебници, учебни помагала, тетрадки, дрехи за учениците от семейството, необходимост от работна ръка за осигуряване прехраната на семейството.

Общият брой на отпадналите ученици, поради нежеланието за учене, в т. ч. слаб успех и отсъствия са – 5471, което е 28.5 % спрямо 25.7 % за предходната година. Причините за това

може да се търсят в: трудности в усвояването на учебното съдържание, вследствие на недобро владение на българския език; трудности, породени от високия академичен стил на учебниците и учебните помагала; липсата на задълбочена подготовка и мотивация за учене; слабото използване на интерактивни методи и подходи при обучение и прилагане на новите технологии; недостатъчната подготовка на директорите и учителите да работят в изменящата се среда, необходимостта от повишаване на квалификацията им.

Достъп до образование

По отношение на достъпа до образование в рисковите групи попадат не само децата от малцинствените етнически групи, но и децата със специални образователни потребности¹⁹. По данни на НСИ за учебната 2005-2006 година това са около 11 875 деца, които учат в 127 специални училища. Броят на децата със специални образователни потребности е висок. В повечето случаи те са институционализирани и остават изолирани от естествената домашна среда. Нормативното осигуряване на интегрирано обучение на деца със специални образователни потребности и на деца от ромски произход не е достатъчно за реалното осъществяване на процесите. Не е създадена подкрепяща среда за гарантиране на равен достъп до образование и качествено образование на деца със специални образователни потребности. Положително е, че от учебната 2005-2006 г. у нас се обучават и възпитават интегрирано 3 800 деца и ученици със специални образователни потребности, подпомагани от 227 ресурсни учители. Въпреки това все още броят на ресурсните учители е крайно недостатъчен.

Регионален обхват на образователните услуги

Статистиката отчита и сериозни разлики в достъпа до образование в градските и селските региони. От общия брой на записалите се през учебната 1996-1997 г., децата в селските райони, завършили начално образование са с около 17% по-малко от децата в градските райони. Особено показателен е индексът на завършване на прогимназиалния етап на основното образование, който за 1996 – 2001 г. нараства в градовете с 1.9%, но намалява в селата с 6.7%. Коефициентите на отпадане са с около 50% по-високи в селата, отколкото в градовете, а момчетата отпадат от средното образование много по-често (3,6%) отколкото момичетата (2,3%). Трябва да се има предвид, че над 350 от общо 2 843 общообразователни училища в България през 2001 г. са изцяло ромски и са концентрирани особено в селата около Пазарджик, Стара Загора, Сливен, Ямбол, Пловдив. В много случаи децата се водят формално записани, но не посещават училище. Голяма част от тях не завършват започнатото си основно и средно образование, което не може да се компенсира поради липсата на система и възможности за ефективно самообразование. В потвърждение на тази тенденция, индексът за човешко развитие /наблюдаван от ПРООН/ от 2002 г. отчита, че отдалечените общини и общините с концентрация на малцинствени етнически групи се характеризират с ниска степен на грамотност и записваемост. Недостатъчна е подготвеността на педагогическия персонал и административните звена за работа в интеркултурна среда.

С цел гарантиране на обхвата на учениците в рамките на съществуващата образователна мрежа е необходимо реструктуриране, както и насърчаване на мобилността за подкрепа на сравнително жизнените села и малки градове, деинституционализация на деца със специални образователни потребности и създаване на възможности за социализацията им, подобряване на материално-техническата база, осигуряване на информационна техника, изграждане на архитектурна и психологически адаптирана среда за интегрирано обучение на деца със специални образователни потребности и от малцинствени етнически групи, както и осигуряване на възможности за превоз на ученици с цел разширяване възможностите на тяхното образователно развитие.

¹⁹ Хора „със сензорни, с физически, с множество увреждания, с умствена изостаналост, с обучителни трудности, с езиково-говорни нарушения” (ППЗНП, Допълнителни разпоредби, параграф 3а, т. 2.)

Основно и средно образование

Министерството на образованието и науката през последните пет години работи активно за модернизация на образованието в средните училища. С приетата през 2006 г. Национална програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006-2015) учебно-възпитателният процес в училището обхваща от първи до дванадесети клас включително. От 2003-2004 г. се прилага задължителна подготовка една година преди постъпване в първи клас. Разработени са и поетапно влизат в действие нов учебен план, нови учебни програми и нови учебници. Въвеждането им е насочено към преодоляване на някои недостатъци – съдържателна претовареност, слаб синхрон между разпределението на учебното време и обема учебно съдържание по отделните общообразователни предмети, ориентираност на системата към запаметяване и възпроизвеждане, а не към провокиране на мислене, самостоятелност и формиране на умения.

Оценка на качеството на основната степен на образование в България може да се търси в резултатите от проведеното международно изследване в областта на математиката и природните науки TIMSS²⁰, използвано като критерий и от ЮНЕСКО, и залегнало в основата на европейските индикатори за качеството на образованието. Информацията за постиженията на учениците в начален и прогимназиален етап на образование по математика и природни науки показва, че традиционно високото ниво на България рязко спада. От водеща сред общо 50-те държави, наблюдавани от изследването - през 1995 г. на девето място по математика и на пето по природни науки, България слиза на 25-о място по математика и 24-о по природни науки през 2003 г. Подобни тенденции отчитат и показанията на изследванията за грамотност, както и тези за възпитаването на предприемачески и граждански умения чрез образователната система – изследвани от PIRLS²¹ и PISA²². На фона на негативните тенденции в качеството на образование и липсата на изградени умения за адаптация в реалния живот у младите, от особена важност е необходимостта от изграждане на ефективна и работеща стандартизирана система за външно оценяване на знанията и уменията на учениците.

Важна предпоставка за подобряване на качеството на училищното обучение е подобряване процеса на преподаване. Действащата в момента система за повишаване квалификацията на учителите се нуждае от значително усъвършенстване, което да доведе до мотивиране на учителите за участие в квалификационни курсове за придобиване на по-висока професионално-квалификационна степен. Малката разлика в заплащането за придобити професионално-квалификационни степени демотивира учителите да повишават квалификацията си. Като цяло квалификацията на учителите е изостанала значително от изискванията на пазара на труда, новите технологии и методи на преподаване.

Не съществува систематизирана процедура, според която училищата да правят оценка на ефективността на учебния процес. Училищните ръководства нямат опит в разработване на планове на отделните училища с цел ефективно използване на човешките и материалните ресурси. Не е разработена система за самооценяване и самостоятелно планиране на дейността на училищата, която да отговаря на българските условия и на европейските стандарти. Това предопределя въвеждането на системи за вътрешно и външно оценяване на труда на учители,

²⁰ TIMSS 2003 International Mathematics Report *Findings From IEA's Trends in International Mathematics and Science Study at the Fourth and Eighth Grades* Mullis, I.V.S., Martin, M.O., Gonzalez, E.J., & Chrostowski, S.J. (2004), Chestnut Hill, MA: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College И TIMSS 2003 International Science Report *Findings From IEA's Trends in International Mathematics and Science Study at the Fourth and Eighth Grades* Martin, M.O., Mullis, I.V.S., Gonzalez, E.J., & Chrostowski, S.J. (2004), Chestnut Hill, MA: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College.

²¹ PIRLS 2001 International Report: IEA's Study of Reading Literacy Achievement in Primary Schools, Mullis, I.V.S., Martin, M.O., Gonzalez, E.J., & Kennedy, A.M. (2003), Chestnut Hill, MA: Boston College.

²² PISA 2003 Assessment Framework: Mathematics, Reading, Science and Problem Solving Knowledge and Skills - Publications 2003

директори и експерти по ясни показатели, както и необходимостта от изграждане на ефективна стандартизирана система за вътрешно и външно оценяване на знанията и уменията на учениците. Във връзка с това е очевидна необходимостта от подготовка на училищните ръководства да разработват и прилагат системи и процедури за вътрешно оценяване на качеството на учебния процес.

Висше образование и научно – изследователска дейност

Българските висши училища се ползват от академична автономия, гарантирана от Закона за висшето образование.²³ В страната функционират 51 висши училища²⁴, като качеството на обучение и преподаване в отделните институции е на различно ниво. Специалностите са разпределени неравномерно в отделните области на висше образование: икономика, право, обществено-хуманитарни науки (над 60% от броя студентите в страната); природонаучни, медицински и инженерно-технически дисциплини (около 20%). Посоченото разпределение не съответства на търсенето на работна сила на пазара на труда. Слаба е връзката на висшите училища с бизнеса и обществената практика, които са най-верният ориентир за адекватността на провежданото обучение. Липсват условия за провеждане на ефективни студентски стажове в предприятията. В България пазарът на интелектуалния труд все още е слабо развит. В страната все още не е добре развита процедурата, по която се извършва наблюдение върху образователните потребности на пазара на труда.

Карта 6 –Разпределение по области на висшите училища

Изграждането на икономика, основана на знанието налага сериозна интервенция в развитието на научноизследователския сектор, насочена към преодоляване на съществуващите проблеми и засилване на връзките му с бизнеса. За научноизследователския сектор понастоящем се отделя едва 0.47% от БВП при 1,9% средно за ЕС-25 и 1,95% за ЕС-15. Източниците за

²³ ДВ, бр. 112/27.12.1995 г.

²⁴ По данни от Регистъра на висшите училища в Р България; Министерство на образованието и науката

неговото финансиране са най-вече: 71% от държавата; 20 % от бизнеса и около 9% от други източници (проекти, патенти и т.н.). В това отношение България е близка единствено до Португалия (съответно с 69,7% от държавния бюджет; 21,3% от бизнеса и 9% от други); и съществено се отличава от Швеция – 24,5% от държавата; 67,7% от бизнеса; 7,7% от други, и спрямо Гърция – 48,7% от държавата; 24,2% от бизнеса и 27,1 % от други източници).²⁵ Ниският БВП в абсолютни стойности прави тези проценти още по-показателни, ако се отнесат към финансиране на всички образователни равнища. По правило те са от пет до двадесет пъти по-малки от стойностите за издръжка на ученик и студент в страните на ЕС. Това засяга най-вече образованите в нови информационни и комуникационни технологии, хранително-вкусова промишленост, машиностроене, където до 1989 г. страната има добри конкурентни позиции. По тази причина в България трудно се задържат млади хора с високо образование и научни степени и бързо намалява общият брой изследователи – от 31 704 през 1990 г. до 16 671 през 2002 г.

С подписването на Болонската декларация през 1999 г., България се включи в процеса по изграждане на европейското пространство за висше образование. В изпълнение на поетите ангажименти бяха въведени образователно-квалификационните степени „бакалавър” и „магистър” и образователно-научната степен „доктор”. Въведена бе и система за натрупване и трансфер на кредити. Тя представлява ключов фактор за насърчаване както на академичната, така и на трудовата мобилност.

Е-образование и чуждоезиково обучение в образователния процес

Понятието е-образование обхваща осигуреността с компютри, достъпа до интернет в училищата и университетите, присъствието им в веб-пространството, употребата на ИКТ от учениците и студентите и използването на новите технологии в ученето през целия живот. През 2006 г. за първи път се отбелязва чувствително подобрене по отношение на една от най-критикуваните области във всички доклади е-България от 2002 до 2005 г.²⁶

През април 2006 г. Министерският съвет на Р България одобри актуализиран вариант на Националната стратегия за въвеждане на ИКТ в българските училища. Основни компоненти на Стратегията са компютризацията на училищата, интернет свързаността, обучението на учители и електронното съдържание. Към 2006 г. българските средни училища разполагат с около 50 000 компютъра (средно 16 компютъра в 1 училище, минимален брой компютри за 1 училище – 4). Данните показват, че 80 % от учениците над 10 клас и 84.9 % от учениците над 15 години ползват интернет, а около 24 % ползват английски в работен режим. По данни на годишния доклад е-България към месец юни 2006 г. съотношението ученик/компютър в българските училища е средно 19 ученика на 1 компютър, като целта е до края на 2007 г. това съотношение да стигне 10/12:1²⁷.

В Националната стратегия се предвижда към 2007 г. повечето училища да имат високоскоростна интернет-връзка. Тази цел е отдавна реализирана в Чехия, Словакия и Унгария, където над 80% от всички училища имат интернет, а с високоскоростна връзка са над 1/4 от тях. В една от най-развитите в това отношение страни на ЕС, например Холандия, това е достъпно за 95 % от училищата и 63% от домакинствата, а владенето на английски – е факт за 98% от завършващите средно образование²⁸.

²⁵ Reviews of National Policies for Education: Bulgaria – Science, Research and Technology, OECD, 2005

²⁶ Годишният доклад Е-България 2006 г. се изготвя от Фондация „Приложни изследвания и комуникации” в сътрудничество с Държавната агенция за информационни технологии и съобщения, Витоша Рисърч и Центъра за изследване на демокрацията и предлага цялостен анализ на развитието в областта на информационното общество в България.

²⁷ По данни на дирекция „Информационни и комуникационни технологии в образованието” – Министерство на образованието и науката

²⁸ Вж. Национална стратегия за въвеждане на ИКТ в българските. училища; Министерство на образованието и науката и Министерство на транспорта и съобщенията

Въпреки проведените обучения на учители и конкурси за разработване на електронно съдържание, най-рисковият фактор за бъдещото развитие в тази област остават квалификацията и подготвеността на учителите да използват интегрирано новите ИКТ в процеса на обучение. Освен в часовете по информатика компютрите все още се използват твърде слабо при преподаването на други предмети. Ниски са нивата на компетентности и мотивация за приложението на ИКТ от директорите в процесите на управление на училището.

Като цяло наличната компютърна техника за обучение на студенти и за работа на преподавателите във висшите училища се увеличава всяка година средно с около един компютър на 100 души редовни студенти. Практически над 80% от наличните компютри са свързани в интернет, използват се различни форми на дистанционно обучение и подпомагане на присъствените часове чрез новите ИКТ, мултимедия и специализиран уебинтерфейс.

През последните години чуждоезиковото обучение все повече навлиза в началния етап на основното образование. По данни на НСИ за учебната 2004-2005 година относителният дял на децата в общообразователните училища, изучаващи чужди езици в началните класове (I-IV клас) е 66.6 %, или със 17.0 пункта по-висок от предходната учебна година, а за средното образование като цяло – 87.3 %, увеличение със 17.4 процентна пункта. При среден брой изучавани езици 1.3 в основното и 1.6 в средното образование за ЕС, броят на изучаваните чужди езици от ученик у нас са регистрирани съответно като 1.1 в основното и 1.8 в средното образование, което демонстрира съизмеримост с европейското равнище. Най-голям е интересът към английски език, който се изучава от 74.7% от изучаващите чужди езици. Едновременно с това трябва да се отбележи, че се наблюдава недостиг на правоспособни преподаватели по чужди езици. Това е едно предизвикателство, по което в бъдеще е необходимо да се вземат съответните мерки.

Учене през целия живот, професионално образование и обучение

Ученето през целия живот и професионалното образование и обучение са от ключово значение за подготовката на квалифицирани кадри, от които икономиката на България започва да изпитва все по-остра нужда. Професионалното ориентиране е съществен и задължителен компонент на ученето през целия живот. Основните проблеми в тази област са свързани с липсата на единна национална система за професионално ориентиране, вкл. на ранно професионално ориентиране, слабата координация между дейностите и доставчиците, недостатъчният персонал, ангажиран с тези дейности. Все още много слабо е застъпено дистанционното обучение, което дава възможност за учене през целия живот без откъсване от местоработата и местоживеенето.

Реформата в образованието и професионалното обучение следва да бъде насочена към сферата на заетостта, да отговаря на изискванията и темповете на изменящия се пазар на труда, да бъде ангажирана със създаване на нови възможности за населението за учене през целия живот.

Участието на населението в ученето през целия живот като цяло в България е значително по-ниско в сравнение със страните от ЕС. По данни на Евростат общият брой на лицата на възраст 25-64 г., участващи във форми на учене през целия живот е едва 1.3% - в сравнение със средното за ЕС - 10.2%.

Важен инструмент за преодоляване на изоставането на населението в професионално отношение е развитието на мрежата от центрове за професионално обучение. Такива центрове са създадени в различни региони на страната и отговарят на изискванията за професионално обучение и даване на професионална квалификация. Броят на Центровете за професионално обучение към м. февруари 2007 г. достига до 410. Към тези центрове като самостоятелни функционират още 197 учебни звена.

Карта 7 – Центрове за професионално обучение по области

Въпреки, че нараства финансирането на образователните дейности като се увеличава относителният дял на средствата, отделяни от държавния бюджет все още той е далеч от равнищата му в страните от ЕС и спрямо началото на пазарния преход.²⁹ Това от своя страна води до невъзможност от обновяване на материалната база в училищата. Тя е в незадоволително състояние и не позволява обучение и професионална подготовка с прилагане на съвременни технологии на преподаване и усвояване на знания. Също така има негативно влияние върху цялостната подготовка на учащите, която все още не е съобразена с изискванията на модерните производствени технологии и организация на производството.

Бъдещо развитие на образованието и обучението в България

Новата икономика, основана на знанието, в контекста на Лисабонската стратегия определя насоките за бъдещото развитие на образованието и обучението в страната. Използването на ИКТ, на чужди езици, техническият достъп до световната мрежа са предпоставки за изграждането на училището на 21-ви век. Най-рисковият фактор за развитие в тази област остават мотивацията, квалификацията и подготвеността на учителите да използват интегрирано новите ИКТ в процеса на обучение. Ефектът от компютъризацията на училищата

²⁹ През 2007 г. за образование са отделени 4,2 % от БВП. За сравнение, през 2003-2004 г. за образование са били отделени 4.17% от БВП, през 2002-2003 - 3,9%, докато през 1992–1993 г. – 5,4%. Източник: България – Въпроси на публичните финанси и разходи и насоки за реформа, Световна банка, София 2002, с.103;

може да се измери в повишаването с 2-3 % на общата достъпност на учениците до компютри и интернет.

Анализът показва, че голяма част от проблемите в българското образование са свързани с осигуряване на равен достъп до образование. В това отношение е необходимо в бъдеще усилията да се насочат към създаване на условия за обхващането на всички деца в учебния процес, тъй като българската икономика в рамките на ЕС поставя високи изисквания към работната сила. В средното образование акцентът трябва да бъде поставен върху изучаването на чужди езици, компютърната грамотност, работата в екип и ранното професионално ориентиране.

Цялостно нова концепция е нужна за целите на новата българска икономика и в сферата на професионалното и продължаващото образование. Бързото развитие на технологиите, глобализацията на финансовите и стоковите пазари, необходимостта от непрекъснато продуктово обновление, всичко това изисква гъвкави и ефективни методи за професионално обучение, при това не само първоначално, а постоянно, за всички работещи на всички нива.

Висшето образование и научноизследователският сектор се нуждаят от сериозна реформа, насочена към: 1) подготовка на кадрите, необходими за развитието на българската икономика, и 2) поддържане на ниво на конкурентоспособност на българските висши училища и научни организации, които да се превърнат в привлекателно място за младите хора.

Научноприложните изследвания, насочени към разработването на нови продукти, техники и технологии, изискват креативно мислене, аналитични способности и обучение през целия живот. Това налага качествено реформиране на образователната система, която да дава на младите хора необходимите знания и умения, както и да развива творческото и критично мислене още в училище.

1. 5. СОЦИАЛНО ВКЛЮЧВАНЕ

Риск от бедност и социално изключване

В последните няколко години България постигна напредък в решаване проблемите на бедността и социалното изключване чрез прилагането на нов модел в социалната политика, а именно - обвързване на социалната политика с останалите държавни политики, което допринесе за преход от пасивна към активна социална закрила с цел създаване на човешки, физически и социален капитал, включително и активно включване на уязвимите групи за повишаване на собственото им социално благосъстояние; фокусиране не върху последствията, а върху причините, пораждащи негативните тенденции в обществото, най-вече бедността и социалното изключване и други. Основните проблеми, пред които са изправени уязвимите групи в българското общество са: ограниченият достъп до пазара на труда и до ресурсите на обществото, невъзможността за преодоляване на бедността, пречките пред реализирането на гарантирани от закона права и пред ползването на основни услуги. Мерките, насочени към социална закрила и социално включване са интегрирани и са част от общата държавна политика. Реализират се чрез специфични стратегии и програми във всички области на социалната политика. Специален акцент се поставя върху здравеопазването и достъпа до здравни и социални услуги; деинституционализацията; закрилата на децата, като форма на превенция на риска от социално изключване; интеграцията на уязвими групи в обществото. Общият стратегически подход за реализиране на политиките е заложен в Националния доклад по стратегиите за социална закрила и социално включване на Република България за периода 2006-2008 г. и намери израз в Националния план за действие по социално включване.

Стабилността, икономическият растеж и целенасочената система за социална защита се оказаха основните фактори, които спомагат за съществено намаляване на бедността, която от 16.5 % през 1995 г. стигна до ниво от 14.2 % през 2005 г. (15.4 % за жените и 12.8 % за мъжете). Въпреки намалението за страната като цяло, равнището на бедност за някои от групите в обществото остава по-висок. Това се дължи от една страна, на нарушената връзка с

пазара на труда - безработица, нерегулярна заетост, ниски трудови доходи, недостатъчна квалификация, но и на обективни фактори като възраст, наличие на трайни увреждания, състав, численост и структура на домакинството и т.н.

Така, като групи, за които рискът от бедност е особено висок, трябва да бъдат посочени:

- Децата и най-вече децата със самотен родител и децата в многодетни домакинства. През 2005 г., равнището на бедност в групата 0-15 г. е било 17.8 %, при средно за групата 16-64 г. от 12.4 %. Паралелно, едно от всеки четири деца със самотен родител (25.1 %), живее в бедно домакинство. Рискът от бедност нараства с увеличаване на броя на децата в семейството – 16.7 % за домакинство с две деца, равнището на бедност е 31.5 % за домакинства с три и повече деца. Рискът допълнително се засилва за децата от уязвимите малцинствени етнически групи, в частност ромската и турската.
- Безработните. От всички лица по признак статус на пазара на труда, безработните се очертават като най-уязвимата група. През 2005 г. равнището на бедност сред тях е било 34.2 %, съответно 37.4 % за мъжете и 30.9 % за жените.
- Самотните възрастни. Високата възраст, в съчетание с неблагоприятен семеен статус, е силен фактор, пораждащ бедност. През 2005 г., рискът от бедност за лицата над 65 г. е бил 17.5 %, като той нараства до 23 % за тези над 75 г. Паралелно, делът на бедните сред самотно живеещите е бил 39 % за лицата над 65 г. (19 % за мъжете и 43 % за жените) и 50 % за населението над 75 г. (30 % за мъжете и 55 % за жените).
- Хора с увреждания. Независимо от факта, че през 2006г., средствата за подкрепа на интеграцията на хората с увреждания бяха увеличени с 65,1 %, не се постигна траен резултат за преодоляване на тяхната социална изолация.

Достъп до услуги

Равният достъп до основни услуги за уязвимите групи е решаващ за тяхното ефективно социално включване и участие в живота на обществото. Осигуряването на равен достъп до услуги несъмнено е едно от основните предизвикателства в борбата със социалното изключване в България, като неговият ефект и устойчивост се засилват, когато техният подход е индивидуален и крайната цел е интеграция на пазара на труда. В тази връзка в България се изпълняват редица мерки, които макар, че се нуждаят от концентрация на повече ресурси, могат да бъдат приети като успешни. Пример за това са мерките за: развитие на социални услуги в общността за подкрепа на децата и техните семейства, както и за подкрепа на хората с увреждания и възрастните хора; осигуряване на равен достъп до образование – интегриране на деца със специални образователни потребности в общообразователна среда и подпомагане на тяхното обучение и за намаляване на броя на отпадащите ученици от училище; адаптиране на средата към нуждите на хората с увреждания и осигуряването на достъпен транспорт; създаване на адаптирани и защитени работни места; квалификация и преквалификация и други.

Независимо от постигнатите резултати, проблеми съществуват. В образованието е необходимо разширяване на обхвата на мерките, насочени специално към децата от групи в неравностойно положение. Реформата в системата на помощните училища все още не е проведена до край. В създаването на защитените или адаптирането на съществуващите работни места трябва да се обърне по-голямо внимание на конкурентноспособността и устойчивостта на тези работни места. В адаптирането на транспорта не се наблюдава активно участие на общините. Друго предизвикателство в областта на услугите, което изисква концентрация на голям финансов ресурс, е осигуряването на достъп до подходящо жилищно настаняване, и най-вече за социално слаби семейства и най-уязвимите семейства от ромски произход. В тази връзка са предприети и специални мерки за осигуряване с жилища на ромското малцинство и семействата с ниски доходи. Изпълнява се дългосрочна Национална програма за подобряване жилищните условия на ромите. Цялостното ѝ изпълнение ще доведе до трайно решаване на жилищните им проблеми.

Специфична група сред услугите е групата на **социалните услуги**, които са с огромно значение за преодоляване на социалната изолация. Тази група услуги, и в частност услугите в общността, с оглед възможността за тяхното предлагане по гъвкав и разнообразен начин допринасят във всички области на интеграция на уязвимите групи – заетост, образование, премахване на дискриминацията, здравеопазване, жилища и други. Те са и един от основните двигатели на социалното предприемачество в България.

Към края на 2006 г., на територията на страната функционират общо 204 специализирани институции за предоставяне на социални услуги за деца и възрастни. За периода 2003 – юни 2006 г. броят на специализираните институции започва да намалява, като при домовете за деца и младежи с умствена изостаналост намаляването е по-чувствително. В резултат от засиления контрол по спазването на стандартите и критериите за предоставяне на социални услуги в периода 2003 – 2006 г. са закрити 7 специализирани институции. Намален е капацитетът на 8 специализирани институции. В периода 2003 – 2006 г. в нови сгради са преместени 9 специализирани институции.

Особено внимание в политиката по социални услуги се отделя на деинституционализацията. Развитието на социални услуги в общността ясно показва, че те са основното средство за постигане на реална деинституционализация. През 2003 г. разкритите социални услуги в общността са 40, към м. юни 2006 г. - 112, а в края на 2006г. са нараснали на 158.

Вече функционират: 56 дневни центрове за деца и възрастни с увреждания, 15 дневни центрове за стари хора, 29 центрове за социална рехабилитация и интеграция, 4 приюта за безнадзорни деца и 31 защитени жилища за хора с ментални увреждания, 9 центъра за обществена подкрепа, 8 звена “Майка и бебе” и 6 дневни центъра за деца на улицата, които се финансират от държавния бюджет.

Анализът на изпълнението на Плана за намаляване броя на децата, отглеждани в специализирани институции в Република България 2003-2005 г. показва, че за целия период на действие на плана броят на децата, настанени в специализирани институции, е намалял с 18.3 %. Намаляването на броя на децата, настанени в специализирани институции, се дължи на развитата и действаща система за закрила на детето.

Недостатъчно развитата мрежа от алтернативни социални услуги за хората с ментални увреждания е причина за по-бавния процес на реинтегриране на тези хора в общността. Все още са недостатъчни усилията за включване в трудовия процес на тази група хора, като реална възможност за тяхната социална интеграция. В последните няколко години протича процес на закриване, преместване и намаляване на капацитета на специализираните институции, реализиране на проекти и програми на неправителствени организации и обучение на персонала. Бюджетът за финансиране на социални услуги, делегирани от държавата дейности, беше увеличен с 18.5 % през 2006 г., което позволи подобряване качеството на предоставяните услуги. Въпреки това все още не са развити всички възможности за подкрепа чрез социална, обучителна и трудотерапевтична рехабилитация, която да доведе до интеграция на пазара на труда, социално включване и подобро качество на живот на настанените в специализираните институции и ползващите социални услуги в общността.

Постигането на по-високо качество на социалните услуги се извършва в няколко основни направления: подобряване на качеството на грижа и условията на живот в специализираните институции, тяхното реструктуриране и реформиране, както и развиване на алтернативни социални услуги с цел стимулиране на процесите на деинституционализация. Приоритизирането на тези процеси се налага от доказаната необходимост от реформа в областта на социалните услуги и тяхното ориентиране към действителните потребности и специфични възможности на потребителите, с оглед създаване на условия за тяхното социално включване.

Общността и гражданското общество и ролята им в социалната интеграция

Особено внимание в политиката по социални услуги се отделя на ролята на общността като алтернатива на институционализацията. Положителен е и фактът, че се увеличава броят на частните доставчици на социални услуги, вписани в регистъра на АСП (към 31.12.2006 г. – 867). В тази връзка бяха засилени мерките за насърчаване участието на неправителствените организации в прякото предоставяне на услуги на хората в неравностойно положение, както и за насърчаване на партньорството им с държавата и общините.

По-широкото навлизане на гражданския сектор в сферата на социалните услуги стартира с редица законодателни инициативи, чрез които се създадоха предпоставки за развиване на разнообразни социални услуги, ориентирани към конкретните потребности на отделната личност или групи, които поради различни ограничения не са в състояние да водят самостоятелен и пълноценен начин на живот.

Изхождайки от разбирането, че социалното включване е процес, който зависи, както от институциите, отговорни за уязвимите членове на обществото, така и от самите тях и гражданското общество, при разработване на нормативната уредба, регламентираща предоставянето на социални услуги, се създадоха условия за широко участие на граждански структури в процеса на консултации и вземане на решения и в прилагането на политиката. В процесите са привлечени неправителствени организации и сдружения, институции, социални партньори, доставчици на услуги и експерти в сферата. В резултат от това се създадоха някои успешни модели за взаимодействие между държавата и неправителствения сектор, което доказва, че това е правилен начин за увеличаване на техния капацитет за въздействие. Добрите практики са все още крайно недостатъчни, реализират се в по-големите градове на страната и териториалното им разпределение е неравномерно, съобразно общностните потребности.

Реализирането на мерките е възпрепятствано и от слабото развитие на партньорства и мрежи за социално предприемачество в сферата на социалните услуги и социалната икономика като цяло и слабата информираност на обществото за проблемите на хората с в неравностойно положение.

Възможността доставчици на социални услуги да бъдат неправителствени организации, физически и юридически лица, регистрирани в съответствие със законодателството, се оказва сериозно предизвикателство по отношение на техния капацитет, свързан с наличието на квалифицирани и подготвени кадри и устойчивостта на тяхната дейност. Чрез дейностите, реализирани от доставчиците, се осигурява пълноценна подкрепа и създаване на умения за самостоятелност, в рамките на съществуващите ограничения на нуждаещи се лица в среда, близка до семейната.

Въпреки законодателните възможности, произтичащи от Закона за социално подпомагане и Закона за интеграция на хората с увреждания, за социалното включване и интеграция на хората с увреждания, на ромското население и продължително безработните лица, обект на социално подпомагане, голяма част от тях са поставени в „сивата област” между пазара на труда и социалната политика. Тези уязвими групи все още се нуждаят от индивидуален подход за повишаване на мотивацията и подобряване качествените характеристики на труда им, както и от диференцирани и целенасочени действия за разширяване на възможностите им за независим и самостоятелен живот.

Здравен статус на населението

Наред със социалните услуги, огромно значение за преодоляване на социалната изолация имат здравните. Нещо повече, улесненият достъп до здравни услуги и превенцията, чрез положителния си ефект върху здравния статус на населението имат широк ефект върху цялото общество и икономиката.

Налице са съществени различия между здравния статус и достъпа до здравеопазване между България и ЕС. На първо място, това са показателите, свързани със средната продължителност на живота и смъртността. Така например, средната продължителност на

живота в България (2002 – 2004 г.) е 72,4 г. (68,9 за мъжете и 76 за жените) и в сравнение със страните от ЕС е с 6,0 години по-ниска при мъжете и със 7,3 г. при жените. Не по-добра е картината при сравнението по показателите за смъртност. Детската и майчината смъртност през последните петнадесет години, макар да бележат тенденция към намаляване, не променят незавидната ни позиция спрямо централно-европейските страни. Достигнатото през 2004 г. равнище от 11,6‰ на детска смъртност е значително по-високо от страните на ЕС.

Друга важна група показатели, характеризиращи здравния статус на населението, са свързани с честотата и структурата на регистрираните заболявания. Статистиката показва, че 72–75% от всички регистрирани случаи на заболявания в страната през последните години се дължат на болестите на дихателната система, следвани от болестите на нервната система и сетивните органи, болестите на органите на кръвообращението, травмите и отравянията и болестите на кожата и подкожната тъкан. Тенденцията на заболяемостта от злокачествени новообразувания в България е сходна с наблюдаваното в другите европейски страни.

Броят на лицата, признати за инвалиди, също е от индикаторите за здравно състояние на нацията и оказва съществено влияние върху пазара на труда и производителността на труда. Статистиката показва че през 2005 г. те са 115 178³⁰, което е повече от 2 пъти в сравнение с 1994 г. и представлява дял от 17.5 ‰ от населението над 16 г.

Общото влошаване на здравния статус на населението е съпроводено и с някои особености, поставящи групи от него в по-неблагоприятна позиция. Такива групи са хората, живеещи на село, в някои крайни райони на страната и най-вече на хората от ромската малцинствена общност. Според проучване по проект на програма ФАР BG 0006.08 – „Осигуряване на достъп до здравеопазването за малцинствата”, насочено към измерване на обективния здравен статус на ромите, е видно, че болен човек има в приблизително 80% от посетените ромски домакинства в 10 града с компактно ромско население. В една четвърт от посетените домакинства е регистриран човек със значителна степен на инвалидност (инвалидизация от 50% и повече). Проучването посочва, че ромските жени и деца в България са специална рискова група по отношение на здравния статус.

Силният срив в доходите на голяма част от населението и изпадането им под прага на бедността обособи специфични характеристики на тази група, от гледна точка на здравното им състояние поради непълноценно хранене, лоши битови условия, намаляване на достъпа до информация и знания, а така също и констатираното намаляване на възможностите за получаване на необходимата медицинска помощ. Представителите на тази група от хора в своето мнозинство попадат и в групите на дългосрочно безработните, с ниско образование и без квалификации и т.н.

Друг важен фактор за влошеното здраве на нацията е нездравословният начин на живот. Тук комбинацията от детерминанти е значителна, но всички те водят до увеличаване риска от редица заболявания, а от там и пряко негативно въздействие върху тяхната трудоспособност.

Относителният дял на умиранията, дължащи се на тютюнопушенето, представляват 10% от всички умирания общо и при двата пола. Във възрастовата група на 35-69 годишните ролята на тютюнопушенето е особено добре подчертана. При мъжете на тютюнопушенето се дължат 32% от всички умирания, 48% от умиранията при злокачествените новообразувания, 94% от рака на белия дроб, 78% от хроничните обструктивни белодробни болести, 69% от други злокачествени новообразувания на горните дихателни пътища и хранопровода, 31% от болестите на органите на кръвообращението и т.н.

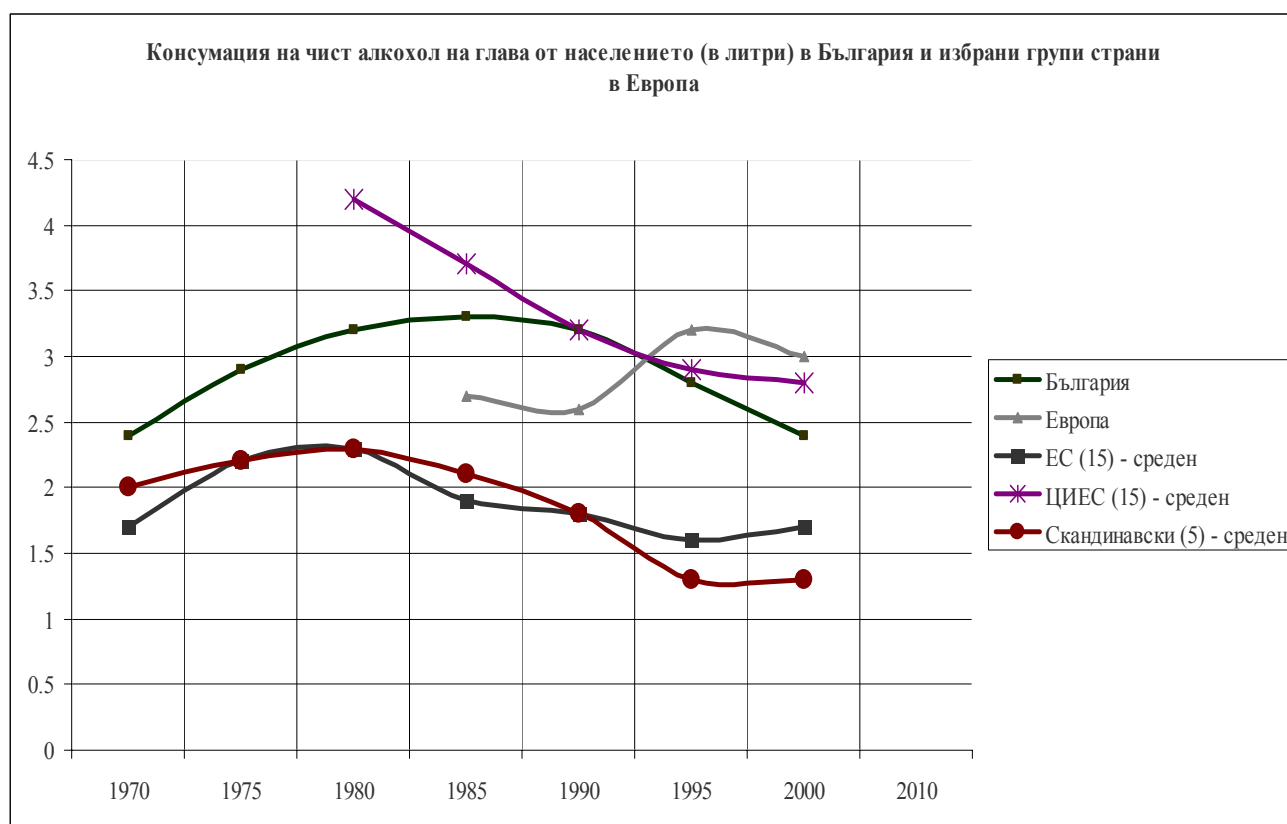
³⁰ Източник: Министерство на здравеопазването – Национален център по здравна информация

**Умирения, дължащи се на тютюнопушенето, по пол и възраст в България
за периода 1975-2005 г.**

Възраст	Мъже	Жени	Общо
35-69 г.	226 710	12 595	239 305
70 г. +	76 339	11 960	88 299
Общо	303 049	24 555	327 604

Рязко увеличеното разпространение и интензивност на тютюнопушенето сред българското мъжко население за възрастовата група 35-69 години през последните 3-4 десетилетия, обуслови повишения относителен дял на смъртните случаи, дължащи се на тази вредна привычка.

По данни на СЗО, в сравнение с някои групи европейски страни, консумацията на алкохол на глава от населението в България от 1970 г. насам е над средната за скандинавските страни и страните от ЕС, но след 1993 г. е под средната за Европа.

Източник: HFA, 2004 г.

С проблемна употреба на алкохол в България по експертни оценки са 280-300 хиляди души, като консумацията на алкохол сред подрастващите се разширява, а възрастта на начална употреба пада на около 12.5 години.

Важно е политиката по сближаване да подпомогне условията за предоставяне на здравни услуги, като така се допринесе за удължаване на трудоспособните години. Подобряването на здравето на общностна основа и превантивните действия играят важна роля в премахването на неравенството по отношение на здравето.

Загуба на работни дни поради болест 1995-2005г.

Брой	1995	2000	2005
Работни дни прекарани в болнични	21 450 927	10 616 357	15 533 356
Болнични на един зает	6.93	4.94	6.70

Източник: НОИ

Имайки предвид демографската структура, застаряващото население и вероятното намаляване на работната сила в България, от особена важност е да бъдат предприети мерки за увеличаване на трудоспособните години на работната сила. Инвестициите в промоцията на здраве и превенцията от заболявания ще подпомогнат активното участие в обществото на възможно най-голям брой работници, като по този начин се осигури техния икономически принос и се намали броят на зависимите хора. Така се оказва пряко въздействие върху производителността и конкурентноспособността на работещите.

Социален капитал и социална икономика

Предоставянето на социални услуги от страна на частния и гражданския сектор, както и засилването на ролята на общността постави началото за развитие на сектора на социалната икономика. В предходните години държавата имаше монополно положение в този сектор и сега, чрез извършваните законодателни, институционални и социално-икономически промени се дава тласък на развитието на този сектор. Направленията за развитие са основно към предоставянето на широкоспектърни социални услуги, както и към създаването на отделни социални предприятия³¹. Все още този процес е в началото и сериозно внимание трябва да се обърне върху конкурентноспособността и устойчивостта на този вид услуги и предприятия в рамките на действаща пазарна икономика.

Преимствата от развитието на социалните предприятия са в две направления: социални и икономически. Социалните се измерват с възможностите за интеграция и заетост на хората в неравностойно положение, социалното включване и натрупването на социален капитал. Икономическите се изразяват в допълнителния ресурс, който се генерира в социалния сектор и намаляването на субсидиите и социалните плащания.

Социалната икономика е сектор с определен фокус върху социалния капитал (човешки ресурс и гражданско общество) и допринася за реализиране на националната политика за равни възможности и социално включване.

В Закона за интеграция на хората с увреждания са очертани активни мерки за заетост и професионална рехабилитация на хора с увреждания. Една от възможните форми за участие в трудова дейност е чрез **кооперациите и специализираните предприятия**. В тях работят хора със сетивни и други видове увреждания. За реализиране на дейността на тези предприятия и кооперации, ежегодно държавата предоставя финансиране на проектна основа и конкурсни начала. Въпреки ограничените си финансови възможности специализираните предприятия и кооперации предлагат подкрепа на хората с трайни увреждания. Ефектът от тяхната дейност е безспорен по отношение на социалната интеграция чрез реализиране на пазара на труда на хора със специфични възможности, от една страна и от друга е добра практика за развитие на предприемачеството в социалната икономика. Съществуващите предприятия и кооперации се вписват в Регистър, поддържан от Агенцията за хората с увреждания. Към момента са регистрирани 115 специализирани предприятия и кооперации.

³¹ Работна дефиниция: Социалните предприятия извършват стопанска дейност, която има изразен социален ефект спрямо лица от уязвимите групи с цел подобряване на жизненото им равнище чрез осигуряване на заетост, предоставяне на услуги и други форми на пряка подкрепа за ефективно социално включване.

Паралелно с възможностите, предвидени в Закона за интеграция на хората с увреждания, в Закона за социално подпомагане също има правни регламенти за развиване на социални услуги в подкрепа на социалното включване и социалната интеграция на хора от уязвими групи (хора с увреждания, маргинализирани групи, етнически малцинства и др. уязвими групи). Социалните услуги са дейности, насочени към подкрепа за водене на самостоятелен и пълноценен начин на живот. Изхождайки от разбирането, че социалната политика трябва да бъде фокусирана върху развиване на умения и инвестиране във възможностите, а не в съществуващите ограничения, не малко доставчици на социални услуги разчупиха формите на директно обслужване, насочено към задоволяване на ежедневни базови нужди на потребителите. Те разработиха **модели за развитие на социални предприятия**, чрез доставка на социални услуги и трудови интеграционни услуги за групи и общности в неравностойно положение. До този момент модели за добри практики в тази посока са създадени от неправителствени организации. Въпреки това този сектор все още не е достатъчно добре развит като възможност за трудова интеграция към специализираните институции и алтернативните форми на услуги, държавна отговорност.

Паралелно с развитието на социалната икономика и в условията на пазарно стопанство се засилиха тенденциите за увеличаване на социалния капитал в обществото и неговото използване на всички нива на общественно-икономическия живот. Все още, обаче, са рядкост доброволческите и общностните инициативи, а изграждането на партньорски мрежи и устойчив социален и граждански диалог са нестабилни и конюктурни явления, макар, че в последните години се забелязва значителен напредък в тези области. Подобен род инициативи рядко се зараждат в рамките на отделните общности, т.е. отдолу - нагоре. Всичко това оказва ефект не само върху възможностите за по-широка и устойчива социална интеграция, но има доказан ефект и върху такива параметри като равнище на общественно и икономическо развитие, темп на растеж, производителност, разкриване на нови работни места, участие на пазара на труда и други.

Като инструмент за насърчаване на социалното включване, социалният капитал и общностните инициативи и партньорства, както и като самостоятелна сфера на развитие, е осигуряването на равен достъп до все по-широко разпространяващото се информационно общество.

Бъдещо развитие

Постигнатият прогрес в преодоляването на предизвикателствата пред политиката по социално включване в България ясно показва необходимостта от мобилизиране на всички политики и заинтересовани страни за нейното реализиране. С оглед постигане на дълготраен и устойчив ефект на постигнатото в преодоляването на социалното изключване е необходимо укрепване на връзката най-вече между активната политика на пазара на труда, политиката за повишаване на жизнения стандарт и доходите на населението, включително и политиката по социално подпомагане. Трайното интегриране на пазара на труда на уязвимите групи ще допринесе не само за намаляване на тежестта върху системата за социално подпомагане, но и ще позволи формирането на качествено нова култура. От друга страна, пренасочването на ресурсите от пасивната защита към развитие на социалните услуги ще създаде качествено нови условия за интегриране на уязвимите групи във всички сфери на обществения живот. По този начин системата за социална закрила и социално включване в максимална степен ще допринесе за постигане на целите на Лисабонската стратегия за икономически растеж и повече и по-добри работни места.

В контекста на направения анализ може да се обобщят следните сфери на развитие в областта на социалното включване. Един от основните акценти е ориентиран към създаване на условия за развитие и използване на социалния капитал като се стимулират общностните инициативи за създаване на партньорства, мрежи, укрепване на социалния и граждански диалог. Сериозно внимание изисква доразвиването на системата за социално подпомагане, с оглед тя да предоставя по-целенасочена и диференцирана защита за хората, които не са в състояние сами или с помощта на свои близки да задоволяват основните си жизнени потребности. Освобождаването на финансов ресурс за постигане на пълноценна защита може да бъде реализирано като се прилага индивидуален подход за оценка на възможностите за трудова

реализация на лицата в трудоспособна възраст, които от години са в обхвата на системата за социално подпомагане. Подкрепата за тази категория лица следва да бъде обвързана в максимална степен с развитието на мрежа от образователни услуги и услуги за трудова реализация. Провежданата в последните няколко години политика за преход от пасивни мерки за социално подпомагане следва да продължи чрез разработване на активни програми и мерки, насочени към преодоляване на социалната изолация, запазване, развитие и реализация на личностния потенциал;

Деинституционализацията на социалните услуги и доближаването им до обичайната домашна среда е един от приоритетите в политиката за предоставяне на социални услуги и тя следва да продължи чрез разширяване на териториалния обхват, повишаване на качеството и разнообразието на социални и здравни услуги в рамките на общността;

Разширяване обхвата на превантивните мерки за повишаване на здравния статус на населението и особено сред уязвимите групи е приоритетна сфера, тъй като реализирането на тези мерки ще създаде възможност за увеличаване на работоспособността и трудовия живот на населението. Една от възможностите за развитие на човешкия капитал и преодоляване на социалната изолация е чрез използване ресурсите на информационното общество

1. 6. СИСТЕМИ НА ПАЗАРА НА ТРУДА, СОЦИАЛНИТЕ И ЗДРАВНИ УСЛУГИ

Пазар на труда

Държавната политика по заетостта се определя от Министерски съвет. Тя се разработва, координира и провежда от министъра на труда и социалната политика.

Към министъра на труда и социалната политика е създадена Агенцията по заетостта, която изпълнява държавната политика по насърчаване на заетостта, защита на пазара на труда, професионално информиране и консултиране, професионално и мотивационно обучение на безработни и заети лица, както и за извършване на посреднически услуги по заетостта.

Държавната политика на регионално и местно ниво се осъществява от областните администрации, органите на местно самоуправление съвместно с териториалните поделения на АЗ, териториалните поделения на министерства, организации и социално-икономическите партньори.

Държавата осъществява политиката по заетостта в сътрудничество и след консултации с представителните организации на работодателите и на работниците и служителите, както и с представители на други юридически лица с нестопанска цел.

Към министъра на труда и социалната политика е създаден Национален съвет за насърчаване на заетостта, който е постоянно действащ орган за сътрудничество и консултации при разработване на политиката по заетостта. Той се състои от равен брой представители, определени от Министерския съвет, представителните организации на работодателите и на работниците и служителите на национално равнище. За участие в заседанията му могат да се канят представители и на други юридически лица с нестопанска цел.

Дейността на изпълнителния директор на АЗ се подпомага от Съвет, който се състои от представители на национално представени организации на работодателите и на работниците и служителите.

Законът за насърчаване на заетостта регламентира създаването на Комисии по заетост към областните съвети за регионално развитие и Съвети за сътрудничество към Дирекции "Бюро по труда". В Комисиите по заетост се включват представители на: областната администрация и на общините на територията на областта, териториалните поделения на АЗ, териториалните поделения на министерства и други държавни институции, областните структури на представителните организации на работодателите и на работниците и служителите; юридически лица с нестопанска цел в региона, чиято дейност е свързана с проблемите на заетостта и обучението за придобиване на професионална квалификация. Комисиите по заетостта определят приоритетите на регионалната политика по насърчаване на заетостта в съответствие с държавната

политика и Националният план за действие по заетостта; извършват наблюдение и контрол при провеждане на регионалната политика по заетостта. Съветите за сътрудничество осъществяват пряко наблюдение и контрол върху политиката по заетостта на територията, обслужвана от съответната ДБТ. Съветите за сътрудничество също са изградени на принципа на трипартизма.

МТСП, съвместно с другите министерства и социално-икономическите партньори разработва ежегодно Национален план за действие по заетостта. С него се определят действията за реализация на държавната политика по насърчаване на заетостта, защита на пазара на труда, професионално информиране и консултиране, професионално и мотивационно обучение на безработни и заети лица, както и за извършване на посреднически услуги по заетостта. С този план за действие се определят и видовете стимули и техните размери – както за работодателите, така и за участниците в субсидираната заетост и в обучение. Органите по заетостта и социално-икономическите партньори представят ежегодно на министъра на труда и социалната политика проекти, свързани с приоритетите на политиката по насърчаване на заетостта за включване в Националния план за действие по заетостта.

Планът за заетост за 2007 г. е разработен в съответствие с частта „Заетост и образование” от проекта на Националната програма за реформи. В него са очертани приоритетите на България в областта на политиката по заетостта в контекста на пълноправното ѝ членство в ЕС от 1 януари 2007 г. и включването ѝ в изпълнението на целите на Европейската стратегия по заетост.

С Плана за 2007 г. продължава изпълнението на Националната стратегия по заетостта, Програмата на правителството на европейската интеграция, икономическия растеж и социалната отговорност, както и на препоръките от Мониторинговия доклад на Европейската комисия.

Политиката на пазара на труда се изпълнява от АЗ, която в структурно отношение се състои от Централно управление и регионални структури: 9 дирекции „Регионални служби по заетостта” и 109 дирекции „Бюро по труда”. С цел да се улесни обслужването на търсещите работа лица и работодателите към по-голяма част от ДБТ са разкрити 180 филиала.

Структури на Агенцията по заетостта	Брой служители
Централно управление	237
9 дирекции „Регионални служби по заетостта”	217
109 дирекции „Бюро по труда”	2369
Общ брой служители в централните и регионални структури	2823

За подобряване качеството на обслужване на клиентите (търсещи работа лица и работодатели), по-активно предлагане на посредническите услуги и постигане на европейските стандарти в това отношение в началото на 2004 г. започна внедряването на модела за обслужване на принципа „едно гише”. Към настоящия момент в 28 ДБТ прилагат принципа на обслужване на „едно гише”. През следващите години този модел на обслужване на гражданите ще се въведе и в останалите ДБТ. За успешно внедряване на модела „едно гише” е необходимо да бъде проведено специализирано обучение на служители от ДБТ.

Условия на труд

Държавната политика в областта на осигуряването на здравословни и безопасни условия на труд се разработва, координира и провежда от министъра на труда и социалната политика.

Със Закона за здравословни и безопасни условия на труд са уредени правата и задълженията на държавата, работодателите, работниците и служителите и други организации и юридически лица за осигуряването на здравословни и безопасни условия на труд.

Политиката за осигуряването на здравословни и безопасни условия на труд се определя и осъществява след съгласуване в рамките на постоянни или временни структури на тристранното сътрудничество на национално, отраслово и регионално равнище - Национален съвет по условия на труд, Отраслови и браншови съвети по условия на труд, Регионални (областните и общинските) съвети по условия на труд.

Постоянен орган за осъществяване на координация, консултации и сътрудничество при разработването и осъществяването на политиката за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд на национално равнище е Националният съвет по условия на труд.

Отрасловите и браншовите съвети по условия на труд се състоят от представители на националните отрасли или браншови представителни организации на работниците и служителите и на работодателите и от равен на тях брой представители на съответното министерство или ведомство.

Регионалните (областните и общинските) съвети по условия на труд се състоят от представители на регионални съюзи или организации на представителните организации на работниците и служителите и на работодателите и от равен на тях брой представители на областната администрация или на местните органи за самоуправление.

Неразделна част от политиката за осигуряването на здравословни и безопасни условия на труд е осъществяването на цялостен контрол по спазването на трудовото законодателство, който се осъществява от ИА „Главна инспекция по труда“. Главната инспекция по труда е организирана в обща и специализирана администрация. Към специализираната администрация са изградени звена с териториална компетентност – 28 дирекции "Областна инспекция по труда".

Структури на ИА „Главна инспекция по труда“	Брой служители
Обща администрация	35
Специализирана администрация	513
в т. ч.:	
дирекция "Здравословни и безопасни условия на труд"	27
дирекция "Правна"	12
дирекции "Областна инспекция по труда"	484
Общ брой служители	558

Изградена е и инфраструктура от звена за подпомагане на работодателите при изпълнение на задълженията им за осигуряване на безопасност и здраве при работа - институции и организации, външни за предприятията, предоставящи услуги в областта на здравното обслужване на работниците и служителите (служби по трудова медицина), специализираните измервания (акредитирани лаборатории), обучението и професионалната квалификация (центрове за професионално обучение и квалификация), сертификацията, пожарната безопасност и др.

За финансиране на дейности и мероприятия за подобряване на условията на труд към министъра на труда и социалната политика функционира фонд "Условия на труд".

Статистиката отчита най-ниското равнище на трудов травматизъм за последните 10 години. Тази статистика е благоприятна, но и ангажираща за обединяване на усилията и ефективно партньорство при решаване проблемите в областта на безопасността и здравето при работа и търсене на нови форми за мотивация към здравословен и безопасен труд.

Неразделна част от политиката за превенцията е развитие на формите за предоставяне на информация, обучение и квалификация на работната сила.

Изграждането на Национален център по безопасност и здраве при работа, в който да се събира, обобщава и разпространява адаптирана към съвременното развитие на науката, технологиите и практиката информация в областта на безопасността и здравето при работа, да се извършват изследвания и анализи е една от стъпките както за реализиране на адекватни политики, така и за реално подпомагане и изграждане на култура на превенция у всички участници в труда. Ще се създаде възможност за предлагане на практически решения и стимулиране на инициативи за обучения и квалификации, отговарящи на предизвикателствата и потребностите на пазара на труда.

Въпреки отчитаната тенденция към увеличаване на броя на предприятията, които реално изпълняват задълженията си за осигуряване на безопасност и здраве на своите работещи, икономическите и социални промени пораждаат нови предизвикателства както пред работодателите, така и пред цялата система за осигуряване на безопасност и здраве при работа.

Изграждането на единна национална информационна система в областта на безопасността и здравето при работа е от особено значение за провеждането на ефективна политика и реализиране на адекватни мерки подобряване на условията на труд и защита на работещите. Необходима е информационна система, която да предоставя адекватна и надеждна информация за предприятията, като отчита характера на тяхната дейност, професионалните рискове, нивото и динамиката на травматизма и др.

Създаването на общ стандарт по безопасност и здраве при работа ще даде възможност да се разработят допълнителни хармонизирани стандарти за отделните сектори от икономиката.

Укрепването на капацитета на цялата система за осигуряване на безопасни и здравословни условия на труд ще повиши качеството и ефективността в работата и ще доведе до осигуряване на реална защита на работната сила. Необходимо е да се развива капацитета на ИА „Главна инспекция по труда”, службите по трудова медицина, социалните партньори и на всички специализирани структури и звена, работещи за осигуряването на безопасните и здравословни условия на труд, за да се гарантира ефективното прилагане на политиките по безопасност и здраве при работа.

Социални услуги

Държавната политика в областта на социалното подпомагане, в т.ч. и социалните услуги се определя от Министерски съвет. Съгласно Закона за социално подпомагане, държавната политика в тази сфера се осъществява в сътрудничество с областните администрации, органите на местното самоуправление и юридическите лица с нестопанска цел, осъществяващи дейност в обществена полза.

За изпълнение на държавната политика в областта на социалното подпомагане, към министъра на труда и социалната политика е създадена Агенция за социално подпомагане. АСП, чрез структурите на *специализираната си администрация на централно, областно и общинско ниво* координира, подпомага, оперативно и методически ръководи дейностите по реализиране на социалното подпомагане. Сферите на работа са изразени в няколко основни групи: *социални помощи, социални услуги и закрила на децата*.

С промените в законодателството през 2003 г. се въведе децентрализирано управление на социалните услуги и по този начин се създадоха предпоставки за стимулиране на социалното предприемачество. Предостави се възможност за активно включване на физическите лица, регистрирани по Търговския закон, и на юридическите лица при предоставянето на социални услуги като равнопоставени доставчици.

АСП е един от основните участници в процеса на деинституционализация и реформиране на системата за предоставяне на социални услуги в специализираните институции за стари хора, деца и възрастни с увреждания. Основните функции на администрацията в сферата на социалните услуги са свързани с методическо ръководство, контрол, поддържане на регистър на доставчиците на социални услуги и обучения. Чрез нейните териториални структури се извършва настаняване в специализирани институции и прием за ползване на социални услуги в общността, финансирани от държавния бюджет. Последните изменения в Устройствения правилник на АСП (изм. ДВ. бр.74 от 8.09.2006 г.) дадоха възможност администрацията да се доближи до реалните потребности на хората със специфични възможности и да гарантира по-качествено и ефективно обслужване. В 147 дирекции „Социално подпомагане” са обособени сектори „Хора с увреждания и социални услуги”, в които работят около 500 социални работници.

Структури на Агенцията за социално подпомагане	Брой служители
Централно управление	218
Регионални дирекции за социално подпомагане – 28	289
Дирекции “Социално подпомагане”-148	5 154
Общ брой служители в централните и регионални структури	5 661

В специализираните институции за деца и възрастни, в обхвата на методическата подкрепа и контрол на МТСП работят 6 532 специалисти и помощен персонал. В социалните услуги, предоставяни в общността (държавна отговорност) са ангажирани 1 309 служители. (вж. Приложение 3).

Създаването на успешни модели за социални услуги е свързано и с изграждането на система за постоянно повишаване на професионалната квалификация и личната мотивация на човешкия ресурс, ангажиран в предоставянето на услугите. Механизмите за повишаване на професионалните знания и умения на персонала, ангажиран в сферата на социалните услуги не са достатъчно добре развити.

Функционирането на модерна мрежа от социални услуги е обвързано с подобряване на взаимодействието между институциите, доставчиците на социални услуги и целевите групи, към които е насочено тяхното въздействие. Към момента в страната механизмите за взаимодействие, обмен на информация и ефективно партньорство в сферата на социалните услуги, все още не са в състояние да гарантират ефективност и дълготрайност на постигнатите резултати.

Разширяването и реформирането на системата на предоставяне на социални услуги в последните години увеличи броя на работещите в тази сфера. По различните национални програми за предоставяне на социални услуги годишно се осигурява заетост на повече от 17 000 лични и социални асистенти.

Очертаната тенденция към повишаване на активността на доставчиците на социални услуги формира очакване за увеличаване на покритието, качеството и разнообразието на услугите за различни групи в риск от социална изолация и респективно увеличаване на персонала, работещ в тази сфера.

Въпреки постигнатия напредък в процеса на модернизиране на системата са необходими още усилия за постигане на по-високо качество на социалните услуги и тяхното доближаване до обичайната домашна среда. Осъществяването на тези мерки е обвързано с активното участие на цялото общество, непрекъснатата квалификация и мотивация на персонала, ангажиран в тази сфера, и създаване на гъвкава и функционираща система за мониторинг, контрол и оценка на предоставянето социални услуги.

Здравни услуги

Министерството на здравеопазването (МЗ) разработва и прилага националната политика в здравеопазването, дефинира целите и приоритетите на здравната система, изготвя национални здравни програми за подобряване здравословното състояние на населението и разработва проектозаконови в сферата на здравния сектор. Министерството отговаря за цялостния надзор на здравната система, която от 1995 г. насам се управлява и от регионални структури. Регионалните структури на МЗ, разположени в 28-те административни области включват 28 Регионални центрове по здравеопазване и 28 Регионални инспекции по опазване и контрол на общественото здраве и подпомагат провеждането на националната здравна политика на регионално ниво.

Здравната система в България беше силно централизирана, но след 1991 г. претърпя известна децентрализация. На първо място, след 1992 г., собствеността на повечето здравни заведения бе прехвърлена на избраните местни общински власти. По силата на измененията и допълненията в Закона за народното здраве от 1997 г., здравните заведения могат да бъдат независими юридически лица. На второ място, през 1995 г., МЗ прехвърля голяма част от

административните си функции на 28-те Регионални центрове по здравеопазване, опростявайки по този начин управленската структура. На трето място, проведена бе интензивна приватизация на аптеки и лекарски практики. Освен това, след 1991 г. се извърши преобразуване на монополното Държавно аптечно предприятие в 28 отделни дружества, като това разделяне се осъществи на географски принцип. МЗ запази централизирания контрол върху здравни заведения с национални и районни функции.

Съгласно Закона за съсловните организации на лекари и стоматолози, на съсловните организации бяха делегирани отговорностите за контролиране на стандартите. Тези организации носят отговорност за спазване на професионалната етика, правилата за добра медицинска практика и за продължителната квалификация на медицинските специалисти. Те участват също така в изготвянето на Националния рамков договор, съгласно Закона за здравето осигуряване от 1998 г., който се счита за основен финансов механизъм за финансиране на медицинската помощ в България.

От юли 2000 г., здравноосигурителната система предостави възможност за децентрализация на управлението чрез сключване на договори между районните здравноосигурителни каси и изпълнителите на здравни услуги. Освен това, здравните заведения получиха финансова и управленска независимост по силата на Закона за лечебните заведения от 1999 г., който реорганизира системата на предоставяне на здравната помощ.

Понастоящем министерството управлява националните научно-изследователски центрове за заразни и паразитни болести; за опазване на общественото здраве; за здравна информация, за радиобиология и радиационна защита. Лечебните заведения за високоспециализирана медицинска помощ с национални функции включват 19 болници към висшите медицински училища и 4 Национални специализирани болници.

МЗ ръководи и управлява 25 многопрофилни болници за активно лечение с регионален обхват, специализирани болници, включително 12 психиатрични болници 48 диспансера, както и 32 дома за медико-социални грижи за деца до 3 год. възраст, Освен това, министерството отговаря и за Изпълнителната агенция за лекарствата, която регистрира медикаменти и лекарствени продукти и контролира националния пазар на фармацевтичните средства и за Изпълнителната агенция по трансплантации.

МЗ пряко ръководи 28 Центъра за спешна медицинска помощ в цялата страна, които предоставят спешно медицинско обслужване на населението, като и националния център, регионалните центрове и отделенията по трансфузионна хематология.

МЗ координира дейността си с други министерства, с Националната здравноосигурителна каса, с Българския лекарски съюз, със Съюза на стоматолозите в България и със Съюза на фармацевтите в България.

Областите с най-многобройно население разполагат и с най-голям брой лекари на глава от населението. Броят на медицинските сестри у нас намалява драстично - от 1990 г. до 2004 г. с 47%. Осигуреността с медицински сестри през 2004 г. е два пъти по-ниска от съответния показател за ЕС. Съотношението между медицински сестри и лекари, изразено като брой медицински сестри на един лекар в България през 2004 г. е 1.00:1.00. Съответният показател за ЕС е по-висок - 2.26:1.00. Намаляват специалистите по анестезиология и интензивно лечение, педиатрия, нефрология, акушерство и гинекология, уши, нос и гърло, психиатрия, рентгенология, клинична лаборатория, спешна медицина и инфекциозни болести. Намалява броят на персонала с колежанско медицинско образование. Съществува текучество на медицинския персонал в спешната медицинска помощ. През последните няколко години приемът на студенти по медицина намалява, което наред с очакваната емиграция, може да доведе до недостиг на медицински специалисти в страната. Очаква се недостигът на медицински сестри да бъде голям, каквато е и тенденцията в ЕС. Съществуващото неравномерно териториалното разпределение на медицинските кадри в България и дисбаланса в съотношението между броя на практикуващите лекари и този на медицинските сестри налагат необходимост от подобрене на системата за планиране и регулиране на

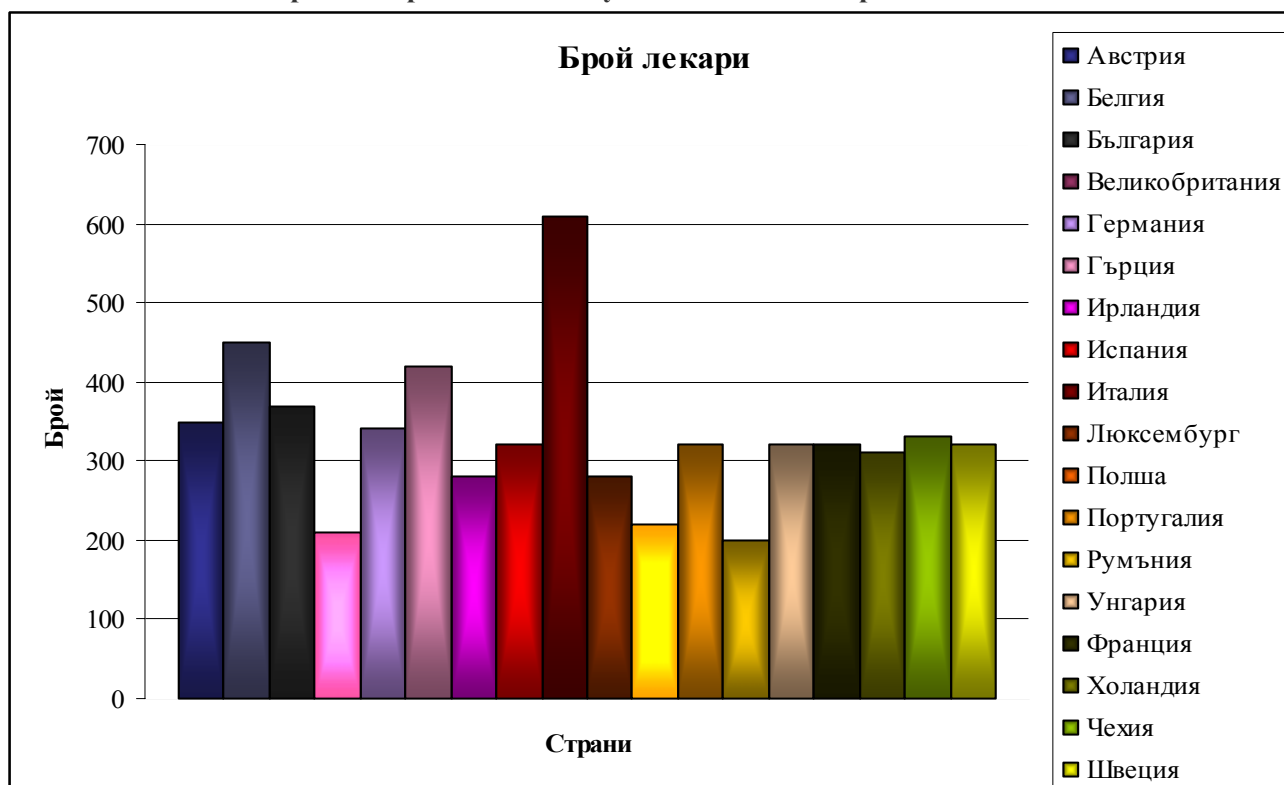
медицинския персонал и създаване на механизми за задържане на българските граждани, получили медицинско образование и професионално обучение в България (в по-голяма степен това касае медицинските сестри и друг помощен персонал), особено тези, които са получили такова образование и обучение на държавни разходи.

Медицински персонал

	1980	1990	2000	2004	2005
Брой на 10 000 души население					
Лекари	24.6	32.9	33.8	35.3	36.5
Стоматолози	5.4	7.0	8.3	8.4	8.4
Фармацевти	4.1	5.0	1.3	0.5	0.5
Персонал със средно медицинско образование и със степен "специалист"	87.3	102.0	61.2	59.3	61.7
Население на:					
един лекар	407.0	304.0	296.0	283.0	274.0
един стоматолог	1834.0	1419.0	1202.0	1196.0	1189.0

По данни на НСИ

Брой лекари на 100 000 души население в страни от ЕС*

* - Източник: Национален център по здравна информация, Министерство на здравеопазването 2005

1. 7. ПОЛИТИКИ В СФЕРАТА НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ

Политика на пазара на труда

Основните нормативни и програмни документи, които определят политиката в областта на пазара на труда в България са Стратегията по заетостта 2004-2010 г., Законът за насърчаване на заетостта, Националният план за действие по заетостта (който се изготвя всяка година).

Документите се разработват и прилагат в съответствие със специфичните потребности на националния пазар на труда и са съобразени изцяло с Европейската стратегия по заетостта.

В рамките на активната политика на пазара на труда се използват многообразни и добре насочени (диференцирани) мерки и програми за подобряване на пригодността за заетост, развитие на предприемачеството; насърчаване на адаптивността на наети и на бизнеса; утвърждаване на политики за равни възможности. Те са с национално или регионално (общинско) значение, както и програми насочени към специфични потребности на лицата на пазара на труда.

В изпълнение на ЕСЗ в България бе постигнат значителен напредък в редица области.

Разшириха се възможностите за насърчаване на предприемачеството чрез улесняване достъпа до стартов капитал и грантове за начинаещи предприемачи, изграждане на национална мрежа от бизнес центрове, реализацията на програми и мерки, подпомагащи самонаемането, включване в обучение за придобиване на управленски знания и умения и предоставяне на широк кръг информационни, технически и консултантски услуги.

Постигнат бе значителен напредък по отношение на осигуряването на обучение за професионална квалификация за регистрирани безработни лица, обучение на заети лица, ограмотяване, мотивиране, професионално информирание и консултиране. Подобен е достъпът до обучение, нараснаха възможностите на частните доставчици на обучение и професионална квалификация. Подобрява се качеството на предлаганото образование и обучение, за да се намали несъответствието между търсенето и предлагането на работна сила с определена квалификация.

Насърчава се подход към работата, основан на „жизнения цикъл“ за стимулиране активността и адаптивността на работната сила през отделните етапи на трудовия живот. Изключително важни тук са действията за по-добро съвместяване на професионалния с личния живот, създаването на възможности за заетост на младите хора и насърчаване участието в заетост и по-дългия трудов живот на по-възрастните.

Подобри се нормативната база за действия, насърчаващи подобряването на адаптивността на работниците и на бизнеса чрез обучение, насърчаване на териториалната и професионална мобилност, обществени дискусии за възможностите за съчетаване на гъвкавост и сигурност.

Развива се социалният и гражданският диалог, като се повишават възможностите на социалните партньори да влияят върху политиката по заетостта чрез разширяване участието им в социалния диалог и изграждане на действащи междуинституционални връзки между партньорите на пазара на труда.

За да се повиши ефективността на провежданата политика на пазара на труда е необходимо да се предприемат действия в следните области:

- Улесняване достъпа до посредническите услуги по заетостта с цел привличане на неактивните лица на пазара на труда;
- Обвързване на обучението за придобиване на професионална квалификация и преквалификация с последваща заетост с цел интеграция на първичния пазар на труда;
- Изграждане на единна информационна система за потребностите от работна сила с определена квалификация по райони и икономически дейности с цел повишаване ефективността на предоставяното обучение.

Политика в областта на осигуряването на безопасни и здравословни условия на труд

Безопасността и здравето при работа е един от приоритетите в социалната политика на България. Тя е насочена към опазване здравето, работоспособността и живота на работещите.

Политиката в областта на безопасността и здравето при работа в България се реализира съгласно Насоките за развитие на дейността за безопасност и здраве при работа в периода до 2006 година, приети от Министерския съвет през 2002 г., които хармонират с акцентите в стратегията на ЕС за здраве и безопасност на работното място за периода 2002-2006 г.

Активната политика предвижда едновременни действия по всички направления: конкурентоспособност на работодателите, добро качество на условията на живот и труд, обучение и култура на превенция. Провеждането на целенасочена социална политика и реализиране на качеството в дейността за безопасност и здраве при работа е многообразен и сложен процес, свързан с реализиране на съвкупност от законодателни, организационно-икономически, социални, технически и здравни мерки. Целта е повишаване качеството на всеки вид труд и трайно подобряване състоянието на всички елементи на това понятие и даване на възможност за дълъг и продуктивен живот на хората в труда.

В изпълнение на планираните мерки в областта на безопасност и здраве при работа е постигнат напредък в следните по-важни насоки:

Изградена е система от норми, конкретни изисквания и задължения за осигуряване на безопасност и здраве при работа, която създава реална основа за реализиране на принципите на единния европейски пазар.

Регламентирани са минималните изисквания, които работодателите трябва да изпълняват за осигуряване на безопасността и здравето на своите работници и служители. Създадена е основа за управление и планиране на дейността за осигуряване на безопасност и здраве при работа на основата на оценката на професионалните рискове. Задължително е осигуряването на медицинско наблюдение на работниците и служителите, както и предоставянето на необходимата информация и подходящо обучение, съобразени с характера на извършваната работа и квалификацията на работещите.

Въведени са основните изисквания на Европейския съюз и Международната организация на труда за създаване на единен държавен контрол. Цялостният контрол по спазване на трудовото законодателство се осъществява от Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“ към министъра на труда и социалната политика.

Националната политика за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд се формира и осъществява на основата на тристранно сътрудничество на национално, секторно и регионално ниво.

Усилията през последните няколко години са насочени към подпомагане на практическото изпълнение на законодателството в страната. Предизвикателствата, пред които са изправени както правителството, така и социалните партньори – работодателите и работещите са свързани с изпълнение на дейности, в следните направления:

- осигуряване на „благосъстояние при работа“, отчитайки промените в света на труда, техническия прогрес и появата на нови рискове;
- въвеждане на системи за управление на безопасността и здравето при работа и управление на трудовия процес;
- подобряване на професионалния (здравния) статус на работната сила, чрез предприемане на мерки за укрепване на здравето и работоспособността на работещите във връзка с извършваната от тях работа - въвеждане на инструменти за управление и контрол на професионалните рискове;
- усъвършенстване на системата за обучение и предоставяне на информация;
- усъвършенстване на формите и разширяване на инфраструктурата от звена за консултиране и подпомагане на работодатели и др.;
- повишаване на качеството и обхвата на контрола по спазване на трудовото законодателство;
- развитие и усъвършенстване на формите на осъществявания социален диалог.

Политика в областта на образованието, обучението и науката

Политиката в областта на образованието и обучението се определя от социално-икономическите приоритети на страната, особеностите на прехода към пазарен тип икономика, състоянието на образователната система у нас и изискванията във връзка с членството на България в ЕС.

Основните програмни документи, които определят политиката в областта на образованието са: Национална програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка, Национална стратегия за продължаващо професионално обучение за периода 2005-2010 г., Национална стратегия за въвеждане на информационните и комуникационни технологии, Национална стратегия за научни изследвания, Стратегия по заетостта 2004-2010 г., Национален доклад "Образование и обучение 2010 в контекста на Лисабонската стратегия".

В изпълнение на програмните документи в областта на образованието бе постигнат напредък в следните по-важни насоки:

С цел задържането на всички ученици в училище до 16-годишна възраст в програмата на МОН е заложено изискване, което е обвързано с конституционното задължително обучение по съответната образователна степен. Предприети са превантивни мерки срещу отпадане, както и мерки за реинтегриране на отпаднали ученици. Като такива могат да бъдат посочени: безплатен достъп до учебно съдържание в периода на задължително образование, безплатни закуски за децата от средното образование, предоставяне на средства за закупуване на облекло, разширяване на извънкласните занимания и занимания по интереси.

За осигуряването на равен достъп и равен старт са предприети редица мерки в областта на социалната политика, свързани с приемането на политически документи и с предоставянето на социални помощи и стипендии.

В областта на интегрирането на децата от малцинствените етнически групи е приета Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, одобрена от министъра на образованието и науката през юни 2004 г. Неин основен приоритет е пълноценната интеграция на ромските деца и ученици чрез десегрегация на детските градини и училищата в обособените ромски квартали и създаване на условия за равен достъп до качествено образование извън тях. Също така в редица училища е въведена длъжността „помощник учител”.

За децата със специални образователни потребности са разработени и приети следните стратегически документи: Национална програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка, Национален план за интегриране на децата със специални образователни потребности и хронични заболявания в системата на народната просвета 2004-2007, Правилник за дейността на ресурсните центрове за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на деца и ученици със специални образователни потребности. За по-пълноценното интегриране на тези деца в образователната система е въведена длъжността „ресурсен учител”. На места е изградена и съответната инфраструктура, позволяваща достъп на децата до класните стаи.

Постигнат е напредък по отношение на оптимизиране на училищната мрежа – създадена е информационна система към МОН, в която се съдържат данни за всяко едно от училищата. МОН съвместно с Министерство на финансите и общините разработва финансов модел за финансиране на училищата на принципа «парите следват ученика». Въвеждането на този принцип на финансиране е един от инструментите, който ще позволи по естествен път да бъдат закрити маломерни паралелки и ще подпомогне процеса за постепенното изграждане на средищни училища.

В изпълнение на Национална стратегия за въвеждане на информационните и комуникационни технологии и Плана за реализацията ѝ през учебната 2004-2005 г. е оборудван по един нов компютърен кабинет във всички училища. Навлиза постепенно електронно обучение в

учебния час, работи се за осигуряване на интернет връзка за всички училища и изграждане на национална образователна мрежа, даваща възможност за реализиране на набор от дистанционни курсове, електронни библиотеки и енциклопедии.

Политиката на МОН е насочена към повишаване на квалификацията на учителите чрез дейности като постоянна и задълбочена подготовка в тяхната специалност, усъвършенстване на компютърните им умения, чуждоезиково обучение и др.

МОН разработва и започна да прилага система за вътрешно оценяване чрез широко застъпване на тестовете като форма за оценяване на знанията и уменията на учениците. В бъдеще ще продължи да се работи за въвеждането на система за външно оценяване във вид на национални, стандартизирани, обективни изпити в края на всеки образователен етап. Дългосрочната политика на министерството ще бъде насочена към утвърждаване на държавните зрелостни изпити като надежден измерител на резултатите на учениците на изхода на средното образование и превръщането им във “вход” за висшите училища.

В областта на професионалното образование са постигнати резултати, които показват по-добра връзка между програмите за обучение в началното професионално образование и изискванията на бизнеса, чрез създадените учебни центрове и провежданите практики в предприятията. МОН, съвместно с МТСП работят за изграждането на модерна и адекватна на пазара на труда система на професионално образование и за стимулиране на продължаващо през целия живот обучение. В процес на разработване е Национална стратегия за учене през целия живот. Ще продължи активната политика на двете министерства за насърчаване на участието на гражданското общество при мотивиране на хората за учене през целия живот.

Правителството се ангажира с реализиране на принципите на Европейското пространство за висше образование, свързани с гарантиране на качествено висше образование и мобилност, въвеждане на Европейската система за трансфер на кредити, създаване на условия за реално и изгодно студентско кредитиране, усъвършенстване и разширяване на системата за контрол на качеството на висшето образование. Българските висши училища получиха своята автономност – към голяма част от тях са изградени центрове за кариерно развитие. Висшите училища се развиват и като центрове за научни изследвания и научно-приложни разработки чрез повишаване на капацитета им да извършват изследователски и иновативни проекти. Фактор за развитието на конкурентноспособността на българската икономика е провеждането на политики за технологично развитие и иновации. Навлизането на научните постижения и високите технологии в производството е определящо за постигане на устойчив икономически растеж. В пряка връзка с това разбиране е разработената Иновационната стратегия на Република България и мерките за нейната реализация, както и разработваната в момента Национална стратегия за научни изследвания за периода 2005-2010 г.

Политика в областта на социалната закрила и социалното включване

В основата на българската система за социална закрила е осигуряването на възможност на всички да се ползват от благата вследствие на икономическия напредък. Основните елементи на тази система, които допринасят за постигане на целите за по-добра и по-широка социална закрила, са: гарантирани права; осигурен достъп за ползване на тези права; солидарност и социална отговорност в обществото; диференциран и индивидуален подход към всеки; гарантирани ресурси; ясно дефинирани отговорности.

Нормативната уредба в областта на социалната закрила и социалното включване е много разнообразна. Сред водещите нормативни документи са Закона за социално подпомагане, Закона за интеграция на хората с увреждания, Закона за закрила на детето, Закона за семейни помощи за деца, Закона за защита срещу дискриминацията, нормативната база, приета за тяхното ефективно прилагане и други. Един от водещите принципи е осигуряване на равни възможности за всички. За постигането му, без да се нарушава принципа за равенство, се предвиждат специфични права и мерки, които подобряват и изравняват шансовете на различни групи за пълноценно участие в живота на обществото и ползването на неговите

ресурси и блага. Сред тях са хората с увреждания, децата, младежите, възрастните хора, уязвимите етнически малцинства и други.

Социалната закрила и социалното включване са области, които са и обект на редица стратегически документи и планове за действие. Водещ сред тях в последните години е Съвместният меморандум по социално включване, чрез който се наложи един интегриран стратегически подход във формулирането и провеждането на тази политика.

Предприеха са редица мерки за създаване на ефикасна и устойчива система за социална закрила, като: базиране на системите за социална сигурност и защита на населението на обективни принципи, критерии и регулатори; създаване на подходящите за пазарното стопанство регулатори на доходите от труд; усъвършенстване на пенсионния модел; модернизиране на системата за социално подпомагане и въвеждане на диференциран подход; създаване на предпоставки за развитие на частното предприемачество в социалната сфера; развитие на социалните услуги в общността с цел деинституционализация; развитие на социалните инвестиции в децата и усъвършенстване на семейното подпомагане; адресиране на демографските проблеми чрез целенасочена демографска политика; подобряване на достъпа на гражданите до гарантирани от законодателството права, ресурси, блага и услуги; премахване на дискриминацията; създаване на равни възможности за всички, включително и равенство на половете, други. Специално място в мерките за модернизиране на системата за социална закрила заемат мерките за оптимизиране на координацията между системата за социално подпомагане и системата за активни програми на пазара на труда и подпомагане на социалната реинтеграция на лицата, които получават социални помощи.

Приетият от МС Национален доклад по стратегиите за социална закрила и социално включване на Република България за периода 2006-2008 г. обобщава в областта на социалната закрила и социалното включване следните основни предизвикателства:

- Намалване на риска от бедност и социално изключване;
- Създаване на модерна, устойчива и адекватна пенсионна система;
- Подобряване на достъпа до здравни грижи и качествено здравеопазване;
- Развитие на системата за дългосрочна грижа.

Тези предизвикателства обхващат почти всички възможни политики в сферата на човешките ресурси, описани в тази глава. Във връзка с целите, по които България работи в областта на социалното включване, те са конкретизирани в Националния план за действие по социално включване /единият от трите стълба на Националния стратегически доклад 2006-2008/. Те са:

- Равноправно участие на пазара на труда на групите в риск от изпадане в бедност и социално изключване;
- Осигуряване на равен достъп до услуги с цел превенция на социалното изключване и преодоляване на неговите последици;
- Социално включване на най-уязвимите етнически малцинства;
- Намалване на бедността сред групите в извън трудоспособна възраст.

България е страна с относително нисък жизнен стандарт и равнище на доходите. Реализираният през последните години икономически растеж оказва положително влияние върху динамиката на доходите на населението, но в степен недостатъчно адекватна на постигнатите резултати. Това поставя пред политиката на доходите сериозни предизвикателства.

Предизвикателствата пред политиката на доходите могат да се синтезират както следва:

- Преодоляване на изоставането в растежа на доходите на населението;
- Повишаване на социалната защита на нискодоходните слоеве в обществото;
- Постигане на по-добра обвързаност на работната заплата с икономическите резултати.

Представените предизвикателства налагат провеждането на активна политика, която от една страна да доведе до постепенна конвергенция в равнищата на доходите с другите страни-

членки на ЕС в дългосрочен план и от друга страна - до създаване на ефективни механизми за поддържане на социалните баланси и особено за подпомагане на хората с ниски доходи.

Политика в областта на здравеопазването

Здравната политика в България, разработена от Министерство на здравеопазването, е ориентирана към осъществяването на радикална реформа на здравеопазването. Тя се основава на принципи, които са общоприети в европейските страни: плурализъм, демократичност, достъпност, равнопоставеност и солидарност, споделена отговорност за здравето.

Основната цел на здравната реформа е създаването на високоефективно здравеопазване, адаптирано към здравните потребности на индивида, семейството и нацията. Главните насоки на реформата са:

- Реално спазване на правата на гражданите по отношение на здравните грижи, с особено внимание към рисковите групи;
- Високо качество на здравните услуги, чрез балансирано “публично/частно” предоставяне на здравните услуги и повишаване свободата на избора;
- Устойчивост на системата, чрез подобряване на количеството и качеството на нейните ресурси, тяхното рационално използване и балансирано развитие в съответствие със здравните приоритети и потребности;
- Ефективно управление, включващо децентрализация на управленските функции и развитие на самоуправлението на лечебните заведения от публичния сектор;
- Съчетаване на интересите на гражданите /пациентите/ от една страна и медицинските специалисти от друга.

Развитието на модерна здравна система е един от основните приоритети и направления на провежданата реформа. Разработена бе национална концепция за реструктуриране на здравната помощ и създаване на нова съвременна система за обслужване на населението.

Извършените в последното десетилетие реформи в здравеопазването позволиха прилагането на голяма част от добрите устройствени и функционални решения на системите за здравеопазване от осигурителен тип, съчетани с елементи на националните здравни служби. Прилагането на политиката в областта на здравеопазването е пряко обвързано с подобряването на връзката между първичната и специализираната помощ, рационализацията на болничната мрежа, в т.ч. редуциране на здравни структури и утвърждаване на единен подход за финансиране чрез преминаване от финансиране на структури към финансиране на дейности.

Държавна политика спрямо уязвимите малцинствени етнически групи в България

Редица структури и институции в България имат отговорности в сферата на етническите и демографски въпроси.

С Постановление № 333 на Министерския съвет от м. декември 2004 г. е създаден Национален съвет за сътрудничество по етническите и демографските въпроси, чрез който се доразвива идеята за широко участие на национално представени неправителствени организации. Със същото ПМС беше създадена Дирекция по етническите и демографските въпроси, като част от специализираната администрация на МС, която е ангажирана с подпомагане на Министерския съвет при формиране и провеждане на държавната политика за интеграция на уязвимите малцинствени етнически групи и разработването и прилагането на мерки и контрол по изпълнение на Рамковата програма.

Цялостната координация на мерките и политиките спрямо интеграцията на уязвимите етнически групи се извършва от Националния съвет за сътрудничество по етническите и демографските въпроси (НССЕДВ). Работата на Националния съвет, свързана с формирането, провеждането и мониторинга по изпълнението на държавната политика за равнопоставено третиране на ромите в българското общество, се подпомага от Комисията за интеграция на ромите.

Поради недостатъчния стратегически подход при планирането, координацията и финансирането, както и липсата на устойчивост на голяма част от изпълняваните досега мерки по посока интеграцията на уязвимите групи и с оглед подобряване координацията и сътрудничеството между съответните институции, се прие нов Правилник за устройството и дейността на НССЕДВ (от 20 декември 2006 г.). Новите моменти в него са:

- Оптимизиране на състава на Комисията за интеграция на ромите. Нейни членове са заместник-министри на труда и социалната политика, на регионалното развитие и благоустройството, на образованието и науката и здравеопазването - членове на НССЕДВ и представителите на юридическите лица с нестопанска цел, които са приети да бъдат представлявани в Националния съвет и които осъществяват дейности, насочени към интеграцията на ромите в българското общество;
- Подобряване на координацията и ефективността на прилагане на държавната политика за интеграция на уязвимите групи;
- Повишаване на прозрачността в работата на НССЕДВ и ОССЕДВ;
- Подобряване взаимодействието и партньорството с гражданските организации и държавни институции;
- Гъвкаво управление.

В духа на децентрализацията, към областните администрации функционират *областни съвети по етническите и демографските въпроси* (24 на брой), които работят по приети от тях областни програми за интеграция на етническите малцинства. В момента в повече от половината от общо 264-те общини са назначени общински експерти по етническите и демографските въпроси.

Новосъздадената дирекция "ЕДВ" от АМС координира работата на държавни експерти от седем министерства, където има създадени дирекции или отдели, работещи по етнически и демографски въпроси в съответната област на публична политика.

В МТСП функционира дирекция "Демографски въпроси, социални инвестиции и равни възможности", която е отговорна за разработването и координацията на държавната политика в областта на демографското развитие, социалните инвестиции и равните възможности.

В МОН в дирекция „Образователна среда и образователна интеграция“ има отдел „Интеграция чрез интеркултурно образование и възпитание“. В дирекция „Политика в общото образование“ на министерството са експертите по майчин език – ромски, турски, арменски, иврит. МОН формира "Консултативен съвет по образованието на децата и учениците от етническите малцинства" като държавно-обществен орган за осъществяване на консултации, сътрудничество и координация между МОН, други министерства и ведомства и юридически лица с нестопанска цел, които работят в областта на образованието. Към МОН е създаден и функционира Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства.

В Министерство на културата има отдел „Културна интеграция“, в дирекция „Регионални културни дейности“. Към министерството работят „Ромски обществен съвет по въпросите на културата" и „Обществен съвет по културното многообразие".

В Министерството на външните работи функционира дирекция «Права на човека и международни хуманитарни организации».

В Министерството на здравеопазването по въпросите на здравната интеграция на лица в неравностойно положение, принадлежащи към малцинствени етнически групи, работят отделни експерти от 4 дирекции: «Национална здравна политика», «Обществено здраве», «Медицински дейности», «Управление на проекти и програми».

През 1999 г. Министерският съвет прие Рамкова програма за равноправно интегриране на ромите в българското общество.

Стратегически важно е насочването на конкретни усилия за подпомагане на онези представители на етнически и религиозни общности, които не успяват все още да заемат своето достойно място в пространството на отворена и справедлива конкуренция.

В изпълнение на Партньорството за присъединяване в края на 2003 г. бяха приети краткосрочен, финансово осигурен, План за действие за реализация на Рамковата програма (2003–2004) и общо законодателство за предотвратяване на всички форми на дискриминация.

Новоприетият Закон за защита от дискриминация напълно транспонира европейските директиви за равенство - 43/2000/ЕС, 78/2000/ЕС, 75/117/ЕИО, 97/80/ЕО, 76/207/ЕИО, като регулира защитата на всички физически лица на територията на Република България срещу всички форми на дискриминация, като едновременно с това съдейства за нейното предотвратяване и утвърждава мерки за равенство във възможностите.

Комисията за защита от дискриминация е създадена през 2005 г. и е част от националния механизъм за защита на човешки права и свободи на всички граждани и техните сдружения. Тя е учредена в съответствие на разпоредбите на чл. 40, ал.1 от Закона за защита от дискриминация като независим специализиран държавен орган за предотвратяване на дискриминация, защита от дискриминация и осигуряване равенство на възможностите. Комисията за защита от дискриминация осъществява контрол по прилагането и спазването на българското законодателство, уреждащо равенството в третиране, както и международните стандарти, забраняващи дискриминацията.

След приемането на Рамковата програма и в съответствие с цялостната държавна политика редица министерства приеха следните стратегии и планове за действие към тях:

- Краткосрочна стратегия за реализация на държавната политика за равнопоставена интеграция на ромите в българската национална култура /2000 - 2001 г./;
- Стратегия за образователна интеграция на учениците и децата от етническите малцинства;
- Здравна стратегия за лица в неравностойно социално положение, принадлежащи към етнически малцинства;
- Национален план за действие по Десетилетието на ромското включване;
- Национална програма за подобряване на жилищните условия на ромите в съответствие с Националната жилищна стратегия.

През април 2005 г. от Министерския съвет е приет Национален план за действие по инициативата „Десетилетие на ромското включване 2005 – 2015 г.“. На 8 юни 2006 г. е прието Постановление на Министерския съвет за приемане председателството на „Десетилетие на ромското включване 2005 – 2015 г.“, за присъединяване на България към процедурните правила на Десетилетието и поемане на едногодишното председателство на инициативата от българска страна за периода от 1 юли 2006 г. до 30.06.2007 г.

В МТСП, всяка последна седмица от месеца, се организират Национални мониторингови срещи по изпълнение на Национален план за действие по инициативата „Десетилетие на ромското включване 2005 – 2015 г.“

Със Заповед на министъра на труда и социалната политика на 16.08.2006 г. е създаден Съвет за интеграция на ромите в българското общество, включващ представители на ромски неправителствени организации.

Въз основа на оценката за изпълнението на Рамковата програма, извършена през 2006 г., са предложени мерки за подобряване на политиката на правителството за интегриране на ромите чрез ясно определяне на типа политика, която правителството ще прилага в бъдеще.

Основните препоръки са насочени към:

- Усъвършенстване на политиката за интеграция на ромите в обществото;
- Укрепване на административния капацитет за прилагане на политиката за интеграция на ромите в обществото;

- Укрепване на капацитета на партньорите от гражданския сектор за сътрудничество и ефективно участие в процесите на формулиране, изпълнение и оценка на мерките по реализацията плана за действия до края на 2006 г.;
- Повишаване на ефективността и ефикасността на планираните мерки по изпълнение на Рамковата програма;
- Планиране на нови инициативи за реализация на политиката за интеграция на ромите в обществото;
- Неотложни мерки за подобряване на социално-икономическото състояние на ромските общности;
- Съгласуване на мерките по отделните стратегически документи с международната инициатива ”Десетилетие на ромското включване”.

Необходимостта от предприемане на действия за подобряване стратегическата рамка, е най-наложителна в следните направления – вътрешно съгласуване на документите, регламентиращи политиката за интегриране на малцинствените групи (специално ромите) в обществото в зависимост от получените отговори за избора на политика; съгласуване с националните и секторните планове и стратегии за развитие, както и отразяване (интегриране) на тази политика за ромите в документите и мерките на структурната (кохезионната) политика на България като член на ЕС. Според новия Правилник на НССЕДВ преди приемането на нормативни актове, както и при подготовката, осъществяването, анализирането и отчитането на стратегически и оперативни документи с национално значение в областта на етническите и демографските въпроси, органите на изпълнителната власт задължително провеждат консултации в националния съвет. По този начин в голяма степен ще се отговори на тези изисквания.

1. 8. НАТРУПАН ОПИТ ПО ПРОГРАМА ФАР

Министерство на труда и социалната политика, чрез Дирекция “Европейски фондове, международни програми и проекти” е Изпълнителна агенция по програма Фар в сектор “Социално развитие” от 1999 година.

За периода 1999-2007 г. Изпълнителната агенция е управлявала проекти по програма Фар - Финансови споразумения 1999, 2002, 2003, 2004, 2005 и 2006 на обща стойност 114 712 000 евро.

Изпълняваните проекти са били в следните области: социална интеграция, включително на етнически малцинствени групи; активна политика на пазара на труда; алтернативна заетост; учене през целия живот и професионално образование и обучение; професионална квалификация; здравословни и безопасни условия на труда; деинституционализация посредством предоставяне на услуги базирани в общността за рискови групи; подобряване качеството на живот на хора с ментални увреждания; развитие на човешките ресурси и двустранния социален диалог.

Мерките финансирани по програма Фар са програмирани за институционално изграждане и инвестиции в областта на развитието на човешките ресурси.

В резултат на изпълнението на програма Фар 2002 в сектор “Социално развитие” са осигурени механизми за предоставяне на качествено професионално образование и обучение в съответствие с изискванията на пазара на труда, както и насърчаване на младежката заетост.

Чрез изпълнението на Финансово споразумение Фар 2003 е стимулирана алтернативната заетост в региони с най-високо ниво на безработица. Осигурени са възможности за подобряване на здравословни и безопасни условия на труда в сферата на химическата промишленост. Повишена е квалификацията на помагащите професионалисти в областта на

менталното здраве и е разширен спектърът от предоставени услуги. Разработени са стратегии и стандарти за професионално образование и обучение, както и обучение на възрастни. Извършени са инвестиции с цел изграждане на национална база данни за пазара на труда и ЕСФ, което е предпоставка за ефективното управление и изпълнение на ОП “РЧР”.

Програма Фар 2004-2006, и по-специално многогодишните проекти, са насочени към развитие на човешките ресурси и предоставянето на услуги базирани в общността. В областта на развитието на човешките ресурси се разработва ефективна система за анализ на нуждите на пазара на труда и насърчаване на по-ефективни активни политики на пазара на труда, както и ефективна стратегия и рамка на учене през целия живот, включваща реформа на професионалното образование и обучение (начално професионално образование и обучение и продължаващо професионално обучение).

Чрез Фар 2004 се извършват инвестиции целящи развитие на мрежа от центрове за обучение на възрастни, подпомагане разработването на Националната стратегия за учене през целия живот. Предприети са мерки за включване в пазара на труда на етнически малцинствени групи.

По отношение на изграждане на институционален капацитет, програма Фар е допринесла за укрепването на административния капацитет на централно, регионално и местно ниво.

Процесът на засилването на административния капацитет на състава на ИА, Звената за изпълнение на проектите като бъдещи междинни тела, социалните партньори и други партниращи институции се поддържа чрез предоставянето на основополагащи и специализирани обучения, както и натрупания до момента опит при изпълнението на проекти финансирани по програма Фар.

В този смисъл, осигуряването на приемственост на натрупаната експертиза за управление на европейски фондове е на лице и е солидна основа за бъдещото усвояване и управление на средствата от ЕСФ чрез ОП “РЧР”.

2. АНАЛИЗ НА СИЛНИТЕ И СЛАБИТЕ СТРАНИ, ВЪЗМОЖНОСТИТЕ И ЗАПЛАХИТЕ (SWOT АНАЛИЗ)

Обобщените резултати от социално-икономическия анализ, от направените изводи и оценки се съдържат в анализа на силните и слабите страни, възможностите и заплахите (SWOT анализ).

Силни страни	Слаби страни
• Стабилността, растежът и системата за социална закрила в България допринесе са съществено цялостно намаляване на бедността през последните шест години • Ниската инфлация и стабилният икономически растеж през последните години доведоха до нарастване на доходите на глава от населението и цялостно подобряване на стандарта на живот • Успешни реформи в системата за социална закрила (вкл. увеличаване на възрастта за пенсиониране) и по-добра координация между отделните политики в областта на заетостта и социалната защита • Намаляваща безработица и ограничаване на недеклаираната заетост • Добро образователно равнище на населението	• Отрицателен прираст на населението, емиграция и голям брой хора извън пазара на труда • Повишаващи се нива на зависимост от социални помощи вследствие на демографските тенденции, високия брой на ползвателите на социални помощи и ниските нива на участие във формалната икономика • Недостатъчна ефективност на активните политики по заетостта спрямо всички уязвими групи • Значителни регионални различия по отношение на безработицата, заетостта и икономическото развитие • Слаборазвита предприемаческа и свързана с ученето през целия живот култура • Недостатъчно добро качество на социалните и здравни услуги, както и на услугите за образование и професионално обучение • Недостатъчно развити са икономическите сектори, използващи квалифицирана работна сила / структурата на заетостта е ориентирана към сектори, изискващи неквалифицирана работна сила • Реформата в образователната система не е завършена • Съществено изоставане в образователното и социално ниво на ромите спрямо останалото население

Възможности	Заплахи
• Подобряването на продуктивността на пазара на труда и на икономиката като цяло е необходимо за подобряване на стандарта на живот • Засилване на връзката между уменията, получавани в образователната система, и тези, необходими на пазара на труда (вкл. умения в областта на ИКТ) • Продължаване на реформите в системата за социална защита • Подобряване на обхвата и достъпа до образование • Насърчаване на интеркултурното образование • Преструктуриране, насърчаване предоставянето и повишаване качеството и многообразието на социалните услуги в общността за различни рискови групи • Развиваща се култура за предприемачество, учене през целия живот и равни възможности • Стимулиране „задържането” и „вливането на мозъци” в страната • Повишаване участието на социалните партньори във формирането и провеждането на политиката в областта на човешките ресурси • Последователно насочване на мерките за интегриране на най-уязвимите групи и нуждаещите се региони	• Нисък темп на икономическо развитие и недостатъчен ръст на доходите и производителността на труда в допълнение към засилващото се намаляване на населението • Задълбочаване на неравновесието между предлагането и търсенето на пазара на труда • Задълбочаване на несъответствието между уменията на работната сила и нуждите на пазара на труда • Възникване на голям брой непродуктивни ниско платени работни места в резултат на провеждани мерки, насочени към включването и заетостта на уязвимите групи (вкл. нова култура на зависимост от социални помощи) • Ускоряване на социалното изключване на най-уязвимите групи от населението • Увеличаване на емиграцията на млада и висококвалифицирана работна сила (т. нар. «изтичане на мозъци») • Недостатъчни частни и индивидуални инвестиции за развитие на човешките ресурси • Недостатъчен институционален капацитет на централно, регионално и местно равнище за усвояване на средства от ЕС

Конкретните цели и обхватът на интервенциите на Оперативната програма, залегнали в идентифицираните по-долу приоритетни направления, се основават на направения подробен анализ на настоящата ситуация в областта на човешките ресурси и на база SWOT анализа, в който са очертани основните проблемни области и възможности за бъдещо развитие.

Социално-икономическият анализ, разработен за целите на настоящата ОП „РЧР” представя основните предизвикателства пред човешките ресурси в България с цел да допринесе за постигането на националния стремеж за висок жизнен стандарт и устойчиво развитие. Стратегията разглежда въпроси на пазара на труда, като ниското равнище на участие и заетост, ниската производителност на труда, дисбаланса между предлагането и търсенето на работна сила, устойчивите високи равнища на безработица сред групите в неравностойно положение, ниските корпоративни инвестиции в човешките ресурси, слабото темпо на създаване на нови работни места, неконкурентните условия на труд и икономическата структура, която не отговаря на целите на икономиката, основана на знанието.

Картината на основните несъответствия се допълва с тези в областта на образованието и обучението, като сравнително ниските равнища на качество на образователните и обучителните услуги, които не отговарят на изискванията на общия европейски пазар, недостатъчното използване на ИКТ и чужди езици в училищата и университетите, значително под изискванията на обществото на знанието, недоразвити развойни дейности, увеличаване на броя на напускащите училище, наличието на маргинализирани групи – неграмотни, без умения и професия.

Не на последно място са разгледани и въпросите на социалното включване на уязвимите групи. С оглед на техния многостранен характер те са систематизирани в няколко основни направления – ограничен достъп до пазара на труда за уязвимите групи, лош образователен статус и достъп до образование и обучение, пречки пред достъпа до социални и здравни услуги. Недостатъчно развитото социално предприемачество също е във фокуса на бъдещите предизвикателства.

Национална стратегическа референтна рамка

Стратегическата цел на НСРР е към 2015 г. България да стане конкурентоспособна страна-членка на ЕС с високи качество на живот, доходи и социална чувствителност на обществото. Дългосрочната визия за България обединява две конкретни средносрочни цели за програмния период 2007-2013 г.

- Засилване на конкурентоспособността на икономиката с оглед на постигането на висок и устойчив растеж;
- Развитие на човешкия капитал с цел осигуряване на по-висока заетост, доходи и социална интеграция.

Стратегията на ОП „РЧР” е изградена въз основа и допринася за постигането и за двете цели на НСРР, но основен принос ще има за постигането на втората стратегическа цел.

Подкрепените действия с наличните средства за политиката за развитие на човешките ресурси трябва да бъдат концентрирани върху създаването на повече и по-добри работни места, постигането на конкурентна производителност, осигуряването на качествено и достъпно образование и осигуряването на социално сближаване в съответствие с ревизираната Лисабонска стратегия и Социалната програма (Social Agenda).

За да може България да постигне по-висока заетост, подобряване на качеството и производителността на труда и засилване на социалното и териториалното сближаване, трябва да бъдат привлечени и задържани повече хора в заетостта, да бъде увеличено предлагането и насърчено търсенето на работна сила, да се модернизират системите за

социална защита и засили инвестирането в човешкия капитал чрез по-добро образование и умения.

3. 1. Стратегическа цел

Като част от НСРР, настоящата Оперативна програма цели да се подобри качеството на живот на хората в България чрез подобряване на човешкия капитал, постигане на високи нива на заетост, повишаване на производителността, достъп до качествено образование и учене през целия живот, и засилване на социалното включване.

3. 2. Специфични цели на ОП „РЧР”

Имайки предвид идентифицираните предизвикателства пред човешките ресурси в България, националните приоритети и стратегическите цели на Общността, ОП „РЧР” ще преследва следните специфични цели:

Повече и по-добри работни места и по-висока продуктивност

Повишаването на икономическата активност и на заетостта, и намаляването на безработицата са от съществено значение за устойчивия икономически растеж, насърчаване на социалната интеграция и борбата с бедността. В рамките на настоящата Оперативна програма, България цели да:

- изпълнява политиката по заетостта за постигане на пълна заетост, подобряване на качеството и продуктивността на труда и засилване на социалното и териториалното сближаване;
- насърчаване на подхода на жизнен цикъл и иновативните подходи към работата;
- гарантира по-добри и конкурентни условия на труд;
- насърчава предприемачеството и създаването на работни места;
- осигури пазар на труда, насърчаващ включването, повиши привлекателността на труда, и да направи работата доходна за търсещите работа лица, включително хората в неравностойно положение и неактивните;
- подобри съответствието на потребностите на пазара на труда.

Наличието на **ефикасни и ефективни институции на пазара на труда**, особено на службите по заетостта, които могат да отговорят на предизвикателствата на бързото икономическо и социално реструктуриране и демографско застаряване е изключително важно, за да се подкрепи предоставянето на услуги на лицата, търсещи работа, безработните лица и хората в неравностойно положение, и това ще бъде подкрепено от ОП „РЧР”. Тези институции ще играят централна роля в изпълнението на активната политика на пазара на труда и политиката за социално включване, както и в предоставянето на индивидуализирани услуги с цел насърчаване на професионалната и географска мобилност и постигането на съответствие между предлагането и търсенето на работна ръка, включително на местно равнище. Те ще помогнат да се предвиди недостига и свръхпредлагането на пазара на труда, както и професионалните изисквания и изискванията за умения. В резултат на това също така може да бъде подпомогнато и позитивното управление на икономическата миграция. Ще бъде гарантиран лесен достъп до предлаганите услуги и тяхната прозрачност.

Специално внимание ще бъде обърнато на **засилването на активните и превантивните мерки на пазара на труда** с цел преодоляване на препятствията при навлизане на пазара на труда и оставане там и с цел насърчаване на мобилността на търсещите работа лица, безработните и неактивните, по-възрастните работници, както и тези, изправени пред риск от безработица. Ще се акцентира на предоставянето на индивидуализирани услуги, включително подпомагане при търсене на работа, обучение и осигуряване на работа. Потенциалът за самонаемане и създаване на бизнес, ИКТ уменията и компютърната грамотност ще бъдат взети предвид изцяло. Ще бъде обърнато специално внимание на:

- достъпа до заетост на **младите хора**, чрез облекчаване прехода от образование към работа, включително чрез професионално ориентиране, подпомагане за завършване на образование, достъп до подходящо обучение и стажуване;
- конкретните мерки за увеличаване на **участието на жените** в заетостта, както и за насърчаване на работна среда, позитивно настроена към семейството, и на съвместяването на професионалния и личния живот. Улесняване на достъпа до услуги в областта на грижите за деца и зависими лица, както и мейнстриминг на равнопоставеността на жените и мъжете в политиките и мерките, повишаване на чувствителността и диалог сред заинтересованите участници.

Друг важен приоритет е **осигуряването на пазар на труда, насърчаващ включването на хора в неравностойно положение или изправени пред риск от социално изключване**, като например: напускащите рано училище, дългосрочно безработните, малцинствените етнически групи и хората с увреждания. ОП „РЧР” ще обхване по-широк кръг от подкрепа за социална интеграция и борба с дискриминацията. Целта е да се увеличи тяхната пригодност за работа чрез увеличаване на участието в професионално образование и обучение, рехабилитацията и подходящите стимули и организацията на труда, както и необходимата социална подкрепа и услуги за полагане на грижи, включително чрез развитие на социалната икономика. Борба с безработицата и насърчаване на приемането на различията на работното място чрез обучение и кампании за повишаване на чувствителността в областта на различията с пълноценното участие на местните общности и предприятията.

По отношение на социалното включване, ОП „РЧР” ще постави специален акцент на **достъпа на ромите и другите етнически малцинства до пазара на труда** и ще улесни тяхната социална интеграция чрез огромотяване, професионално обучение, индивидуализирано ориентиране, адекватна подкрепа за предприемачеството и повишаване на чувствителността сред работодателите и засилване на изпълнението на антидискриминационните норми.

ОП „РЧР” също така ще постави акцент на **адаптивността на работниците и на предприятията, както и на гъвкавостта на пазара на труда**. Основният фокус ще бъде върху действията за насърчаване на инвестирането в човешкия капитал от страна на предприятията, особено на МСП, и на работниците чрез осигуряване на стратегии и системи за учене през целия живот, което дава на работниците, по-специално нискоквалифицираните и по-възрастните, необходимите умения за адаптиране към икономиката на знанието и за удължаване на техния трудов живот. Ще бъде обърнато особено внимание на:

- разработването на стратегии и системи за учене през целия живот с цел увеличаване инвестирането от страна на предприятията и участие на работниците в обучение;
- изпълнението на такива стратегии чрез финансиране на схеми и обучителни дейности. Следва да бъде даден приоритет на МСП, включително чрез облекчаване на техния достъп до външни източници, свързани с компетентността и обучението, като се постави акцент на ИКТ уменията и управленските умения, както и чрез увеличаване на участието на нискоквалифицирани и по-възрастни работници в обучение и преквалификация.

Ще се обърне също така внимание на **развитието и разпространението на знания за иновативни и приспособими форми на организацията на труда с оглед пълноценно използване на новите технологии** - включително дистанционната работа, подобряването на безопасността и здравето при работа, увеличаване на производителността и насърчаването на по-добро съчетаване на трудовия и семейния живот. Това също така може да включва повишаване на чувствителността към корпоративната социална отговорност и начините за трансформирането на недекларираната работа в редовна заетост.

Като се вземе предвид демографската структура, застаряващото население и вероятното намаляване на работната сила, ОП „РЧР” отчита **здравния статус на работната сила** с цел увеличаване на броя на активните и заетите лица. По-голям брой здрави работници, по-ниска честота и продължителност на отсъствието по болест, по-ниски равнища на зависимост и т.н.

пряко допринасят за повишаване на производителността и конкурентноспособността. Следователно, инвестирането в промоцията на здраве и превенцията ще помогне за поддържане на активното участие в обществото на максимално възможния брой работници, като по такъв начин увеличава техния икономически принос.

Като е насочена към адаптивността на работната сила и увеличаването на възможностите за заетост за всички, ОП „РЧР” обръща специално внимание на **социалните услуги с цел да се облекчи достъпът на най-уязвимите групи, които се нуждаят от специално отношение с оглед интегрирането им на пазара на труда** (хора с увреждания, възрастни хора, определени групи младежи, етнически малцинства и други уязвими групи). Увеличаването на броя, разнообразието и качеството на социалните услуги на основата на индивидуален подход и предоставяни в и от общността ще позволи на много зависими хора да се интегрират в обществото и на пазара на труда, както и да подобрят своето качество на живот.

Чрез законодателни промени се постави акцент върху промяна в подхода за предоставяне на социални услуги. Институционалният тип грижа постепенно се измества от целенасочената подкрепа за уязвими хора и групи. Целта е нуждаещите се да останат в семейна среда, да се развиват в рамките на общността, да придобият умения и да постигнат лична независимост, въпреки съществуващите ограничения.

Въпреки постигнатите резултати в борбата с бедността и социалното изключване, от укрепване се нуждаят механизмите за осигуряване на устойчивост и трайни решения за общностни проблеми. В тази връзка ОП “РЧР” си поставя за цел в обхвата на въздействията да акцентира върху реализирането на операции, които ще постигнат:

- създаване на реални условия за излизане от състоянието на социална изолация и бедност чрез активен и индивидуален подход и всеобхватно провеждане на политиката за равни възможности;
- разширяване на мрежата от социални услуги в общността;
- ускоряване на процеса на деинституционализация;
- подкрепа трудовата реализация на лица, полагащи грижи за зависими членове на семейството със специални потребности;
- генериране на заетост в рамките на социалните услуги;
- повишаване обществената информираност и чувствителност по въпросите на социалното включване на уязвимите групи в българското общество;
- активно включване на всички заинтересовани страни.

Увеличено инвестиране в човешкия капитал чрез по-добро и по-достъпно образование

България трябва да инвестира повече в човешкия капитал. Твърде много хора не навлизат на пазара на труда поради липса на умения или поради неадекватност на уменията. За подобряване на достъпа до заетост за всички възрасти и за повишаване на производителността и качеството на труда, е необходимо да се увеличи инвестирането в човешкия капитал, **да се разработят и изпълняват ефективни национални образователни стратегии и стратегии за учене през целия живот** за благото на хората, предприятията, икономиката и обществото. В рамките на целите на Лисабонската стратегия, националните и общностните стратегии по заетостта, България следва да разшири и подобри инвестирането в човешкия капитал, както и да адаптира образователната и обучителната системи в отговор на новите изисквания.

Действията в областта на обучението на пазара на труда за привличане на повече хора в заетостта и за увеличаване на адаптивността на работниците и предприятията ще бъдат съчетани с действия в образователната и обучителната системи. Ще бъдат адресирани следните общи въпроси:

- разширяване и подобряване на инвестирането в човешкия капитал, включително развитие на подходящи стимули и механизми за разпределение на разходите за предприятия, публичните органи и лицата;
- осигуряване на адекватно предлагане на привлекателно, достъпно и качествено образование и обучение на всички равнища, включително гъвкави пътеки за учене, значително намаляване на ранното напускане на училище и по-висок дял на завършилите средно образование. Особено внимание ще бъде обърнато на потребностите на ромите, другите малцинствени етнически групи в риск, хората в отдалечени райони и т.н.;
- подобряване на качеството на образователните услуги по отношение на новите учебни програми и методи на обучение, по-квалифицирани учители, модернизирана образователна и ИКТ инфраструктура и т.н.;
- подкрепа на последователни и цялостни стратегии за учене през целия живот, като се обърне специално внимание на потребностите от умения в икономиката на знанието;
- насърчаване на качеството и привлекателността на професионалното образование и обучение, включително стажове и предприемаческо образование;
- осигуряване, където това е целесъобразно, на по-голяма мобилност на регионално, национално или транснационално равнище и насърчаване на рамки и системи за подкрепа на прозрачността и признаването на квалификациите и утвърждаване на неформалното и самостоятелното учене;
- подкрепа на модернизирането на висшето образование и развитието на човешкия потенциал в областта на изследванията и иновациите чрез следдипломно обучение, допълнително обучение на изследователи и привличане на повече млади хора в научно-технически изследвания.
- инвестиране в образователната и обучителната инфраструктура, включително в ИКТ, където такива инвестиции са необходими за извършване на реформи и/или където те могат да допринесат значително за повишаване на качеството и ефективността на образователната и обучителната система.
- насърчаване на по-добро сътрудничество и интеграция между младежите, училищата и различните общности в обществото;
- подкрепа на развитието и провеждането на реформи в образователната и обучителната системи, включително структурно оптимизиране, като се използва при необходимост общите европейски документи и принципи.

Повече социален капитал, партньорства и мрежи и развитие на социалната икономика

Стратегията обръща изключително голямо внимание на възможността за **увеличаване на равнищата на социалния капитал и засилване на неговото оползотворяване** в обществото. Инвестирането в социалния капитал чрез изграждане на мостове в обществото, разпространяване на доверие, изграждане на основите на социални, икономически, културни и други мрежи, развитие на сектора на социалната икономика, както и постигането на ползотворно социално-икономическо партньорство доказва ценността си за повишаване на растежа, производителността, заетостта, социалното включване и качеството на живота.

ОП „РЧР” цели намаляване на риска от бедност и социално изключване чрез осигуряване на подкрепа за постигане на:

- утвърждаване на съвременен модел за развитие на социалното предприемачество не само чрез насърчаване на новите инициативи, но и чрез модернизиране на съществуващите специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания и социални предприятия;
- генериране на заетост в рамките на социалната икономика както за уязвимите групи, така и за специалисти;
- придобиване на реални трудови и/или професионални умения от хора с увреждания и стимулиране на конкурентноспособността им в работна среда;

- създаване на защитена и специализирана работна среда;
- изграждане на партньорства и мрежи, генериращи заетост в рамките на общността.

Всички гореописани действия ще бъдат подкрепени с адекватни мерки за увеличаване ефикасността и прозрачността на публичната администрация и за модернизиране на публичните служби в областта на развитието на човешките ресурси. По-специално, ще бъдат предприети действия за:

- Подкрепа за разработването на ефективни политики и програми, наблюдение, оценка и оценка на въздействието, чрез проучвания, статистика, експертизи и прогнози, подкрепа за междуправителното координиране и диалог между съответните публични и частни органи;
- Засилване на изграждането на капацитета за изпълнение на политики и програми, включително по отношение на изпълнение на законодателството, особено чрез очертаване на обучителните потребности, прегледа на развитието в кариерата, оценка, процедури за социален одит, изпълнение на принципи на открито управление, обучение на ръководния състав и персонала и специфична подкрепа за ключови служби, инспекторати и социално-икономически участници.

С оглед решаване на идентифицираните в социално-икономическия анализ проблеми, постигането на общата и специфичните цели на ОП „РЧР”, ОП „РЧР” очертава седем основни приоритетни направления:

1. Насърчаване създаването на нови работни места и развитие на пазар на труда, насърчаващ включването;
2. Повишаване производителността и адаптивността на заетите;
3. Подобряване качеството на образованието и обучението в съответствие с потребностите на пазара на труда за изграждане на икономика, основана на знанието;
4. Подобряване на достъпа до образование и обучение;
5. Социално включване и насърчаване на социалната икономика;
6. Повишаване ефективността на институциите на пазара на труда, социалните и здравни услуги;
7. Транснационално и междурегионално сътрудничество;
8. Техническа помощ.

Съответствие на приоритетните направления със специфичните цели

Приоритетни направления	ПН 1	ПН 2	ПН 3	ПН 4	ПН 5	ПН 6	ПН 7	ПН 8
Специфични цели								
Повече и по-добри работни места и по-висока продуктивност	♦	♦			♦	♦	♦	
Увеличено инвестиране в човешкия капитал чрез по-добро и по-достъпно образование			♦	♦			♦	
Повече социален капитал, партньорства и мрежи и развитие на социалната икономика					♦	♦	♦	

3. 3. Съгласуваност на ОП „РЧР” с политиките на Европейската общност

Съгласно чл. 9, т. 2 от Регламент № 1083/2006, Европейската комисия и страните-членки ще гарантират, че подкрепата от Фондовете ще е в съответствие с дейностите, политиките и приоритетите на Общността.

Стратегията на ОП „РЧР” се основава на целите, които си поставя ЕС за програмния период 2007 – 2013 г. в Стратегическите насоки за сближаване на Общността.

Насока: Повече и по-добри работни места

ПН 8. Техническа специфика	Привличане и	Подобряване	Повишаване	Административен	Подкрепа за
ОП „РЧР”	повече хора в заетост и модернизирани системи за социална защита	на работниците и предприятията и гъвкавостта на пазара на труда	в човешки капитал чрез по-добро образование и обучение		на здрава работна сила
ПН 1. Насърчаване създаването на нови работни места и развитие на пазар на труда, насърчаващо включването	◆		◆		
ПН 2. Повишаване на производителността и адаптивността на заетите		◆	◆		
ПН 3. Подобряване на качеството на образованието и обучението в съответствие с потребностите на пазара на труда	◆		◆	◆	
ПН 4. Подобряване на достъпа до образование и обучение		◆	◆		
ПН 5. Социална интеграция и заетост чрез развитие на социалната икономика	◆				◆
ПН 6. Повишаване ефикасността на институциите на пазара на труда, социалните и здравни услуги	◆			◆	◆
ПН 7. Транснационално и междурегионално сътрудничество				◆	

Интервенциите на ОП „РЧР” допринасят и за постигане на целите на други насоки на Общността за сближаване за периода 2007-2013 г., насочени към насърчаване на иновациите и научно-развойната дейност с цел изграждане на икономика, основана на знанието; както и към транс-националното и междурегионалното сътрудничество.

Приоритетните направления на ОП “РЧР” са в съответствие със сферите на действие, които могат да бъдат подкрепени от ЕСФ, съгласно разпоредбите на чл. 3 от Регламент №1081/2006.

При разработването на ОП “РЧР” са отчетени и редица други концепции и методически документи на Европейския съюз:

- Новият старт на Лисабонската стратегия;
- Европейската стратегия по заетостта;
- Интегрираните насоки за растеж и заетост (2005-2008) – вж. Приложение 4 относно връзката и допълняемостта на мерките, предвидени в ОП „РЧР” и Интегрираните насоки за растеж и заетост;
- Проектът за Европейска квалификационна рамка на Учене през целия живот;
- Европейската програма „Образование и обучение - 2010”;
- Европейския младежки пакт;
- Стратегическата рамка за равни възможности;
- Европейската стратегия за устойчиво развитие (2005-2010), и други.

3. 4. Съгласуваност на ОП „РЧР” с националните политики

През последните няколко години българското правителство разработи набор от стратегически документи, които обединяват макроикономическата стратегия, микроикономическата стратегия, стратегията по заетостта, стратегиите в областта на образованието, социалната закрила и социалното включване в последователна национална политика за развитие на човешките ресурси, имаща добавена стойност.

През 2002 г. с Европейската комисия бе подписан **Съвместен доклад за оценка на приоритетите в политиката по заетостта на България**. В документа е направена оценка на напредъка на България в процеса на адаптиране на системата по заетостта и подготовката за изпълнение на Европейската стратегия по заетостта. Документът идентифицира проблеми и предизвикателства в сферите на политиката за развитие на човешките ресурси, политиката по доходите, системата за данъчно облагане и социални помощи, активните мерки и програми на пазара на труда, регионални въпроси, равните възможности и подготвителните дейности от страна на България за ползването на помощта на ЕСФ.

На 3 февруари 2005 г. е подписан **Съвместен меморандум за социално включване**, който е разработен в изпълнение на поетите от България ангажменти в процеса на присъединяване към ЕС. Съвместният меморандум за социално включване дава ясна картина на ситуацията в страната в различни сфери на обществения живот като очертава принципните дългосрочни предизвикателства – макроикономическа обстановка, жизнен стандарт, трудов пазар, демографска ситуация, бедност и разпределение на доходите, образование, социална защита, жилищни условия, здравеопазване, транспорт, регионални различия, уязвими групи по отношение на социалната изолация, малцинствени етнически групи.

Основните законодателни, стратегически, оперативни и други документи на националната политика по заетостта, ученето през целия живот, образованието и обучението, социалната интеграция са основата, върху която започна разработването на ОП „РЧР”. Формулираните

приоритетни направления са в пълно съответствие с и ще допринесат за изпълнение на националните политики в сферата на човешките ресурси:

- Национална програма за реформи (за връзката с ОП „РЧР” вж. Приложение 5);
- Стратегия по заетостта на Република България 2004-2010 г.;
- Национална стратегия за продължаващото професионално обучение за периода 2005-2010 г.;
- Национален доклад по стратегиите за социална закрила и социално включване на Република България за периода 2006 – 2008 г.;
- Национална програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка;
- Национална стратегия за въвеждане на информационните и комуникационни технологии;
- Национална стратегия за научни изследвания;
- Рамкова програма за равноправно интегриране на ромите в българското общество;
- Стратегия за образователна интеграция на учениците и децата от етническите малцинства;
- Здравна стратегия за лица в неравностойно социално положение, принадлежащи към етнически малцинства;
- Национален план за действие по Десетилетието на ромското включване;
- Национална програма за подобряване на жилищните условия на ромите в съответствие с Националната жилищна стратегия, и други.

Предвидените в тази Оперативна програма дейности имат за цел да допълнят националните политики с цел постигането на максимален ефект, а не да ги заместят.

3. 5. Синергизъм и демаркация с останалите оперативни програми и с Националния стратегически план за развитие на селските райони (2007 – 2013 г.)

За да се реализират в най-пълна степен основните приоритети на ЕС по отношение на заетостта, растежа и устойчивостта, в ОП “РЧР” е гарантирано допълването с останалите Оперативни програми и с Националния стратегически план за развитие на селските райони.

Осигуряването на развитието на човешките ресурси може да бъде постигнато само чрез осигуряване на инвестиции в основна инфраструктура в тази сфера. Във всички шест района за планиране на ниво NUTS II социалната инфраструктура е зле адаптирана към настоящата ситуация и необходимите условия за развитието на човешките ресурси. Подобряването и оптимизирането на инфраструктурата ще доведе до повишаване качеството на живот и ще съдейства за подобряване на човешкия капитал в страната, което е предпоставка за ефективното изпълнение на предвидените в рамките на ОП “РЧР” действия. Поради тази причина, дейностите по ОП “РЧР” ще бъдат допълвани от **Оперативна програма “Регионално развитие”**, която ще бъде съ-финансирана от Европейския фонд за регионално развитие. В мярка 1. 1. “Социална инфраструктура” на ОП “Регионално развитие” се предвиждат дейности, които целят да се осигури подходяща и рентабилна социална, културна, образователна, здравна инфраструктура и информационни услуги. Тези дейности са съвместими с бъдещите изисквания на населението в градските центрове и техните прилежащи територии.

В 1. 2. „Жилищно строителство” на Оперативна програма „Регионално развитие” ще се извършват дейности, насочени към осигуряване на подобрени условия на живот за гражданите и принос към социалното включване, чрез повишаване на стандарта и общо

подобряване на качеството на живота на градските общности в неравностойно и уязвимо положение.

Дейностите по тези две направления ще бъдат допълващи и няма да припокриват интервенциите по ОП „РЧР” и ще бъдат координирани между Управляващите органи.

Оперативна програма “Развитие на конкурентноспособността на българската икономика”, съ-финансирана от Европейския фонд за регионално развитие, има за цел развитие на динамична икономика, конкурентна на европейския и световен пазар. ОП “РЧР”, от своя страна, ще финансира дейности, свързани с подобряване на качествените характеристики на работната сила в съответствие с потребностите на икономиката. Чрез нея се цели разширяване на приложението и използването на разнообразни форми за поддържане на квалификацията на работната сила за подобряване на нейните креативни, аналитични и творчески способности.

ОП „Конкурентноспособност” ще допълни интервенциите на ОП „РЧР” чрез интегрирането на хоризонтален принцип за подобряване на условията на труд в предприятията, които ще бъдат подкрепени за увеличаване на тяхната конкурентноспособност.

ОП „РЧР” (приоритетно направление 3) се допълва и от дейности, предвидени в приоритетно направление 1 „Развитие на икономика, базирана на знанието и иновационните дейности” на ОП „Конкурентноспособност”. Разграничението между двете оперативни програми се състои в това, че ОП „Конкурентноспособност” се концентрира върху стимулирането на приложните изследвания и сътрудничеството между изследователски организации, университети и предприятия с цел развитие на капацитета на научния и изследователския потенциал с оглед максималното въвеждане на иновациите в предприятията, което ще доведе до повишаване на производителността, разработване на нови или подобрени стоки и услуги, подобряване на производствения процес и т. н.

Инвестициите по двете оперативни програми ще доведат до синергичен ефект за подобряване на конкурентноспособността на българската икономика и създаване на условия за повече и по-добри работни места.

Оперативна програма “Административен капацитет” също ще бъде съ-финансирана от ЕСФ и ще цели да се изгради ефективна и компетентна администрация, способна да разработва и прилага националните и европейските политики като отговаря на очакванията на гражданите и бизнеса за добро обслужване и етика, както и оказване на подкрепа за ефективна съдебна власт. В допълнение на това, ще бъде укрепен капацитетът на държавната администрация на централно, регионално и местно ниво, на социално-икономическите партньори и на съдебната система за прилагане на принципите на добро управление като основно условие за ефективно и ефикасно използване на Структурните фондове и на Кохезионния фонд на ЕС.

ОП „РЧР” предвижда инвестиции в укрепване на административния капацитет на институциите на пазара на труда, образованието и обучението, социалното включване и здравеопазването, които са пряка предпоставка за реализиране на целите, свързани с развитието на човешките ресурси в страната.

Оперативна програма “Административен капацитет” ще изключва целенасочени действия по гореизброените сфери. Тя ще изключва действия в сферите, визирани в приоритетно направление 6 на ОП “РЧР”.

Оперативна програма “Техническа помощ”, съ-финансирана от Европейския фонд за регионално развитие, има за цел допълнително усъвършенстване на координирането, контрола и прилагането на Структурните и Кохезионния фондове в България през периода 2007-2013 г. ОП „ТП” ще подкрепи дейността на Централното координационно звено, Одитиращия и Сертифициращия орган, както и Комитета за наблюдение на НСРР и Управляващия орган на ОП „ТП”, развитието и поддръжката на единната информационна

система за управление и наблюдение, както и популяризиране на общата полза от Структурните и Кохезионния фондове на ЕС.

Оперативна програма „Техническа помощ” ще изключва действия по посока изграждане на капацитет за управление на Структурни фондове в Управляващия орган и Междинните звена на ОП “РЧР”, което ще бъде включено в рамките на приоритет „Техническата помощ”.

Една от основните цели на **Националния стратегически план за развитие на селските райони (НСПРСР)** е насочена към насърчаване на възможностите за заетост и подобряване качеството на живот в селските райони. Селските райони в Република България разполагат със съществени ресурси, които представляват значителен потенциал за развитие.

Близко 78 % от заетите в сферата на земеделието работят в селските райони. Поради това, в рамките на НСПРСР се предвижда разнообразяването на икономическите дейности като една възможност за подобряване на доходите и условията за живот в селските райони.

Основен акцент ще бъде поставен върху това българското земеделие да бъде развивано от млади фермери, които се нуждаят от необходимата квалификация. Дейностите в посока на пълноценното използване на човешкия ресурс в земеделието и селските райони и на повишаване на уменията и способностите на заетите в селското стопанство ще допълват, но няма да се припокриват с интервенциите на ОП “РЧР”. НСПРСР ще подпомага професионалното обучение на земеделските стопани и горовладелци. Помощта ще бъде използвана, както за подобряване на управленските умения и практики, така и за развитието на уменията и трансфера на знания в областта на: новите технологии, възобновимите източници на енергия, био-енергията, продуктите на биологичното земеделие.

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони ще подпомага професионалното обучение, като помощта ще бъде насочена към земеделски и горски производители и работещи в техните стопанства, както и към представители на местните общности в селските райони (които ще бъдат подпомагани при разработването и изпълнението на стратегии за местно развитие).

Професионалното обучение на всички други групи (включително тези от хранително-преработвателния сектор) ще бъдат подпомагани от други фондове на ЕС. Инвестициите за професионално обучение за заетите в сектор "Рибарството" ще се извършват по линия на Европейския фонд за рибарство.

За постигане на целите на балансирано развитие на регионите и за преодоляване на дисбаланса на развитие град-село ОП “РЧР” (чрез оперативни направления 1 и 2) ще допълва интервенциите на НСПРСР чрез дейности за обучение и квалификация на всички други групи, както и на бенефициентите по двата плана за диверсифициране на тяхната дейност.

3.6. Индикатори за измерване въздействието на ОП „РЧР”

Въздействието на ОП “РЧР” върху развитието на човешките ресурси в България ще се изследва чрез следния набор от ключови индикатори:

Индикатори	2005	Цели до 2013 г.	Лисабонски цели
	%		
Коефициент на заетост (15-64 г.)	55.8	64.0	70.0
Коефициент на заетост - жени (15-64 г.)	51.7	56.0	60.0
Коефициент на заетост (55-64 г.)	34.7	40.0	50.0
Коефициент на безработица (15+)	10.1	7.0	
Коефициент на младежка безработица (15-24 г.)	22.4	18.0	
Коефициент на продължителна безработица - над 12 месеца (% от работната сила)	5.9	4.0	
Рано напуснали училище	18.0	16.0	10.0

Дял на лицата със завършено средно образование ³²	76.5	84.0	85.0
Участие в учене през целия живот ³³	1.3	5.0	12.5
Лица, живеещи в домакинства, в които има безработни	13.0	10.0	

³² Процент от населението на възраст между 20 и 24 години, завършили поне средно образование

³³ Процент от възрастното население на възраст между 25 и 64 години, участващо в образование и обучение

3.7. Принос на приоритетите на ОП „РЧР” за постигане на целите на Лисабонската стратегия

Код	Описание	Бюджет
	Повишаване на адаптивността на работниците и фирмите,предприятията и предприемачите	166 770 000
62	Развитие във фирмите на системи за учене през целия живот и стратегии; обучение и услуги за служителите за повишаване на тяхната адаптивност; насърчаване на предприемачеството и иновацията	118 320 000
63	Разработване и разпространение на иновативни и по-продуктивни начини за организация на работния процес	48 450 000
	Подобряване на достъпа до заетост и устойчивост	367 328 243
65	Модернизиране и укрепване на институциите на пазара на труда	24 650 000
66	Изпълнение на активни и превантивни мерки на пазара на труда	205 102 045
67	Мерки, насърчаващи удължаване на трудоспособността	39 100 000
68	Подкрепа за самозаетост и стартиране на бизнес	30 525 719
69	Мерки за подобряване на достъпа до заетост и увеличаване на устойчиво участие на жените в трудовия живот и тяхното развитие за намаляване на сегрегацията на основа на пол на пазара на труда, и за съвместяване на работа и личния живот чрез улесняване на достъпа до детски грижи и грижи за зависими хора	67 950 479
	Насърчаване на социалното включване на уязвимите групи	37 400 000
71	Пътеки за интеграция и реинтеграция в заетостта на хората в неравностойно положение; борба с дискриминацията по отношение на достъпа и развитието в рамките на пазара на труда и възприемане на подход за адаптиране на работното място	37 400 000
	Подобряване на човешкия капитал	371 444 090
72	Разработване, въвеждане и изпълнение на реформи в системите за образование и обучение с цел развитие на пригодността за заетост, подобряване на връзките между нуждите на пазара на труда и първоначалното и професионално образование и обучение, осъвременяване на уменията на персонала с оглед на иновациите и икономиката, основана на знанието	155 357 828
73	Мерки за стимулиране на участието в образование и обучение през целия живот, включително чрез целенасочени действия за намаляване на ранното напускане на училище и сегрегацията на основа пол и подобрен достъп и качество на първоначалното професионално и висше образование и обучение	165 086 262
74	Развитие на потенциал в сферата на изследванията и иновациите, в частност чрез следдипломни изследвания и обучения на изследователи, и дейности по обвързване на университети, изследователски центрове и бизнеса.	51 000 000

4. ПРИОРИТЕТНИ НАПРАВЛЕНИЯ

Приоритетно направление 1. Насърчаване създаването на нови работни места и развитие на пазар на труда, насърчаващ включването

Приоритетно направление 1 попада в обхвата на сферата на действие на ЕСФ, посочена в чл. 3 б) от Регламент № 1081/2006.

Цел

Целта на приоритетното направление е повишаване на икономическата активност и интеграция на уязвимите групи и неактивни лица на пазара на труда.

Обосновка

Въпреки устойчивото повишаване на заетостта, през последните години се наблюдава негативна тенденция на намаляване броя на самостоятелно заетите лица в България. По данни на НСИ през 2005 г. самостоятелно заетите лица са били 257.5 хил. или с 5.2 % по-малко от 2003 г. През разглеждания период само 8.6 % от всички заети лица са били самостоятелно заети, докато в ЕС 25 този показател през 2005 г. е бил 15.6 %. Съществуват редица сфери на дейност, предимно в сектор услуги, в които предприемаческата активност би могла да бъде повишена и едновременно с това да бъдат открити нови работни места. Според проведени изследвания³⁴ в тази област около 5 % (над 25 000 хил.) от регистрираните безработни имат нагласата да започнат свой собствен бизнес, като около 66 % то тях смятат да разкрият нови работни места. Сред предпочитаните сфери на дейност в областта на услугите са: търговия, ремонтни дейности, транспорт, бизнес услуги и информационни технологии. За да развият свой собствен бизнес потенциалните предприемачи имат нужда преди всичко от подкрепа за осигуряване на начален капитал и обучение в следните области: управление на микро и малка фирма; обучение по предмета на дейност, която ще развият; обучение по финанси и счетоводство; запознаване с европейските изисквания в конкретна област. Именно поради тези причини една от целите на Оперативната програма е подпомагане развитието на предприемачеството, чрез предоставяне на обучение, консултантски услуги и подкрепа за развитие на собствен бизнес. Това ще доведе до интеграция на потенциалните предприемачи на пазара на труда от една страна, а от друга ще доведе до създаване на нови допълнителни работни места, което е добавената стойност на мярката. В рамките на този приоритет ще се предоставят възможности на образовани млади хора за развитие на предприемаческа дейност, като по този начин се цели предотвратяване „изтичането на мозъци” от страната.

Въпреки положителната тенденция, която се наблюдава през последните години на намаление на безработицата сред уязвимите групи в рамките на Оперативната програма са предвидени редица мерки и дейности улесняващи достъпа на тези групи до пазара на труда. Сред най-уязвимите групи на пазара на труда идентифицирани в анализа на Оперативната програма са: продължително безработни лица, безработни младежи, безработни над 50-годишна възраст, безработни лица с ниска степен на образование и безработни без специалност и професия. Специални мерки ще бъдат разработени за интегриране на лицата извън работната сила на трудовия пазар. Подобряване ефективността на предоставяните услуги в рамките на системата по заетостта и улесняване на достъпа до тези услуги също ще спомогне за привличане на неактивни лица, желаещи да работят на пазара на труда. За успешната интеграция на уязвимите групи ще бъдат изпълнявани активни и превантивни мерки на пазара на труда, като се отчитат индивидуалните потребности и възможности на лицата. В рамките на Оперативната програма ще се финансират дейности свързани с интегриране на уязвимите групи на пазара на труда и осигуряване на заетост в т.ч.

³⁴ Източник: Социологическо изследване „Потребности и нагласи на безработните за самостоятелна заетост”, февруари 2005 г.

предоставяне на: посреднически услуги за намиране на работа, професионално информиране и консултиране, мотивационно обучение, обучение за придобиване на професионална квалификация, обучение за преквалификация, както и включване в подходящи програми и мерки за заетост.

Целевите групи и изпълнението на дейностите на регионален принцип ще се определят периодично въз основа на провежданите изследвания на пазара на труда и отчитайки спецификата и обхвата на съпътстващите национални мерки. Ще бъдат отчетени и специфичните особености на местните трудови пазари, както и конкретните потребности на целевите групи.

Бюджет на приоритетното направление: 21 % от общия бюджет на ОП

Кръстосано финансиране

За да бъдат постигнати целите на приоритетното направление, е необходимо подкрепяните операции да имат комплексен характер като включват интервенции, характерни както за ЕСФ, така и за ЕФРР. Поради това въз основа на чл. 34, ал. 2 от Регламент (ЕО) № 1083/2006 определени дейности ще бъдат финансирани при спазване на правилата на ЕФРР (т. нар. "кръстосано финансиране" до 10 % от разходите на ниво приоритетно направление). Това ще позволи финансиране на изграждането и използването на финансов инструмент за подкрепа на предприемачеството с цел създаване на нови работни места.

Индикатори

Индикатор	Базова стойност 2006г.	Прогнозна стойност 2013г.	Мерна единица	Източник на информация
Резултат				
Създадени работни места	Не е приложимо	100 000	Брой	УО, АЗ
За изпълнение				
Лица, включени в обучение	Не е приложимо	120 000	Брой	УО, АЗ
Лица, включени в програми за насърчаване на заетостта	Не е приложимо	80 000	Брой	УО, АЗ

Основни области на интервенция

- Заетост чрез развитие на предприемачеството
- Интегриране на уязвимите групи на пазара на труда

1.1. Заетост чрез развитие на предприемачеството

Целта е подпомагане развитието на предприемачеството, чрез предоставяне на обучение, консултантски услуги и подкрепа за развитие на собствен бизнес.

Индикативни операции:

- предоставяне на обучение за придобиване на предприемачески, управленски и бизнес умения;
- подкрепа на безработни лица за стартиране на собствен бизнес;
- предоставяне на консултантски услуги за стартиране и развитие на предприемачески инициативи.

Тук се включват три типа дейности: **предоставяне на обучение** за придобиване на предприемачески, управленски и бизнес умения, в т.ч.: обучение за изготвяне на бизнес план, разработване на стратегия за развитие и управление на собствен бизнес, а така също и предоставяне на обучение по предмета на дейност, която ще развие бъдещите предприемачи. Ще се насърчават иновациите и създаването на нови бизнес-модели в областта на предприемачеството и ще се **предоставя подкрепа** на безработни лица за стартиране на свой собствен бизнес. Ще се предоставят също така съпътстващи **консултантски услуги** за стартиране и развитие на предприемачески инициативи в т.ч. предоставяне на: услуги по изготвяне на маркетингови проучвания и анализи; консултации по информационни технологии; консултации по счетоводна отчетност и финанси; консултации във връзка с изискванията на националното законодателство и европейските норми в конкретната област.

Целеви групи: търсещи работа лица и уязвими групи на пазара на труда (вкл. уязвими етнически групи – роми и др.), желаещи да започнат собствен бизнес

Бенефициенти: АЗ, консултантски фирми, НПО, центрове за развитие на предприемачеството, браншови организации, социално-икономически партньори, образователни и обучаващи институции и организации.

1.2. Интегриране на уязвимите групи на пазара на труда

Целта е успешна интеграция на лицата от уязвимите групи на пазара на труда, чрез предоставяне на ограмотяване, обучение за придобиване на професионална квалификация и преквалификация, и осигуряване на заетост.

Индикативни операции:

- Предоставяне на посреднически услуги за намиране на работа;
- Предоставяне на обучение за придобиване на професионална квалификация и преквалификация;
- Предоставяне на обучение по ИКТ и чуждоезиково обучение;
- Осигуряване на заетост след обучение;
- Осигуряване на чиракуване и стажуване;
- Споделяне на едно работно място и ротация на работното място.

Предоставянето на посреднически услуги за намиране на работа включва дейности свързани с: информиране и консултиране относно възможностите за мотивационно и квалификационно обучение, както и насочване към подходящи свободни работни места в т.ч. по програми и мерки за заетост и обучение.

Предоставянето на обучение за придобиване на **професионална квалификация и преквалификация** ще бъде съобразено с икономическите условия и състоянието на пазара на труда за конкретно работно място, както и с индивидуалните възможности и избора от страна на безработното лице на професия, вида и формата на обучение.

Във връзка с повишаване пригодността за заетост на лицата от целевите групи, в т.ч. дълготрайно безработни и безработни над 50 години ще се предоставя обучение по **ИКТ и чуждоезиково обучение**.

Дейностите са насочени към създаване на заетост, чрез осигуряване на **чиракуване и стажуване** след подходящо обучение, **споделяне и ротация** на работното място, предоставяне на стимули за наемане на работа, както и пряко създаване на нови работни места.

Целеви групи: уязвими групи на пазара на труда (дълготрайно безработни лица, безработни младежи, безработни лица над 50-годишна възраст, безработни лица без образование, с ниска степен на образование и без специалност и професия, представители на уязвими етнически групи, неактивни лица и търсещи работа лица.

Бенефициенти: АЗ, образователни и обучаващи институции и организации, работодатели, браншови организации, социално-икономически партньори, НПО, центрове за информирание и професионално обучение, институции за професионално ориентиране.

Приоритетно направление 2: Повишаване на производителността и адаптивността на заетите

Приоритетно направление 2 попада в обхвата на сферата на действие на ЕСФ, посочена в чл. 3 а) от Регламент № 1081/2006.

Цел

Основната цел на това приоритетно направление е повишаване на производителността и адаптивността на работната сила и респективно нейната конкурентноспособност в контекста на стратегическите цели на Лисабонската стратегия.

Обосновка

Въпреки стабилния ръст в производителността на труда, който се наблюдава през последните няколко години, по този показател България е на последно място в сравнение със страните от ЕС. Една от причините за ниската производителност на труда е ниската степен на участие на населението в различни форми на учене през целия живот. През 2005 г. само 1.3 %³⁵ от българските граждани на възраст от 25 до 64 г. са участвали в образование или обучение (учене през целия живот), докато този процент е 10.2 % в ЕС-25. Сред факторите оказващи значително влияние върху равнището на производителността на труда и адаптивността на заетите лица са липсата на адекватни познания по информационни и комуникации технологии и чужди езици, както и ниските разходи на предприятията за продължаващо професионално обучение. Интегрирането на българския пазар на труда към единни европейски пазар, бързото навлизане на новите информационни и комуникационни технологии и продължаващите процеси на реструктуриране на националната икономика поставя въпроса за способността на заетите лица да посрещат настъпващите промени. В тази връзка непрекъснато се повишават изискванията от страна на работодателите към работната сила по отношение на уменията за работа с новите производствени, информационни и комуникационни технологии, както и познанията по чужди езици.

Този приоритет е насочен към подобряване адаптивността и мобилността на работната сила и гъвкавостта на пазара на труда. Основната насока ще бъде върху дейности за насърчаване на инвестициите в човешки капитал, както от страна на работодателите така и от страна на работниците и служителите. Предприетите мерки са фокусирани върху ученето през целия живот и подобряване уменията на нискоквалифицираните и възрастни работници, с цел удължаване на трудовата им дейност и адаптиране към икономиката на знанието. За да се повиши гъвкавостта на пазара на труда, специално внимание се отделя на развитието и разпространението на нови и адаптивни форми на организация на труда, повишаване на професионалната и териториална мобилност и насърчаване развитието на гъвкавите форми на заетост. В рамките на този приоритет ще бъде оказана инвестиционна подкрепа за въвеждането на техническия прогрес на работното място, иновативни подходи в организацията на труда и привеждане на условията на труд в предприятията в съответствие с нормите и изискванията на европейския пазар.

³⁵ Източник: Евростат.

Приоритетните отрасли и специфичните дейности в рамките на приоритетното направление, ще се определят периодично въз основа на изследвания на нуждите на работодателите от обучение на заетите лица и съобразно спецификите на съответните региони.

Бюджет на приоритетното направление: 18 % от общия бюджет на ОП

Кръстосано финансиране

За да бъдат постигнати целите на приоритетното направление, е необходимо подкрепяните операции да имат комплексен характер като включват интервенции, характерни както за ЕСФ, така и за ЕФРР. Поради това въз основа на чл. 34, ал. 2 от Регламент (ЕО) № 1083/2006 определени дейности ще бъдат финансирани при спазване на правилата на ЕФРР (т. нар. "кръстосано финансиране" до 10 % от разходите на ниво приоритетно направление). Това ще позволи финансиране на инвестиционна подкрепа за предприятия за привеждането им в съответствие с изискванията за безопасни и здравословни условия на труд и въвеждане на техническия прогрес на работното място.

Индикатори

Индикатор	Базова стойност 2006г.	Прогнозна стойност 2013г.	Мерна единица	Източник на информация
Резултат				
Дял лицата включени в обучение от общия брой заети лица ³⁶	Не е приложимо	10	%	УО, АЗ
За изпълнение				
Лица, включени в програми за обучение и преквалификация	Не е приложимо	300 000	Брой	УО, АЗ
Лица, включени в дейности, насочени към създаване на гъвкави форми на заетост	Не е приложимо	40 000	Брой	УО, АЗ
Работни места с подобрени условия на труд	Не е приложимо	15 000	Брой	УО, АЗ

Основни области на интервенция:

- Подобряване адаптивността на заетите лица;
- Насърчаване на гъвкавостта на пазара на труда;
- Подобряване на условията на труд на работното място.

2.1. Подобряване адаптивността на заетите лица

Целта е повишаване адаптивността и конкурентноспособността на заетите лица, чрез повишаване на квалификацията и преквалификация, предоставяне на чуждоезиково обучение и обучение по ИКТ, въвеждане и укрепване на системите за развитие на човешките ресурси в предприятията.

Индикативни операции:

- Предоставяне на обучение за придобиване на професионална квалификацията и преквалификация на заетите лица;
- Предоставяне на обучение по информационни и комуникационни технологии;

³⁶ Източник: НСИ. Броят на заетите лица средно годишно за 2005 г. е 2 980 хил.

- Предоставяне на чуждоезиково обучение;
- Предоставяне на обучение на работното място и интегрирано обучение;
- Разработване на стратегии за управление на човешките ресурси;
- Въвеждане на нови и иновативни модели за организация на труда в предприятията.

Тази интервенция е насочена към повишаване адаптивността на заетите лица в т.ч. по-възрастните работници, които се нуждаят от **повишаване на квалификацията и преквалификация**, придобиване на чуждоезикови знания и умения, както и умения за работа с информационни и комуникационни технологии.

Ще се насърчават работодателите да повишават своите инвестиции в продължаващо професионално обучение чрез предоставяне на интегрирано обучение и **обучение на работното място**. Заетите лица ще бъдат насърчавани да повишат своите знания и умения в сферата на информационните и комуникационни технологии и познанията по чужди езици.

Ще се подпомага въвеждане на нови и **иновативни модели за организация на труда в предприятията** и разработване на организационни стратегии за управление на човешките ресурси в т.ч. системи за оценка и кариерно развитие на персонала и изготвяне на програми за продължаващо професионално обучение на наетите лица.

Целеви групи: заети лица, в т.ч. работодатели, самостоятелно заети и наети лица

Бенефициенти: АЗ, образователни и обучаващи институции и организации, работодатели, браншови организации, социално-икономически партньори, изследователски центрове.

2.2. Насърчаване на гъвкавостта на пазара на труда

Гъвкавостта на пазара на труда ще се повишава чрез интервенции в три основни направления: насърчаване на териториалната и професионална мобилност и развитие на гъвкави форми на заетост.

Индикативни операции:

- Предоставяне на стимули за насърчаване на териториалната мобилност;
- Развитие на гъвкави форми на заетост;
- Насърчаване на предприемаческата инициатива;
- Предоставяне на обучение за насърчаване на професионалната мобилност;
- Предоставяне на стимули за придобиване на следдипломна квалификация;
- Изграждане на центрове за кариерно развитие.

Дейностите за насърчаване на **териториалната мобилност** на работната сила включват насърчаване на работодателите за наемане на хора от различни региони, като се предоставят стимули свързани с осигуряване на транспорт до работното място.

Развитието на **гъвкави форми на заетост** включва: споделяне на едно работно място, работа на непълно работно време, ротация на работното място, работа на плаващо работно време, както и насърчаване на дистанционната работа. Тези мерки ще спомогнат също така до подобро съвместяване на професионални и личния живот и повишаване участието на жените на пазара на труда.

Повишаването на **професионалната мобилност** обхваща дейности като разработване на индивидуални планове за кариера, ротация на работното място, изграждане на **кариерни центрове**, предоставяне на обучение с цел подпомагане на професионалното развитие, предоставяне на стимули за придобиване на следдипломна квалификация, насърчаване на самозаетостта и развитие на предприемачеството.

Целеви групи: заети лица (работодатели, самостоятелно заети и наети лица)

Бенефициенти: АЗ, социално-икономически партньори, браншови организации, изследователски центрове, НПО, работодатели.

2.3. Подобряване на условията на труд на работното място

Тази основна област на интервенция цели привеждане на условията на труд в предприятията в съответствие с нормите и изискванията на европейския пазар, чрез следните индикативни операции:

- Въвеждане на техническия прогрес в технологичните процеси, машини и съоръжения, за осигуряване на безопасни и здравословни условия на труд;
- Подобряване на професионалния и здравен статус на работната сила чрез внедряване на превантивни системи за мониторинг и контрол на рисковете за здравето и безопасността на работното място.

Технологичните процеси, машини и съоръжения в предприятията трябва да отговарят на минималните изисквания за осигуряване на безопасност и здраве при работа и на съществените изисквания към продуктите. Тяхното състояние е един от основните източници на риск за здравето и безопасността на работещите. Независимо от липсата на достатъчен финансов ресурс, в редица случаи прилагането на технически решения и **внедряването на нови технологии**, както и осигуряването на ново работно оборудване е единствената ефективна мярка за защита на работещите и подобряване на качеството на труд и живот. За постигането на тази цел ще се реализират дейности за подобряване на условията на труд в предприятията, свързани с: реконструкция и модернизация на съществуващи обекти; внедряване на нови и модернизиране на съществуващи технологии, машини и съоръжения; обезопасяване на машини и съоръжения и други.

Тази основна област на интервенция ще подпомогне ускоряването на техническото и технологичното обновление на предприятията и ще доведе до цялостното подобряване на условията на труд и на факторите на работната среда, както и до намаляване броя на трудовите злополуки и професионалните болести.

Законодателството по безопасност и здраве при работа изисква да се прилагат технически и организационни мерки, които да осигурят **интегрирането на дейността за безопасност и здраве при работа в цялостния мениджмънт на предприятието**. Превантивните системи за мониторинг и контрол на рисковете за здравето и безопасността на работното място и прилагането на стандарти за управление на дейността по безопасност и здраве при работа ще подпомогнат българските работодатели за модернизиране на организацията на труда и успешно управление на промените и развитие на предприемаческата култура и поведение. Дейностите в тази насока предвиждат специални програми за: изграждане на интегрирани системи за управление на дейността по безопасност и здраве при работа; разработване на стандарти за качество в дейността по безопасност и здраве при работа, като част от системата за качество в предприятията; усъвършенстване на системата за оценка и контрол на професионалните рискове, чрез прилагане на секторни и иновативни подходи; разработване на инструменти за мотивация към повишаване на качеството на труд. Чрез развитие на системата за корпоративна социална отговорност и въвеждане на изискванията на социалните стандарти в предприятията ще се подобрят условия на труд, а работните места ще станат по-привлекателни и по-конкурентноспособни.

При спазване на разпоредбите на чл. 42 и 43 на Регламент № 1083/2006 за изпълнението на тази основна област на интервенция ще бъде предоставен глобален грант на Фонд „Условия на труд”.

Целеви групи: работодатели, работници и служители, контролни органи по УТ и звена и служби, създадени в помощ на работодателите

Бенефициенти: работодатели, институции и организации, осъществяващи контрол върху УТ в предприятията, НПО, социално-икономически партньори.

Приоритетно направление 3: Подобряване на качеството на образованието и обучението в съответствие с потребностите на пазара на труда за изграждане на икономика, основана на знанието

Приоритетно направление 3 попада в обхвата на сферите на действие на ЕСФ, посочени в чл. 3 1. d) и 2a) от Регламент № 1081/2006.

Цел

Приоритетно направление 3 цели повишаване пригодността за заетост на работната сила чрез качествени услуги в образованието и обучението, ефективно работещи образователни и обучителни институции и устойчиви връзки между образованието, професионалното обучение и бизнеса.

Обосновка

Като цяло образователните услуги в България не подготвят квалифицирани специалисти, които да съответстват на изискванията на пазара на труда. Това се дължи на недостатъчно гъвкавите учебни програми, на слабото използване на съвременните информационни и комуникационни технологии (ИКТ) в образователния процес и на изоставащата квалификация на учителите.

Учебните планове и програми не предоставят необходимите знания и умения за пълноценна трудова реализация, поради което е необходимо да бъдат актуализирани сега съществуващите и да бъдат разработени нови програми, особено в областта на ИКТ и чуждоезиковото обучение, които да повишат пригодността за заетост на младите хора. Все още твърде рядко се използват възможностите за образование, предоставяни от развитието на информационните и комуникационни технологии. Въпреки че по данни на МОН през 2006 г. всички български училища са оборудвани с компютърна техника, голяма част от тях имат достъп до интернет, а 92 % от българските учители са преминали курс по основни компютърни умения³⁷, модерните технологии все още не намират широко приложение в педагогическата практика. Това налага предприемането на мерки, стимулиращи по-пълноценното използване на възможностите на ИКТ в образованието, което от своя страна ще доведе до повишаване качеството на образованието и предоставянето на такива умения и компетенции, които да отговорят на новите предизвикателства и да водят до успешна реализация на трудовия пазар.

Ключов момент при предоставянето на качествено образование и обучение е квалификацията на учителите. Поради липсата на изградена система за кариерно развитие, българските учители не са достатъчно мотивирани да повишават своята квалификация, не са отворени към съвременните технологии и новите методи на преподаване и като цяло учителската професия не е атрактивна за младите хора. Съществуват проблеми и в системата на заплащане на учителския труд. Всичко това води до по-ниско качество на преподаването, а оттам и на придобитите от учениците знания и умения, което намалява шансовете им за добра заетост след напускане на училище. За да бъдат мотивирани учителите постоянно да усъвършенстват своите компетенции, да използват съвременните методи и технологии в процеса на преподаване, както и да бъдат привлечени повече и по-качествени млади хора към учителската професия, е необходимо да се изгради ефективна система за кариерно развитие, както и система за диференцирано заплащане на учителския труд, свързана с резултатите на учениците.

Ефективно работещите образователни институции са важна предпоставка за предоставянето на качествени образователни услуги, съобразени с потребностите на обществото и

³⁷ По данни от Националната стратегия за въвеждане на ИКТ в българските училища – 2005 г.

икономиката. За модернизацията на българските образователни институции е необходимо да се въведат управленски информационни системи, електронна документация и електронно образователно съдържание в училищата, да се изградят ефективни механизми за оценка и контрол на качеството на образованието, както и да се оптимизира училищната мрежа.

В България все още няма изградена и не функционира национална система за вътрешно и външно оценяване на качеството на образованието. Необходимо е нейното въвеждане, като се възприемат практики за осигуряване на по-добра отчетност и прозрачност, като се разработят механизми за оценяване на учениците и на учителите, а също и чрез привличане на родителите в образователния процес.

Неблагоприятните демографски тенденции през последните две десетилетия и миграционните процеси доведоха до намаляване на броя на децата и формирането на голям брой маломерни и слети паралелки в отделни региони на страната. Националната програма за развитието на българското образование предвижда създаването на средищни училища, в които да се обучават учениците от прилежащите населени места. Функционирането им изисква допълнителна квалификация на педагогическия персонал, за да отговаря предоставяното образование в по-голяма степен на високите критерии на съвременния трудов пазар.

Развитието на българската икономика като част от европейската икономика, основана на знанието, налага преосмисляне и засилване на връзките между образованието, научноизследователския сектор и бизнеса. Налице е несъответствие между потребностите на бизнеса и подготвяните от висшите училища специалисти: над 60 % от студентите се обучават в „традиционните“ хуманитарни науки, докато броят на студентите в природонаучните, технологичните и информационните специалности е недостатъчен. По данни на Европейската комисия едва 6,7 % от учените в България са заети в производствения сектор при средна стойност за ЕС-15 – 49,7 %, ЕС-25 – 47,3 %, и САЩ – 80,5 %.³⁸ За да се активизират връзките между тези сектори, е необходимо да се изградят подходящи механизми за насърчаване работата на младите учени, докторанти и специализанти в областта на приложните изследвания.

Бюджет на приоритетното направление: 20 % от общия бюджет на ОП

Кръстосано финансиране

За да бъдат постигнати целите на приоритетното направление, е необходимо подкрепяните операции да имат комплексен характер като включват интервенции, характерни както за ЕСФ, така и за ЕФРР. Поради това въз основа на чл. 34, ал. 2 от Регламент (ЕО) № 1083/2006 определени дейности ще бъдат финансирани при спазване на правилата на ЕФРР (т. нар. "кръстосано финансиране" до 10 % от разходите на ниво приоритетно направление). Това ще позволи финансиране например на специализирана техника и оборудване за подпомагане на дейностите за вътрешно и външно оценяване и дейностите по модернизация на институциите за образование, както и подобряване на учебната среда като цяло.

Индикатори

Индикатор	Базова стойност 2006г.	Прогнозна стойност 2013г.	Мерна единица	Източник на информация
Резултат				
Среден брой ученици/ студенти на един учител/ преподавател по образователни степени:			% сравнен с предишен	НСИ, МОН, РИО, ВУ, училища,

³⁸ Key Figures 2003-2004; European Commission, Directorate General for Research.

• основно • средно • висше Брой/% учители/ преподаватели, успешно завършили програми за повишаване на квалификацията	• 12,3 • 11,7 • 11,8	10	период	ЦКОКО
Брой ученици/ студенти, успешно завършили образованието по новите ДОО, учебни планове и програми	40% Няма данни	80% 70 %	% сравнен с предишен период % сравнен с предишен период	МОН, РИО, ВУ, училища, ЦКОКО МОН, РИО, ВУ, училища, ЦКОКО
За изпълнение				
Брой ученици/ студенти, включени в:				
• новите учебни планове и програми	Няма данни	80%	% сравнен с предишен период	НСИ, МОН
• училищни/ студентски практики	60%	85%		
Брой/ % - учители/преподаватели/ изследователи, включени в програми за обучение и за повишаване на квалификацията	20% от общо 100 000	40%	Брой и % сравнен с предишен период	МОН, РИО, ВУ, училища
Брой оценители/лица, включени в обучителни програми за външно и вътрешно оценяване	200	3000 (по данни на ЦКОКО, НАПОО)	Брой сравнен с предишен период	МОН, РИО, ВУ, училища, ЦКОКО, НАПОО

Основни области на интервенция:

- Подобряване на качеството на услугите в образованието и обучението
- Модернизация на системата за образование и обучение
- Укрепване на връзките между институциите за образование и обучение, научноизследователския сектор и бизнеса

3.1. Подобряване на качеството на услугите в образованието и обучението

Целта е подобряване качеството на образованието и обучението с фокус върху следните индикативни операции:

- актуализиране на съществуващи и разработване на нови държавни образователни изисквания, учебни планове и програми на всички етапи и степени на образование;
- въвеждане на модерни информационни и комуникационни технологии и средства, както и осигуряване на електронно образователно съдържание;
- повишаване на квалификацията на учителите/преподавателите и създаването на условия за тяхното кариерно развитие;
- продължаване на въвеждането на Европейската система за трансфер на кредити във висшите училища и разработването ѝ за институциите за професионално образование и обучение.

Съществуващите **държавни образователни изисквания, както и учебните планове и програми** на всички образователни нива не съответстват напълно на получените професионални квалификации и ключови компетентности и не отговарят на динамиката на пазара на труда. При разработване на държавните образователни изисквания, учебните

планове и програми е необходимо те да са съобразени с новата образователна структура, утвърдена с Националната програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка. Учебните планове и програми на висшите и професионални училища следва да бъдат в съответствие с Европейската система за трансфер на кредити, както и с възможностите за хоризонтална проходимост на системата. Необходимо е да се засили чуждоезиковото, компютърното и практическото обучение. Придобиването на езикови умения от всички европейски граждани се превърна в задължително условие за пълноценна лична и професионална реализация. Целта на България е нейните граждани да се обучават по поне два чужди езика на Общността, което налага въвеждането на модерни методи за изучаване на чужди езици и поощряване на интереса към по-активното им практикуване в образователните и обучителни институции. В тази връзка от особено значение е създаването на модерни електронни учебници и учебни помагала.

Процесът на въвеждане на **информационни и комуникационни технологии** в образованието трябва да продължи. Затова операцията ще подпомогне решаването на проблема с широко ползване на интернет в страната като се подобри съотношението ученик/ компютър и се увеличи процентът на училищата, свързани към интернет. Обучението по информационни технологии следва да започне от началния етап на образование. Целенасочени дейности ще бъдат предприети за: осигуряване на високоскоростен интернет във всяко училище; разработване на електронни учебни курсове, осигуряване на електронно съдържание, както и на мултимедийни системи за провеждане на съвременно обучение.

Създаването на условия за **кариерно развитие на учителите/ преподавателите** е свързано с дейности по разработване на механизми за диференцирано заплащане на труда, обвързано с резултатите на обучаваните, а също така и с разработване на система за награждаване на учителите. Въвеждането на система за кариерно развитие ще създаде условия за конкуренция между учителите и мотивация за пълноценното им участие в процеса на обучение. Необходими са допълнителни ресурси за провеждане на курсове за начална, междинна и надграждаща квалификация на учителите/ преподавателите. Важна дейност е разработването на програма за развитие на професионалните компетенции на педагогическите кадри в съответствие с референтните нива на Европейската квалификационна рамка (периодично актуализиране на знанията; усвояване на допълнителни умения и нови методи в преподаването, умения за работа в интеркултурна среда, обучение по ИКТ, работа в онлайн среда, чуждоезиково обучение, обучение на възрастни и др.). Ключово направление в тази област е изграждането на функционален модел за хоризонтално и вертикално развитие на педагогическите кадри и национален регистър за квалификация на педагогическите кадри. Предвижда се разработването на програми за развитие на управленските умения на училищните директори. От голямо значение са централизираното осигуряване на научнообразователна литература и достъпът до специализирани бази данни за образователните и научни институции във всички образователни направления.

В процеса на присъединяване на България към ЕС е много важно да се инвестира в дейности по по-нататъшното въвеждане на **Европейската система за трансфер на кредити (ЕСТК) във висшето и професионалното образование**. В отделните висши училища процесът се намира на различен етап на реализация, ето защо те трябва да бъдат подкрепени в усилията си да развият и пълноценно да се възползват от възможностите, които предоставя ЕСТК особено с оглед на студентската и академична мобилност, която оказва силно въздействие не само върху академичната и културна среда в Европа, но също така допринася за икономическото и социално сближаване между отделните региони в ЕС. В системата на професионалното образование и обучение все още не съществува система за трансфер на кредити. Не е разработена и национална квалификационна рамка. Стартирането на тези процеси ще бъде стимулирано с целенасочена политика и допълнителни финансови средства. Конкретните дейности в тази насока включват: въвеждане на интегрирана система за натрупване и трансфер на кредити за учене през целия живот, разработване на сравними и съпоставими индикатори за учебно натоварване, учебни резултати и компетенции, насърчаване на

студентската мобилност, основана на съвместни учебни програми и общи кредитни схеми между висши училища.

Целеви групи: обучаеми и обучаващи, изследователи, образователни и обучителни институции.

Бенефициенти: МОН, НАПОО, ЦКОКО, ЦРЧР, Национален педагогически център, Национален институт за обучение на директори, образователни, обучителни и научни институции, научни организации, социално-икономически партньори, центрове за професионално обучение, общини.

3.2. Модернизация на системата за образование и обучение

Тази област на интервенция е свързана с изграждане на модерна система за образование и обучение и на система за оценка на качеството ѝ в съответствие с потребностите на пазара на труда.

Индикативните операции са насочени към:

- въвеждане на система за вътрешно и външно оценяване на качеството на образованието и обучението;
- подобряване на отчетността и отваряне на системата за образование и обучение за включване на общността в процесите на мониторинг, контрол и оценка на предоставените образователните услуги;
- оптимизиране и реструктуриране на мрежата от образователни институции;
- стандартизация и валидиране на квалификациите.

Изграждането на модерна, ефективна и обективна **система за национално стандартизирано оценяване на качеството на образованието и обучението** включва разработване на стандарти и развитие на системата за вътрешно и външно оценяване. Предвижда се задължителна проверка на знанията и уменията на учениците в края на всеки образователен етап (IV, VII, X, XII клас) чрез национални стандартизирани изпити. Ще бъде създадена регионална инфраструктура за външно оценяване на образователните и обучителните институции в системата на средното образование.

С оглед **подобряването на отчетността** и отварянето на системата за образование и обучение към общността от важно значение е създаването на механизми за обществен мониторинг, контрол и оценка на предоставяните услуги. Дейностите в тази насока предвиждат укрепване ролята на училищните настоятелства в съставянето на програмата за развитие на училището, включване в процедурите по назначаване и освобождаване на директор на училището и при подбора на педагогическия персонал. Мерките целят училищното настоятелство да се превърне в орган с реални и ефективни правомощия в областта на финансовата и управленската дейност. Друга форма за осъществяване на контрол по отношение на управленската дейност е създаването на училищни съвети, включващи представители на родителите, учителите и общината, които в перспектива ще се развият като колективни органи за управление на училището. Логично е и привличането на работодателските и браншови организации в мониторинга, контрола и оценката на професионалните компетенции на обучаваните. В процеса на подобряване на отчетността ще бъде приложен и инструментариум за мониторинг на учителите/ преподавателите. Подходящ начин за отваряне на системата към нуждите на обществото е въвеждането на електронно управление на административната дейност в образователните и обучителните институции.

Оптимизирането и реструктурирането на мрежата от образователни институции ще доведе до създаване на средищни училища, които ще мобилизират ресурси, необходими за осигуряването на качествено образование и обучение и ще освободят финансови средства.

Въвеждането на новата образователна структура ще бъде съпътствано от допълнителни дейности за създаване на необходимата образователна среда на децата, които ще пътуват извън своето населено място, в т.ч. осигуряване на училищни автобуси, полуинтернатни форми, училищно хранене и др. Предвижда се извършване на превантивна работа по консолидацията на образователните институции (изследване на очаквани ефекти и ползи от процеса на оптимизацията на образователните институции и обслужващите звена).

Оптимизирането и реструктурирането на училищната мрежа ще бъде улеснено от обмяна на информация и добри общински практики и методики. Инициативата на общините в посока към оптимизиране на училищната мрежа ще бъде насърчена чрез финансиране на програми за реструктуриране на разходите.

Дейностите по **стандартизация и валидиране на професионалните квалификации** изискват нормативно и методическо осигуряване. Те са свързани с разработването и прилагането на Националната квалификационна рамка, основана на Европейската квалификационна рамка, ще улеснят трудовата мобилност и ще позволят признаването на квалификации и тяхната преносимост между страните-членки на ЕС.

Целеви групи: обучаеми и обучаващи, образователни и обучителни институции, работодатели, социално-икономически партньори.

Бенефициенти: МОН, НАПОО, НАОА, ЦКОКО, ЦРЧР, Национален педагогически център, Национален институт за обучение на директори, образователни, обучителни и научни институции, социално-икономически партньори, НПО, училищни настоятелства, общини.

3.3. Укрепване на връзките между институциите за образование и обучение, научноизследователския сектор и бизнеса

Целта е създаването на ново поколение висококвалифицирани специалисти чрез стимулиране на научните изследвания и разработването на съвместни програми между висшите училища, научните организации и бизнеса, както и насърчаване на изследователския интерес на учениците в средните училища. Инвестициите в тази основна област на интервенция ще допринесат за създаване на благоприятна среда за укрепване интелектуалния потенциал в средните и висши училища и за засилване на връзките между образователните и обучителните институции, научноизследователския сектор и бизнеса в съответствие с нуждите на единния европейски пазар и стандартите на страните-членки на ЕС.

Основните индикативни операции, които ще бъдат осъществени са:

- разработване на научноизследователски програми в хоризонтални научни организации и висши училища;
- разработване на механизми за практическо обучение на ученици и студенти;
- разработване на програми за стипендии на докторанти, специализанти и млади учени.

Ще бъде подкрепена разработката на **научни и докторантски програми**, както и реализацията на програми за изграждане на динамични колективи с международно участие в интердисциплинарни научни области. Операцията е насочена към развитието на партньорски мрежи между научните организации, висшите училища и бизнеса.

За улесняване на прехода от училище към работа са предвидени дейности по осъществяване на **училищни и студентски практики и стажове**, участие на специалисти от бизнеса в изготвянето на учебните планове, програми и материали, както и реализация на програми за насърчаване на изследователския интерес на учениците.

С цел стимулиране и развитие на научния потенциал на страната ще се подкрепят дейности, свързани с финансиране на следдипломно обучение и образование чрез разработване на **програми за предоставяне на стипендии за докторанти, специализанти и млади учени**.

Целеви групи: обучаеми, обучаващи, образователни и обучителни институции, работодатели, социално-икономически партньори, Център за учебно-тренировъчни фирми в средните професионални училища, изследователи, представители на академичната общност.

Бенефициенти: МОН, НАОА, НАПОО, научни институции и центрове, образователни и обучителни институции, работодатели, браншови организации, общини.

Приоритетно направление 4. Подобряване на достъпа до образование и обучение

Приоритетно направление 4 попада в обхвата на сферата на действие на ЕСФ, посочена в чл. 3. 2а) от Регламент № 1081/2006.

Цел

По-успешна социална и трудова реализация на хората чрез подобряване на условията за равен достъп до образование и обучение и развитие на система за учене през целия живот.

Обосновка

Системата за образование и обучение в България среща проблеми при интегрирането на представителите на малцинствените етнически групи, по-специално от ромски произход³⁹, и на хората със специални образователни потребности (СОП). Към момента една пета от хората с ромски произход нямат дори начално образование, което е сериозна пречка пред тяхната пълноценна реализация на пазара на труда. Делът на висшистите сред тяхната група е изключително нисък за страната – едва 0,2 %, а процентът на отпадналите от училище – най-висок в сравнение с другите етнически групи⁴⁰. Негативната тенденция на ранно отпадане от училище обаче е характерна и за децата от отдалечени, селски и труднодостъпни райони, както и за децата на имигранти, за сираците и други рискови групи. По данни на Министерство на образованието и науката годишно отпадат около 1/5 от учениците в задължителна училищна възраст, което свежда до минимум шансовете им за заетост и налага вземането на спешни мерки в тази насока, като разработването на алтернативни форми на обучение, съчетаващи елементи на общото и професионалното образование

Въпреки успешното въвеждане на практиката на интегрираното обучение, все още 13 269 деца със СОП ползват услугите на специализирани институции. Политиката на държавните институции е насочена към продължаване на процеса на тяхната интеграция чрез създаването на благоприятна и подкрепяща среда, включваща разработването на адаптирани методики, специализирана подготовка на учители за работа с деца със СОП, промяна на нагласата на обществото спрямо интегрираното обучение и други.

При решаването на проблема с по-пълното обхващане и задържането на децата и младите хора в образователната система, ОП „РЧР” акцентира върху два основни момента: а) включване на децата, особено от малцинствените етнически групи, в ранните фази на образователния цикъл, и б) развиване на системата за извънкласни и извънучилищни дейности. Включването на децата в ранните фази на образование - детски градини и предучилищно образование, от една страна ще улесни тяхната интеграция, а от друга - ще даде възможност за по-пълна заетост на родителите им.⁴¹ Записването на деца от ромски произход в детските градини ще даде възможност за успешно преодоляване на езиковата

³⁹ Около 10 % от учениците в България са от ромски произход („Ромските училища в България 2002-2003”, изследване на Фондация „Отворено общество”, 2003).

⁴⁰ По данни на същото изследване: „от необхванатите в училище деца 80 % са от ромски произход, като вече има второ поколение напълно неграмотни особено в общините с преобладаващ брой ромско население”, стр. 5.

⁴¹ Пилотната фаза на дейностите, насочени към децата в ранна детска възраст (3-6 години), ще бъде подкрепена от Проекта за социално включване. Средствата по тази пилотна фаза (с изключение на компонента за създаване на свързана инфраструктура) ще бъдат разходвани по правилата на ОП „РЧР”, за да се осигури плавен преход между пилотната фаза и последващото развитие на проекта, който ще бъде съ-финансиран от ЕСФ.

барьера още в ранна възраст и по този начин ще се улесни достъпът им до следващите фази на образование. Извънкласните и извънучилищни дейности са насочени към развитие на творческия потенциал на децата и младите хора и подобряване привлекателността на образователната институция. Те спомагат и за по-добрата организация на свободното време на младите и са алтернатива на рисковете на съвременното общество.

Динамиката на съвременната икономика налага постоянно повишаване на квалификацията на хората, усвояване на нови знания и умения с цел по-голяма адаптивност и приспособимост към нуждите на трудовия пазар. В тази връзка изключително важно е да се изгради и развива ефективна система за учене през целия живот, която да стимулира постоянното „самоусъвършенстване” и да улеснява трудовата мобилност посредством прилагане на подходящи дидактически инструменти – дистанционно и електронно обучение, курсове за повишаване на квалификацията и др. По официални данни към момента в България едва 1,3 % от трудоспособното население (25-64 г.) е ангажирано в някаква форма на учене през целия живот, при заложен в Лисабонската стратегия цел за ЕС-27 от 12,5 % за 2010 г. Важна част от изграждането на работещ модел за учене през целия живот е развитието на ефикасна система за професионално консултиране и ориентиране за различните етапи от професионалната кариера. Специално внимание следва да се обърне на неграмотните и слабограмотните хора, за които е необходимо да се организират специализирани курсове по ограмотяване, които да улеснят по-нататъшния им достъп до допълнителна професионална подготовка и съответно до по-конкурентно участие на пазара на труда.

Бюджет на приоритетното направление: 16 % от общия бюджет на ОП

Кръстосано финансиране

За да бъдат постигнати целите на приоритетното направление, е необходимо подкрепяните операции да имат комплексен характер като включват интервенции, характерни както за ЕСФ, така и за ЕФРР. Поради това въз основа на чл. 34, ал. 2 от Регламент (ЕО) № 1083/2006 определени дейности ще бъдат финансирани при спазване на правилата на ЕФРР (т. нар. "кръстосано финансиране" до 10 % от разходите на ниво приоритетно направление). Това ще позволи финансиране на инфраструктура за подпомагане на извънкласните дейности и дистанционното обучение, както и специализирано оборудване и техника.

Индикатори

Индикатор	Базова стойност 2006г.	Прогнозна стойност 2013г.	Мерна единица	Източник на информация
Резултат				
Лица, успешно завършили програми за:	10% (процент на студентите, консултирани в 27-те центъра за кариерно развитие към ВУ)	50%	Брой / % сравнен с предишен период	МОН, РИО, МТСП, общини, центрове за кариерно развитие, НАПОО
- образование и обучение на хора в неравностойно положение - програми за извънучилищна дейност - професионално ориентиране и кариерно развитие - социална интеграция на младежи - дистанционно обучение	30%(от общо 243 000 студенти, 74 500 студенти се обучават в	40%		

	задочна и дистанционна форма)			
Отпаднали ученици в общото образование	20,6%	15%	Брой / % сравнен с предишен период	МОН
За изпълнение				
Лица, включени в програми за: • образование и обучение на хора в неравностойно положение • професионално ориентиране и кариерно развитие • социална интеграция на младежи • дистанционно обучение	10% 30%	50% 40%	Брой / % сравнен с предишен период	МОН, РИО, МТСП, общини, центрове за кариерно развитие, НАПОО
Деца със специални образователни потребности, интегрирани в общото образование	28% от общо 11 875	65%	% сравнен с предишен период	МОН, РИО, училища
Лица, включени в извънучилищни дейности	20%	50%	Брой / % сравнен с предишен период	училища, МОН, общини

Основни области на интервенция:

- Достъп до образование и обучение за групи в неравностойно положение
- Децата и младежта в образованието и обществото
- Развитие на системата за учене през целия живот

4.1. Достъп до образование и обучение на групи в неравностойно положение

Тази област на интервенция е насочена към разработване на мерки за улесняване на достъпа и засилване на мотивацията за включване в образователния процес на групите в неравностойно положение. Фокусът е поставен върху малцинствените етнически групи, лицата със специални образователни потребности и отпадналите от образователната система. Предвижданите операции съответстват на националните политики на България в тази сфера, формулирани в редица стратегически документи⁴².

Основните индикативни операции са:

- осигуряване на необходимите условия и ресурси за реализиране на процеса на интеграция на представители на малцинствени етнически групи;
- осигуряване на необходимите условия и ресурси за реализиране на процеса на интеграция на лица със специални образователни потребности;

⁴² Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, одобрена от министъра на образованието и науката през юни 2004 г., Правилник за дейността на ресурсните центрове за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на деца и ученици със специални образователни потребности (ДВ 77/19.09.2006 г.), Национален план за интегриране на децата със СОП и хронични заболявания в системата на народната просвета 2004-2007, Закон за народната просвета (посл. изм. и доп. ДВ 41/19.05.2006), Национална програма на МОН за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка и др.

- образователни услуги и дейности за необхванати и отпаднали ученици.

Предвиждат се дейности за подготовката на децата в ранна детска възраст (3-6 г.) за бъдещо пълноценно включване в образователния процес, включително деца от малцинствени етнически групи. Това ще създаде възможност за заетост и по-пълна реализация на техните родители на пазара на труда.

Все по-очевидна става нуждата държавните и общински власти да полагат специални грижи за социализирането на децата, за които българският език не е майчин. Освен дейностите, насочени към по-пълно обхващане и приобщаване на деца от малцинствените етнически групи, други мерки в тази област ще бъдат насочени към мотивация на семействата от малцинствените етнически групи за включване на децата им в учебния процес, създаване на консултативни семейни центрове, допълнително обучение по български език на лицата от малцинствените етнически групи, разработване на специализирана методика при подготовката на учители, преподаватели и експерти за работа в интеркултурна среда, предоставяне на допълнителна педагогическа помощ, дейности, ориентирани към съхраняването на културната идентичност на малцинствените етнически групи.

Интегрирането на *лицата със специални образователни потребности* изисква поредица от дейности с оглед създаване на подкрепяща среда за тяхното обучение: разработване на методики за адаптиране, създаване на интегрирани форми на обучение, разработване на индивидуални образователни програми, разработване и прилагане на специализирана методика за професионално образование и обучение, подготовка на екипи за комплексно оценяване и консултиране на родители на деца със специални образователни потребности, осигуряване на специални учебно-технически средства, организиране на кампании, насочени към промяна на обществената нагласа към интегрираното обучение, професионално ориентиране на лица със специални и образователни потребности и др.

С цел ограничаване на *броя на необхванатите и отпадналите ученици* се предвиждат превантивни мерки срещу отпадане на децата от училище, като разработване и въвеждане на система за събиране на данни, оценка, контрол и анализ на децата в задължителна за обучение възраст и движението на учениците по класове, етапи и степени. Едновременно с дейностите, насочени към задържане на децата в задължителна училищна възраст, ще бъде разработена и система от мерки за привличане на вече отпадналите от училище деца и допълнителни занимания с деца, заплашени от отпадане, адаптиране на учебните програми, алтернативни форми на обучение.

Системата от социални мерки ще продължи да се развива с допълнителни дейности за създаване на необходимата образователна среда на децата, които ще пътуват извън своето населено място, включително заплащане на транспортни разходи, такси за детски градини, по-нататъшно развитие на полуинтернатни форми на обучение, училищно хранене и др.

Целеви групи: лица със специални образователни потребности, представители на уязвими етнически групи – роми и др., сираци, имигранти, деца в ранна детска възраст (3–6 години) и техните родители, отпаднали от образователната система.

Бенефициенти: МОН, образователни и обучителни институции, детски градини, НПО, Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, общини, ресурсни центрове, центрове за професионално обучение, извънучилищни педагогически учредения

4.2. Децата и младежта в образованието и обществото

Тази област на интервенция е насочена към по-пълно обхващане на децата и младежите в образователната система, създаване на по-добри условия за тяхната творческа изява и развитието на техния потенциал за бъдеща успешна реализация.

Основните индикативни операции са:

- разширяване на извънкласните и извънучилищни форми на обучение;
- разработване на подходящи схеми за студентско подпомагане и улесняване на достъпа до висше образование.

Създаването на подходящ социално-икономически климат и развитието на нови форми на ангажираност на обучаваните младежи могат да бъдат постигнати чрез дейности за **разширяване на извънкласните и извънучилищни форми на обучение**. Добрите традиции в извънкласната и извънучилищната дейност бяха изоставени през 90-те години на миналия век и трудно ще се възстановят без целенасочената подкрепа от страна на държавата. Дейностите в тази област предвиждат: създаване и развитие на клубове по интереси, ученически центрове и кръжоци (театрални състави, школи по изобразително изкуство, училищни оркестри и хорове, дискуссионни клубове и др.). Ще се развива система от междуучилищни, регионални, национални и международни състезания, конкурси и олимпиади. Ще бъдат подкрепени програми, насочени към развитие на потенциала на талантиливи ученици. Ще се насърчават добри практики като ученическият отход, спорт и туризъм.

Ще бъде стимулирана интерактивната извънкласна подготовка в различни области, необхванати в стандартните учебни планове (например: създаване на он-лайн курсове чрез средствата на новите информационни и комуникационни технологии).

За да се насърчат младите хора да развиват творческия си потенциал и за да се улесни достъпът на всички социални групи до специалностите, предлагани от висшите училища, ще се финансират **проучването и разработването на подходящи схеми за студентско кредитиране**. Предвижда се изграждането на гаранционен фонд за студентско подпомагане.

Целеви групи: обучаеми и обучители

Бенефициенти: МОН, образователни и обучителни институции, общини, НПО, читалища, извънучилищни педагогически учреждения, Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, спортни клубове и младежки организации.

4.3. Развитие на системата за учене през целия живот

Динамично развиващият се пазар на труда и глобализацията във всички сфери на социално-икономическия живот налагат нови изисквания пред работодателите. Ученето през целия живот е свързано с постоянно усъвършенстване на професионалните умения и усвояването на нови знания, които са важна предпоставка за успешна реализация на пазара на труда и повишаване качеството на живот.

Основните индикативни операции ще акцентират върху:

- създаване на система за професионално ориентиране и кариерно развитие;
- развитие на професионалното образование и обучение;
- предоставяне на възможности за огромяване на възрастни;
- развитие на дистанционни форми на обучение.

Професионалното ориентиране е определящо за подготовката на кадри с квалификация, съответстваща с изискванията на пазара на труда. Основните дейности са насочени към разработване на програми за ранно **професионално ориентиране** в училищата; изграждане на центрове за информиране и професионално ориентиране и кариерни центрове във всички висши училища; разработване на инструментариум за определяне на нагласата на учениците към определена професия; обучение на педагози, социолози, психолози.

В момента началното **професионално образование** в България е продължителен и скъпо струващ процес. Затова се предвиждат дейности, насочени към разработване на гъвкави форми на професионално образование и обучение и разработване на програми за

професионално образование и обучение, провеждане на курсове за придобиване на различни степени на квалификации в образователната система и др.

За улесняване на **достъпа на възрастни хора** до професионално обучение и увеличаване на шансовете им за реализация на пазара на труда се предвиждат дейности, насочени към: създаване на специални програми и курсове за ограмотяване, провеждане на курсове за придобиване и развитие на ключови и специфични компетенции на възрастни.

Развитието на **дистанционни форми** на обучение ще улесни ученето през целия живот, тъй като те дават възможност за усъвършенстване на професионалните умения и компетентности без продължително откъсване от работа и без влагането на сериозни финансови средства, което от своя страна ще стимулира работодателите да насърчават тази форма за повишаване на квалификацията. Дейностите включват: разработване на дистанционни курсове, създаване на виртуални библиотеки, разработване на електронни и мултимедийни помагала и др.

Целеви групи: обучаеми и обучители.

Бенефициенти: МОН, образователни и обучителни институции, НПО, НАПОО, ЦРЧР, Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, общини, социално-икономически партньори, центрове за професионално обучение, Национален педагогически център, Център за учебно-тренировъчни фирми в средните професионални училища, работодатели и браншови организации.

Приоритетно направление 5. Социално включване и насърчаване на социалната икономика

Приоритетно направление 5 попада в обхвата на сферата на действие на ЕСФ, посочена в чл. 3. 1с) от Регламент № 1081/2006.

Цел

Приоритетното направление има за цел подкрепа за социално включване на уязвими групи чрез развитие на мрежа от подкрепящи бъдещата интеграция на пазара на труда социални услуги, насърчаване на социалното предприемачество и повишаване на трудоспособността и продължителността на трудовия живот на работната сила чрез по-добро здраве.

Обосновка

В това приоритетно направление ще бъдат използвани максимално инструментите на системата за социална закрила и социално включване в постигането на целите на Лисабонската стратегия. В тази връзка са взети предвид мерките, заложи в Националния план за действие по социално включване, като един от стълбовете в Националния доклад по стратегиите за социална закрила и социално включване на Р България за периода 2006-2008 г. По-голямата част от мерките, които ще бъдат подкрепени чрез реализирането на това приоритетно направление, са заложи в Националния план за действие по социално включване. Редица мерки от този план ще бъдат подкрепени по останалите приоритетни направления на оперативната програма. Реализирането на това приоритетно направление ще създаде възможност и за широко участие на всички заинтересовани страни в процеса на социално включване, включително и на уязвимите групи, което е и сред една от основните цели на Националния стратегически доклад 2006-2008.

Разработените дългосрочни Общински стратегии за развитието на социалните услуги за деца и възрастни ще бъдат основание за прилагане на конкретни мерки, насочени към конкретни целеви групи и ще гарантират устойчивостта на постигнатите резултати. Дейностите ще бъдат осъществявани на териториален принцип, като бъдат обвързани с идентифицираните конкретни проблеми и потребности от подпомагащи дейности за уязвимите групи в общността.

Поради многостранния характер на политиката по социално включване това приоритетно направление обхваща само част от нейните проявления, а именно:

- 1/ Насърчаване на равните възможности за достъп до пазара на труда за уязвимите групи чрез широк спектър качествени и комплексни подкрепящи социални и здравни услуги.
- 2 / Създаване на устойчиви модели за развитие на социални предприятия и насърчаване на общностните инициативи за развитие на социалната икономика.
- 3 / Насърчаване на равните възможности за уязвимите групи чрез иновативни подходи;
- 4/ Подобряване на здравното състояние на населението чрез подобряване достъпа до здравни услуги и повишаване на здравната култура, особено сред уязвимите групи.

Индикативен бюджет на приоритетното направление: 14 % от общия бюджет на ОП

Кръстосано финансиране

За да бъдат постигнати целите на приоритетното направление, е необходимо подкрепяните операции да имат комплексен характер като включват интервенции, характерни както за ЕСФ, така и за ЕФРР. Поради това въз основа на чл. 3, ал. 7 от Регламент (ЕО) № 1081/2006 определени дейности ще бъдат финансирани при спазване на правилата на ЕФРР (т. нар. „кръстосано финансиране” до 15 % от разходите на ниво приоритетно направление). Това ще позволи финансиране на защитени работни места, адаптиране на средата, инвестиционна подкрепа за социалните предприятия, ремонтни дейности, закупуване на компютри и друго оборудване, и други, пряко свързани с реализиране на дейностите.

Индикатори

Индикатор	Базова стойност 2006г.	Прогнозна стойност 2013г.	Мерна единица	Източник на информация
Резултат				
Създадени нови работни места в социалната икономика	Не е приложимо	15 000	Брой	УО, АСП
Създадени нови работни места вследствие на предоставени интегрирани социални услуги	Не е приложимо	5 000	Брой	УО, АСП
Проведени профилактични прегледи	Не е приложимо	500 000	Брой	УО, Министерство на здравеопазването
За изпълнение				
Лица получили интегрирани социални услуги	Не е приложимо	30 000	Брой	УО, АСП
Население обхванато от обществени информационни и превенционни кампании	Не е приложимо	2 000 000 годишно	Брой	Министерство на здравеопазването

Основни области на интервенция:

- Подкрепа на социалната икономика
- Социални услуги в подкрепа на интеграцията на пазара на труда
- Работоспособност чрез по-добро здраве

5.1. Подкрепа на социалната икономика

Основна цел е да се насърчи развитието на социалната икономика и да се инвестира в социален капитал. В рамките на тази област на интервенция ще се предостави подкрепа на съществуващи специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания и социални предприятия. От друга страна, ще се подкрепи създаването на нови форми на социални предприятия и условия за активизиране на общностни и доброволчески инициативи, допринасящи за повишаване на равнището на социалния капитал.

Индикативните операции, които ще бъдат изпълнявани в рамките на тази област на интервенция, са обособени в две основни групи:

- Подкрепа на съществуващи специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания и социални предприятия чрез развиване на социално предприемачество,
- Подкрепа за създаване на нови социални предприятия, специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания и създаване на условия за активизиране на общностни и доброволчески инициативи, допринасящи за повишаване на равнището на социалния капитал като иновативен производствен фактор при социалната икономика.

Една от възможностите за включване в трудова дейност на хора със специфични възможности е чрез кооперациите и специализираните предприятия на хора с увреждания и социалните предприятия. Тяхната дейност е от съществено значение за социалната интеграция на хората с увреждания и е реална възможност те да повишават качеството си на живот чрез развиване и упражняване на различни трудови умения. Създаването на специализирана заетост за хора с трайни увреждания и нейният обхват са широки и могат да подпомагат лицата за включването им на реалния трудов пазар, когато това е възможно. Подходът, който ще се прилага за реализиране на специфичните цели е насочен към разширяване на възможностите на специализираните предприятия и кооперации на хора с увреждания, подкрепена заетост и създаване на специализирани работни места в обичайна трудова среда, както и към специализирани трудови дейности, предназначени за хора с увреждания. Специализираната заетост дава възможност на хората с увреждания да извършват реална трудова дейност, докато специализираните трудови дейности по своята същност са социални услуги, с цел да се даде възможност на хората с увреждания да извършват дейност, от която не се очаква търговски продукт или услуга с реален икономически принос. В обхвата на специализираните трудови дейности попадат лицата, които не могат да работят в обичайна среда и нямат шансове за трудова реализация. Ангажирането на тези хора в подобни дейности е от съществено значение за тяхното социално включване – те имат възможност за социални контакти, осмислят ежедневието си, получават правомощия и респективно отговорности. От друга страна, за техните близки това е реална възможност да работят и да се усъвършенстват, което ще допринесе за повишаване на жизнения стандарт на техните семейства.

Подкрепата, насочена към специализираните предприятия и кооперации на хората с увреждания, работодатели и социалните предприятия е в посока създаване на благоприятна, достъпна и здравословна специализирана работна среда за целевите групи.

В обхвата на планираните дейности се включват:

- Оборудване и адаптиране на работни места за хора с увреждания и въвеждане на иновативни подходи за електронно включване с оглед социалното включване на хората от целевите групи;
- Създаване на нови работни места в сектора на социалната икономика и насърчаване на доброволчески и общностни инициативи, генериращи заетост за хора от уязвимите групи;
- Провеждане на мотивационни обучения за хора с увреждания в специализирана работна среда за придобиване на умения за активно поведение и трудова дейност;
- Консултантски услуги за развитие на социално предприемачество;

- Обучения за повишаване на управленските и бизнес умения и внедряване на добри практики в социалните предприятия, кооперациите и специализираните предприятия за хора с увреждания;
- Създаване на работни места за специалисти в сектора на социалната икономика;
- Обучение и квалификация на хората, работещи в социалните предприятия и на тези, които имат желание да постъпят в тях;
- Информирание на обществото относно възможностите и потенциала на социалната икономика, социалния капитал и общностните инициативи за установяване на равни възможности за хората от уязвимите групи и социалното им включване.

Целеви групи: ползватели на социални услуги в специализирани институции и в общността /деца и пълнолетни лица/; хора с увреждания, уязвими етнически групи (роми и др.), лица, които полагат грижи за зависими членове на семейството; деца и семейства в риск /бедни семейства и др./, лица на социално подпомагане, възрастни хора, лица, напускащи специализирани институции за предоставяне на социални услуги, лица, страдащи от различни зависимости, бивши затворници и други групи в риск от социално изключване

Бенефициенти: АСП, АХУ, ДАЗД, НПО, специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания, доставчици на социални услуги, консултантски фирми, работодатели, общини, социално-икономически партньори и други

5.2. Социални услуги в подкрепа на интеграцията на пазара на труда

Целта е разширяване на възможностите за подобряване качеството на живот на хората от уязвимите групи и/или техните семейства, като се разшири обемът, многообразието и целенасочеността на социалните услуги, предоставяни в общността и в специализираните институции. Акцентът се поставя върху разширяването на възможностите за намиране на работа чрез нарастване на обема и многообразието от социални услуги, които се предоставят в общността в съответствие с индивидуалните потребности на нуждаещите се, разработването на комплексни подходи и използването на иновативни методи в контекста на електронното включване като инструмент за социална интеграция.

Разделянето на двете области на интервенция се налага поради различията в естеството на реализация на конкретните дейности. Обхватът на интервенциите тук е фокусиран върху прилагането на комплексни социални, обучителни и трудотерапевтични програми за деца и възрастни от уязвимите групи за интегрирането им в обществото, социалното им включване и адаптирането на част от тях в дейности в сферата на социалната икономика. От друга страна ще се създадат условия за разкриване на нови форми на социални услуги в общността и ще се осигури заетост на специалисти чрез разкриване на нови работни места в тази сфера.

Специално внимание ще бъде отделено на развитието на форми на социални услуги, които се предоставят в семейна среда на зависими членове от семействата, поради факта, че в България съществува голяма група хора, които полагат грижи за зависими свои близки (деца и лица с увреждания, стари хора и др.) и в следствие на това са поставени в социална и икономическа изолация и стават обект на социално подпомагане. Предоставянето на социални услуги в посока обгрижване в домашна среда ще подкрепи както лицата, ангажирани с тази дейност, така и самите зависими членове на семейството и ще даде възможност за по-активното им участие в социално-икономическия живот на общността, предотвратяване настаняването в специализирани институции и включване на голяма група хора на пазара на труда.

Подкрепата за доразвиването на предоставяните социални услуги във вече съществуващите алтернативни форми и в специализираните институции се налага поради това, че въпреки постигнатото, все още липсва добре разработена и разнообразна мрежа от социални услуги в общността, която да отговаря на съвременните изисквания. Необходимо е да се постави акцент върху предоставянето на услуги, основани на индивидуален подход и насочени към

подобряване на личните умения на хората от уязвимите групи за повишаване пригодността им за участие в трудова дейност.

Специално внимание ще се обърне на децата от 0 до 3 години, които се намират в социална изолация (чиито родители получават семейни помощи за деца или са обект на месечно социално подпомагане), с цел интеграция на техните родители на пазара на труда и излизане от социалната изолация чрез участие в активни мерки на пазара на труда. В същото време ще се преследва и целта самите деца да получат качествени социални и здравни услуги.

Пилотната фаза на дейностите, насочени към децата от 0 до 3 години ще бъде подкрепена от Проекта за социално включване. Средствата по тази пилотна фаза (с изключение на компонента за създаване на свързана инфраструктура) ще бъдат разходвани по правилата на ОП „РЧР”, за да се осигури плавен преход между пилотната фаза и последващото развитие на проекта, който ще бъде съ-финансиран от ЕСФ.

Основните индикативни операции са:

- Подкрепа за разкриване на нови и многообразни социални услуги в общността, като се акцентира върху прилагането на различни програми за придобиване на умения и квалификация на хората с увреждания и в неравностойно положение и генериращи заетост в рамките на общността;
- Развиване на форми на социални услуги, които се предоставят в семейна среда на зависими членове от семействата;
- Подкрепа за доразвиването на предоставяните социални услуги във вече съществуващите алтернативни форми;
- Насърчаване на инициативи за развитието на мрежа от алтернативни социални услуги за деца и семейства в риск;
- Финансиране на програми, подобряващи качеството на грижа в специализираните институции за деца и възрастни, като се акцентира на социалната, обучителната и трудотерапевтична работа с настанените в тях за подготвяне извеждането и интегрирането им в общността;
- Информирание на обществото за потребностите на хората с увреждания и тези в неравностойно положение и възможностите на различните социални програми и общностните инициативи за установяване на равни възможности за тях и социалното им включване и реализиране в областта на социалната икономика;
- Информационни кампании, свързани с превенция на детското изоставяне, възможности за приемни семейства, настаняване при близки и роднини, осиновяване и други форми на социални услуги да деца и подкрепа на родителите;
- Въвеждане на иновативни подходи за електронно включване и развитие на електронното общество с оглед на социалното включване на хората от целевите групи.

Целеви групи: ползватели на социални услуги в специализирани институции и в общността (деца и пълнолетни лица), хора с увреждания, уязвими етнически групи (роми и др.), лица, които полагат грижи за зависими членове на семейството; деца и семейства в риск (бедни семейства и др.), лица на социално подпомагане, възрастни хора, лица, напускащи специализирани институции за предоставяне на социални услуги, лица, страдащи от различни зависимости, бивши затворници и други групи в риск от социално изключване

Бенефициенти: АСП, ДАЗД, Министерство на здравеопазването, НПО, доставчици на социални услуги, консултантски фирми, общини и други

5.3. Работоспособност чрез по-добро здраве

Целта е подобряване трудоспособността и повишаване продължителността на трудовия живот на населението в активна трудова възраст за поддържане на здрава работна сила за

постигането на целите, очертани в Лисабонската стратегия. Инвестициите в тази област на интервенция ще допринесат за по-голямото участие на пазара на труда, дълги години на работоспособност, оптимизиране на здравните и социални разходи.

Основните индикативни операции, които ще бъдат осъществени са както следва:

- обществени информационни промоционни и превенционни здравни кампании
- разработване и провеждане на кампании за онкологичен скрининг
- разработване и провеждане на кампании за ранна диагностика на социално-значимите заболявания
- достъп до здравеопазване за отдалечени райони и населени места с преобладаващо население от социално изключени групи и общности

През последните години се разработиха редица програми, които акцентират върху терапията на най-тежките заболявания. Проведената реформа в първичната и болничната помощ не допринесе за по-ранно откриване и лечение на болестите и до реализацията на контрол на факторите на риска, с които са свързани. Здравеопазването се концентрира основно върху лечебните дейности, докато промоционните и рехабилитационни дейности са недостатъчни и не достигат до всички слоеве на населението. Ще бъдат подкрепени **промоционни и превенционни здравни кампании** насочени към здравословен начин на живот и намаляване на вредните за здравето навици (нездравословно хранене, намалена двигателна активност, употреба на тютюневи изделия, алкохол и психотропни вещества). Освен това, ще бъдат подкрепени кампании за борба с производствения, транспортен и битовия травматизъм. Целенасочени дейности ще бъдат предприети за осъзнаване на съществуващите проблеми, информираност относно опасностите, последиците и възможностите за лечение, особено към младите хора в България и уязвимите групи.

Важна дейност е разработването и провеждането на **кампании за онкологичен скрининг** за ранна диагностика на онкологични заболявания (рак на млечната жлеза, рак на простатата, рак на шийката на матката, рак на дебелото черво). Особено внимание ще бъде отделено на укрепването на националния раков регистър, изграждането на скринингов регистър и единна система за мониторинг и качествен контрол на онкологичните скрининги, както и на кампаниите в отдалечени райони.

Голямото разпространение на социално значими заболявания и често тяхното хронифициране влияе неблагоприятно на наблюдаваната разлика в очакваната продължителност на живота на българите в сравнение с населението на развитите европейски страни и намалява допълнително работната сила в страната. Именно поради това ще бъдат подкрепени разработването и провеждането на **кампании за ранна диагностика на социално-значимите заболявания** за България: болести на сърдечно-съдовата система (остър инфаркт на миокарда, артериална хипертония и мозъчно-съдова болест), диабета, туберкулозата, полово-предаваните инфекции, грипа и острите респираторни заболявания. Освен това ще бъдат подкрепени информационни кампании за спазване на предписаните от медицински специалисти препоръки за профилактика и лечение на заболявания в техните ранни стадии.

Важна дейност е **подобряването на достъпа до достатъчни по обем и качество здравни услуги** на населението, живеещо в отдалечени и труднодостъпни райони и на населението от социално изключените групи и общности. Акцентът е поставен върху създаването на условия за превенция, ранна диагностика и извънболнично лечение. Особено внимание ще бъде отделено на укрепването на оптимизиране на системата за оказване на **спешна медицинска помощ** в отдалечени и труднодостъпни райони. Ще бъдат подкрепени дейности по разкриване и функциониране на **общии практики** и оказване на денонощна медицинска помощ с отложена спешност в отдалечени и труднодостъпни райони, в райони с малко на брой население и в селища с малцинствени етнически общности, както и дейности, разширяващи практиката за обслужване на място на населението в отдалечени и труднодостъпни райони от **мобилни екипи от лекари-специалисти**. Освен това ще бъдат

подкрепени действия по въвеждането на информационни технологии за *дистанционно медицинско обслужване* – телемедицина.

Целеви групи: население в активна трудоспособна възраст, уязвими групи население (групи със специфичен риск за здравето, социално изключени групи и общности, хора с увреждания, уязвими етнически групи – роми и др.), население в отдалечени райони.

Бенефициенти: Министерство на здравеопазването, ДАМС, НПО, доставчици на здравни услуги, публични лечебни заведения, медицински университети

Приоритетно направление 6. Повишаване ефикасността на институциите на пазара на труда, социалните и здравни услуги

Приоритетно направление 6 попада в обхвата на сферата на действие на ЕСФ, посочена в чл. 3. 2b) и 3.1 b) (i) от Регламент № 1081/2006.

Цел

Приоритетно направление 6 е насочено към подобряване на ефикасността на институционалните системи в сферата на пазара на труда, условията на труд, социални и здравни услуги.

Обосновка

Всички тези системи имат свои специфични нужди и затова тяхното третиране се разделя в различни области на интервенция. При реализирането на това приоритетно направление се използва институционален подход. Всяка една от областите на интервенция обхваща дейности, свързани с институционалните и функционални структури на системите, материално-техническите условия, както и човешките ресурси.

Ефективното и ефикасно изпълнение на активната политика на пазара на труда и на тази по социално включване предполагат посрещане на предизвикателствата на динамиката на развитие на тези сектори и негативните демографски тенденции в последните години. С оглед подобряване качеството на работа на институциите, отговорни за предоставянето на услуги на лицата, търсещи работа, безработните лица и хората в неравностойно положение, както и провеждане на адекватна на условията политика, фокусът ще бъде поставен върху осигуряване на индивидуален подход към бенефициентите на съответните услуги и разширяване на техния спектър, правилно планиране и прогнозиране на тенденциите, подобряване на инструментариума за реализиране на съответните нормативни документи и стимулиране развитието на персонала, работещ в системите на пазара на труда и социалното включване.

По отношение на създаване и поддържане на здравословни и безопасни условия на труд, както и изграждането на култура на превенция у всички участници в трудовия процес, ще бъде прилаган комплексен подход. Прилагането на нови елементи на нормативната база, систематизиране и разширяване обхвата на следената информация и осигуряване на устойчиви източници за получаване на адекватни данни, включително укрепване на капацитета на ангажираните лица/ институции/ организации, ще доведе в своята съвкупност до постигане на ефективност при прилагане на законодателството по ЗБУТ.

Икономическата ефективност и качеството на здравеопазването придобиват все по-голямо значение, а въвеждането на новите технологии и завишените потребности на застаряващото население стимулират търсенето на здравна помощ. Системата на здравеопазване трябва да използва по-рационално съществуващите човешки ресурси чрез по-добро териториално разпределение на медицинския персонал и подобряване развитието на човешките ресурси в средносрочна и дългосрочна перспектива.

Добрите здравни услуги водят до по-голямо участие на пазара на труда, по-дълъг трудов живот, по-висока производителност и по-ниски здравни и социални разходи. С оглед политиката по сближаване, е важно за България да бъдат подобрени условията за дългосрочно предоставяне на услуги и инвестирането в здравна инфраструктура, и особено в случаите, когато тяхната липса или недостатъчна развитост представляват основна пречка за икономическото развитие. България трябва да гарантира, че повишаването на ефективността на здравната система ще се извърши чрез засилени инвестиции в ИКТ, знания и иновации.

Бюджет на приоритетното направление: 5 % от общия бюджет на ОП

Кръстосано финансиране

За да бъдат постигнати целите на приоритетното направление, е необходимо подкрепяните операции да имат комплексен характер като включват интервенции, характерни както за ЕСФ, така и за ЕФРР. Поради това въз основа на чл. 34, ал. 2 от Регламент (ЕО) № 1083/2006 определени дейности ще бъдат финансирани при спазване на правилата на ЕФРР (т. нар. "кръстосано финансиране" до 10 % от разходите на ниво приоритетно направление). Това ще позволи финансиране на ремонтни дейности, закупуване на компютри и друго оборудване, и други, пряко свързани с реализиране на дейностите.

Индикатори

Индикатор	Базова стойност 2006г.	Прогнозна стойност 2013г.	Мерна единица	Източник на информация
Резултат				
Оценка на общественото мнение относно качеството на работа на институциите предоставящи услуги на пазара на труда и социални и здравни услуги	-	-	Комплексни количествени и качествени оценки на общественото мнение	Специални изследвания (въпросници, УО)
Дял на служителите преминали обучение от общия брой на служителите в институциите предоставящи социални и здравни услуги и услуги по заетостта	Не е приложимо	50	%	УО, МТСП, АЗ, АСП, ГИТ, ДАЗД, АХ, МЗ и др.
За изпълнение				
Служители включени в обучение	Не е приложимо	15 000	Брой	УО, МТСП, АЗ, АСП, ГИТ, ДАЗД, АХУ, МЗ и др.
Проведени анализи, прогнози и изследвания, оценки и въведени нови практики	Не е приложимо	50	Брой	УО, МТСП, АЗ, АСП, ГИТ, ДАЗД, АХУ, МЗ и др.

Основни области на интервенция:

- Развитие и усъвършенстване на системата на пазара на труда
- Укрепване на капацитета на институциите за предоставяне на социални и здравни услуги

6.1. Развитие и усъвършенстване на системата на пазара на труда

Подобряване качеството и ефективността на предоставяните услуги по заетостта ще се реализира чрез модернизиране работата на институциите и доставчиците, работещи в сферата на пазара на труда и условията на труд на национално и регионално равнище, както и чрез подобряване на взаимодействието между образователната система, системата за професионално обучение, така че да се постигне съответствие между качеството на човешкия ресурс и възможностите за неговата пълноценна професионална реализация.

Индикативни операции:

- Прилагане на съвременни форми на организация на обслужването на клиентите - обслужване на клиентите на принципа “едно гише” (възможности за достъп до техника, самообслужване във фронт офисите на бюрата по труда при търсенето на работа) и е-услуги за заетост;
- Изготвяне на регулярни анализи и тематични изследвания за състоянието и развитието на пазара на труда в България;
- Изготвяне на прогнози на потребностите от търсене и предлагане на работна сила;
- Провеждане на оценки на въздействието на политиките на пазара на труда;
- Изграждане на информационни системи на национално ниво с възможност за извеждане на справки и доклади в реално време;
- Обучение на служителите в системата по заетостта на национално и регионално ниво (МТСП и второстепенни разпоредители, социално-икономически партньори, ангажирани с провеждане на политиката на пазара на труда и безопасните и здравословни условия на труд);
- Обучение на работодатели, представители на работниците и служителите и на специалисти по безопасност и здраве при работа;
- Изготвяне на регулярни анализи и оценки за условията на труд;
- Укрепване на капацитета на контролната система по спазване на трудовото законодателство;
- Изграждане на специализирана организация по безопасност и здраве при работа;
- Разпространяване и въвеждане на добри практики в управлението и дейността на действащите институции на пазара на труда.

С цел усъвършенстване качеството на услугите, предоставяни на гражданите, се разработи нов модел на работа. Този модел се базира на оптимизиране на процесите и дейностите, които съставляват основните услуги; стандартизиране на операциите и определяне на необходимите ресурси; въвеждане на система за проследяване на резултатите. В рамките на Оперативната програма се предвижда процесния модел на обслужване да бъде въведен в 100 дирекции “Бюро по труда”. С цел да се предлагат адекватни и навременни услуги на търсещите работа лица и работодателите ще се изготвят регулярни анализи и тематични изследвания за състоянието и развитието на пазара на труда в България, а така също и прогнози за потребностите от търсене и предлагане на работна сила на местно, регионално и национално ниво. За подобряване ефективността на провежданите политики на пазара на труда периодично ще се провеждат оценки на тяхното въздействие.

Укрепването на капацитета на контролната система по спазване на трудовото законодателство цели развитие повишаване качеството и ефективността в работата и гарантиране ефективното прилагане на трудовото законодателство. Капацитетът на контролната система ще бъде укрепван чрез: провеждане на специализирани обучения за повишаване на квалификацията на инспекторите по труда, разработване и прилагане на гъвкави форми на контрол, материално и техническо осигуряване на инспекционната дейност. Налага се изграждане на единна национална информационна система в областта на безопасността и здравето при работа, която да обхваща предприятията и фирмите с характера

на тяхната дейност, да систематизира професионалните рискове, нивото и динамиката на професионалния травматизъм, и която да е интегрирана с информационните системи на Националния осигурителен институт, Министерството на околната среда и водите и Министерството на здравеопазването.

Изграждането на Национален център по безопасност и здраве при работа ще създаде условия за осъществяване на научната и развойната дейност, анализи и прогнози, квалификацията и сертификация на кадри.

За изграждане на капацитет на социалните партньори за ефективно изпълнение на изискванията на законодателството ще се провежда специализирано обучение по безопасност и здраве при работа на работещите, на специалистите по БЗР в предприятията, на членовете на комитетите по условия на труд, на специалистите от службите по трудова медицина и лабораториите за измерване на факторите на работната среда. Ще бъдат разработени и разпространени информационни материали и кодекси на добра практика.

Целеви групи: служители в институциите на пазара на труда на национално и регионално равнище, контролни органи, институции и организации, осъществяващи контрол върху условията на труд в предприятията, социално-икономически партньори

Бенефициенти: институции на пазара на труда на национално и регионално равнище, изследователски центрове, НПО, контролни органи, институции и организации, осъществяващи контрол върху условията на труд в предприятията, социално-икономически партньори

6.2. Укрепване на капацитета на институциите за предоставяне на социални и здравни услуги

Целта е подобряване на капацитета и ефективността на работата на институциите, действащи в сферата на социалните и здравните услуги, както и насърчаване на междуинституционалното взаимодействие и сътрудничество и това със съответните частни доставчици. С оглед на наложения през последните години приоритет към деинституционализация и промяна в управлението на съществуващите институции по посока на тяхното реструктуриране и трансформиране в услуги в общността, с тази основна област на интервенция ще се подобрява капацитетът на целия кръг от доставчици на социални и здравни услуги.

В тази връзка основните индикативни операции са насочени към:

- Повишаване на професионалния капацитет и мотивацията на хората, ангажирани в сферата на социалните и здравните услуги /институции, доставчици на социални и здравни услуги/, както и разработване и прилагане на системи, осигуряващи надграждащи знания и умения, съобразени със специфичните грижи за отделните групи потребители на социални услуги;
- Повишаване вертикалната и хоризонтална координация между институциите в областта на социалните услуги и взаимодействието им с доставчиците на такива услуги;
- Разработване и внедряване на информационни системи и бази данни в структурата на АСП, обслужващи системата за предоставяне на социални услуги;
- Разработване на системи за мониторинг, оценка на ефективността и оценка на въздействието на социалните и здравните услуги, програмите и законодателството;
- Въвеждане на добри управленски практики и дейности на институции и доставчици в сферата на социалните и здравните услуги;

- Информирание на институциите и доставчиците на социални и здравни услуги за възможностите за обучение, професионална квалификация, развитие и прилагане на информационни системи, бази данни и всичко, свързано с управлението и предоставянето на тези услуги.

Механизмите за повишаване на професионалните знания и умения на персонала, ангажиран в сферата на социалните услуги не са достатъчно добре развити. Децентрализирането на системата за социални услуги се оказва сериозно предизвикателство по отношение на административния капацитет. В тази връзка е необходимо да се изгради система за постоянно **повишаване на квалификацията и мотивацията на хората**, ангажирани в сферата на социалните услуги. Затова ще бъдат предприети целенасочени мерки за обучения на тези специалисти. Целта е придобиване на умения за разработване на анализи, идентифициране на потребности от предоставяне на социални услуги и тяхното управление.

В областта на укрепване капацитета на институциите и повишаване квалификацията на доставчиците на здравни услуги ще бъдат подкрепени следните действия, основани на дългосрочните стратегически решения относно човешките ресурси в здравеопазването: създаване на независима институция за акредитация на всички програми и дейности, които са част от продължителното медицинско обучение в страната; разработване и прилагане на критерии и прозрачни процедури за кандидатстване и акредитиране на програмите и институциите, извършващи продължителното медицинско обучение; изготвяне на механизъм за прехвърляне на кредитните точки от държавите членки на ЕС и/или от други страни; партньорство между институциите за следдипломна квалификация с международните институции, осъществяващи продължително медицинско обучение; създаване и поддържане на регистри на медицинския персонал в Министерство на здравеопазването и съсловните организации и разработване на прозрачни процедури за електронен обмен на данни между различните регистри.

Функционирането на модерна мрежа от социални услуги е свързано с **подобряването на взаимодействието между институциите, доставчиците на социални услуги и целевите групи**. Към момента в страната механизмите за взаимодействие, обмен на информация и ефективно партньорство в сферата на социалните услуги все още не са в състояние да гарантират ефективност и дълготрайност на постигнатите резултати. Необходимо е да се подобри вертикалната и хоризонталната координация при планирането и изпълнението на услугите чрез разработването на системи за взаимно информиране и консултиране на широка основа в процеса на вземане на управленски решения.

В обхвата на дейността на институциите и доставчиците на социални услуги са включени широк кръг социално изолирани групи. Сериозен проблем за правилното планиране на интервенции за подобряване на качеството на живот и социалното им включване се оказва липсата на развита информационна система и бази данни за предоставяните социални услуги и бенефициентите на системата за социално подпомагане. Това обосновава необходимостта от **разработване и внедряване на информационни системи и бази данни, обслужващи системата за предоставяне на такива услуги**. По този начин ще се гарантира проследяване в динамика на социалния статус на бенефициентите и ефекта от приложените конкретни мерки. За тази цел ще се извърши проучване и анализ с цел идентифициране на обхвата и параметрите на данните, които ще бъдат въвеждани в информационната система, разработване на софтуер, осигуряване на хардуер.

Разработването на системи за мониторинг, за оценка на ефективността и за оценка на въздействието на социалните услуги, програми и законодателство е свързано с процеса на създаването на модерна мрежа от социални услуги. Промените в законодателството създадоха възможност за включване на потребителите и обществеността в механизмите за контрол на предоставянето на социални и здравни услуги. Необходимо е обаче по-широко участие на гражданското общество в механизмите за мониторинг и оценка на въздействието на социалните и здравните услуги, както и укрепване на капацитета за контрол.

Необходимо е подобряване на капацитета и ефективността на работата на институциите на всички структурни нива с цел мултиплициране на придобития професионален опит. Това ще се осъществи *чрез въвеждане на добри управленски практики и дейности на институции и доставчици в сферата на социалните и здравните услуги*. В тази връзка ще се предприемат дейности за проучване на добрите европейски практики и утвърдените критерии и стандарти за предоставяне на социални услуги за деца и възрастни и за предоставяне на здравни услуги в Европейския съюз и създаване на умения за тяхното адаптиране и прилагане, съобразно конкретните условия.

Информирането на институциите и доставчиците на социални и здравни услуги за възможностите за обучение, професионална квалификация, развитие и прилагане на информационни системи, бази данни и всичко, свързано с управлението и предоставянето на тези услуги е ключово и важно условие за осигуряването на тяхната ефективност и добро взаимодействие. С оглед на това ще се предприемат дейности за осигуряване на достъп до обединени бази данни и единни информационни системи, позволяващи информиране в реално време.

Целеви групи: социални работници, работещи в сферата на социалните услуги, медицински специалисти и специалисти по здравни грижи, служители в публични институции, ангажирани с процеса на предоставяне на социални и здравни услуги, доставчици на социални и здравни услуги и техните служители.

Бенефициенти: МТСП и второстепенните му разпоредители, Министерство на здравеопазването и второстепенните му разпоредители, ангажирани в сферата на социалните и здравните услуги, доставчици на социални и здравни услуги, социални предприятия и др.

Приоритетно направление 7: Транснационално и междурегионално сътрудничество

Приоритетно направление 7 попада в обхвата на сферата на действие на ЕСФ, посочена в чл. 3. 6 от Регламент № 1081/2006.

Цел

Основната цел на приоритетното направление е да се изгради една платформа, която да позволи на всички заинтересовани организации и институции да ползват опита на EQUAL, както и да обменят идеи и планове за най-доброто използване на финансовата помощ на ЕСФ в следните области: заетост, образование и обучение, социално включване, административен капацитет, добро управление на проекти и програми.

Обосновка

Принципът на Инициативата на Общността EQUAL относно транснационалното и междурегионалното сътрудничество е включен в оперативната програма като отделно приоритетно направление. Това е направено с оглед постигането на по-висока ефективност на разходите за транснационално и междурегионално сътрудничество по време на изпълнение на оперативната програма. Проектите, които ще бъдат финансирани в рамките на това приоритетно направление, изискват различен подход при тяхното управление, отчитане, наблюдение и оценка.

Причините за включването на транснационалното и междурегионалното сътрудничество като отделно приоритетно направление на ОП "РЧР" се основават на преимуществата, които се дават на страните-членки по отношение на възможностите за развитие на знанията и уменията на редица заинтересовани организации и институции извън границите на държавата, за насърчаване на международното сътрудничество в приоритетните сфери на взаимодействие, за изграждане на формални и неформални мрежи в рамките на ЕС, за развитие на алтернативни перспективи за идентифициране и осъществяване на приоритети и действия, за намиране на общи решения на общи проблеми, и т. н.

Приоритетното направление ще изгради платформа за организации, национални и регионални институции да черпят от опита в други държави или региони по един установен и

организиран начин чрез обмяна на идеи, знания, ноу-хау, персонал, чрез съвместно разработване, изпълнение и финансиране на проекти, при които може да се очаква добавена стойност.

Приоритетното направление ще стимулира пряко и ще подкрепя иновациите, както и ще насърчава разпространението и трансфера на иновативни резултати в прилаганите политики и практиката. Основният ефект от прилагането на транснационалното и междурегионалното сътрудничество ще се наблюдава при разработването на решения за справяне с наличните нужди по начин, който е значително по-ефективен от гледна точка на разходите и времето, отколкото ако се прилагат само национални/вътрешни подходи.

Регламент № 1081/2006 (чл. 3 и 9) представя законовата рамка на транснационалните и междурегионалните действия. От оперативната програма ще се съ-финансират следните типове дейности: 1) наблюдение, проучвания и изследвания на развитието в други страни-членки или други държави, включително посещения и обмяна на служители; 2) извършване на оценки, партньорски проверки, изследване на показателите за напредъка в отделни практики в други страни-членки или други държави; 3) разпространение и обмяна на информация, добри практики и опит, включително чрез публикации, организиране на събития, мрежи, туининг (побратимяване); 4) обмяна на ръководители на програми и проекти, служители, обучаващи, обучаеми, представители на заинтересовани страни; 5) внасяне, трансфер и адаптиране на модели и практики от други държави; 6) съвместно или координирано развитие, изпробване или валидиране на услуги, продукти и помощни системи; 7) координирани съвместни действия; 8) обмяна на опит на място.

При изпълнението на това приоритетно направление ще бъдат прилагани следните модели на интервенция:

- Сътрудничество между проекти в различни страни-членки;
- Сътрудничество между мрежи и партньорства с фокус върху специфичен въпрос или проблем;
- Сътрудничество между национални, регионални и местни институции и организации (вкл. Комитети за наблюдение, Управляващи органи и Междинни звена по ЕСФ в страните-членки).

Бюджет на приоритетното направление: 2 % от общия бюджет на ОП

Целеви групи: лица, работещи в държавни институции, Комитет за наблюдение, УО, МЗ, социално-икономически партньори, НПО, общини, социални предприятия, общностни центрове, представители на различни общности, образователни, обучителни и научни институции, научни организации, работодатели, браншови и секторни организации, и др.

Бенефициенти: държавни институции, Комитет за наблюдение, УО, МЗ, социално-икономически партньори, НПО, общини, социални предприятия, общностни центрове, представители на различни общности, образователни, обучителни и научни институции, научни организации, работодатели, браншови и секторни организации, и др.

Индикатори

Индикатор	Базова стойност 2006г.	Прогнозна стойност 2013г.	Мерна единица	Източник на информация
Резултат				
Приети добри практики	Не е приложимо	50	Брой	УО, МЗ, партньорски

				администрации в други държави
Публикувани доклади в резултат на транснационалното сътрудничество	Не е приложимо	500	Брой	УО, МЗ, партньорски администрации в други държави
За изпълнение				
Разработени програми за обмяна на опит	Не е приложимо	500	Брой	УО, МЗ, партньорски администрации в други държави
Лица, участвали в транснационални програми за обмяна на опит	Не е приложимо	2 500	Брой	УО, МЗ, партньорски администрации в други държави

Приоритетно направление 8: Техническа помощ

Техническата помощ на Оперативната програма е отделно хоризонтално приоритетно направление, насочено към подкрепа на ефективното управление и изпълнение на ОП „РЧР” в съответствие с изискванията на ЕС. Техническата помощ ще се използва в съответствие с чл. 46 от Регламент № 1083/2006. Чрез изпълнението на приоритетното направление ще се допринесе за:

- 1/ По-ефективно управление на прехода от предприсъединителните програми към Структурните фондове на ЕС и по-конкретно управлението на ЕСФ;
- 2/ Създаването на адекватни системи и административен капацитет за управление, мониторинг, контрол и оценка на оперативната програма, както в Управляващия орган, така и в междинните звена и останалите институции, участващи в процесите по подготовка, управление и изпълнение на ОП;
- 3/ Подобряване на механизмите за стратегическо планиране в сектора и по-нататъшно развитие на подхода на многогодишното програмиране;
- 4/ Максимално постигане на целите и приоритетните направления на Оперативната програма и високи нива на усвояемост на финансовите ресурси от ЕСФ.

Бюджет на приоритетното направление: 4 % от общия бюджет на Оперативната програма.

Кръстосано финансиране

За да бъдат постигнати целите на приоритетното направление, е необходимо подкрепяните операции да имат комплексен характер като включват интервенции, характерни както за ЕСФ, така и за ЕФРР. Поради това въз основа на чл. 34, ал. 2 от Регламент (ЕО) № 1083/2006 определени дейности ще бъдат финансирани при спазване на правилата на ЕФРР (т. нар. "кръстосано финансиране" до 10% от разходите на ниво приоритетно направление). Това ще позволи финансиране на съпътстваща материална и техническа осигуреност при изпълнението на дейностите, пряко свързани с управлението на ОП "РЧР".

Индикатори

Индикатор	Базова стойност 2006г.	Прогнозна стойност 2013г.	Мерна единица	Източник на информация
Резултат				
Усвоени средства по ОП „РЧР”	Не е приложимо	100	%	УО, МЗ
Постигане на заложените индикатори на другите приоритетни направления на ОП „РЧР”	Не е приложимо	100	%	УО, МЗ
За изпълнение				
Информационни кампании по отделните програми за финансиране (телевизия, радио, преса)	Не е приложимо	70	Брой	УО, МЗ
Оценки, изследвания и проучвания	Не е приложимо	20	Брой	УО, МЗ
Служители на УО и МЗ и членове на КН, участвали в обучение	Не е приложимо	100	%	УО, МЗ
Потенциални бенефициенти, включени в обучение	Не е приложимо	5 000	Брой	УО, МЗ

Основни области на интервенция:

- Подкрепа за управлението на ОП „РЧР”
- Подкрепа за информационно осигуряване на ОП „РЧР”
- Укрепване капацитета на потенциалните бенефициенти

8.1. Подкрепа за управлението на ОП „РЧР”

Основната цел е да се осигури ефективното управление, изпълнение, контрол, мониторинг, оценка и одит на ОП "РЧР" чрез финансиране на извършваните в подкрепа на това дейности, вкл. разходи за материално – техническо обезпечаване, подготовка, избор, оценка и мониторинг на помощта и на операциите, за одити и проверки на място, за заплати, включително социални осигуровки за държавни служители и длъжностни лица, наети чрез надлежно документирано решение на компетентния орган, да управлява, изпълнява, провежда мониторинг и оценка на ОП "РЧР", за предоставяне на външна експертиза на всички нива на изпълнение на ОП, за подпомагане оценката на проектопредложения.

Основен акцент ще бъде поставен върху постоянното укрепване на административния капацитет на служителите в звената, отговорни за управлението на ОП "РЧР" и съпътстваща материална и техническа осигуреност при изпълнението на техните задачи и отговорности.

Средствата от Техническата помощ ще подпомагат и извършването на предварителната (за следващия програмен период), крайната и постоянната оценка на Оперативната програма, както и подготовката на програмния документ за следващия програмен период. Предвижда се и провеждането на специализирани изследвания и проучвания, необходими за програмирането и пре-програмирането на Оперативната програма, както и свързани с оценката на ефективното и ефикасно използване на средствата от ЕСФ и оценката на

въздействието на мерките, които ще бъдат подкрепени от ОП „РЧР”, върху развитието на човешките ресурси в България.

Фокус ще бъде поставен и върху изграждане на административен капацитет на служителите в УО и МЗ чрез обучения, работни посещения в страни-членки на ЕС, както и стажове в Европейската комисия и УО и МЗ на други страни-членки, и други. Ще бъдат покривани разходите за участие в срещите/ сесиите на различни комитети, работни групи, мрежи и т. н., които се отнасят до управлението и изпълнението на оперативната програма.

Целеви групи: служители на Управляващия орган на оперативната програма, междинни звена, представители на Комитета за наблюдение, представители на комисии по оценки на проекти, звена за вътрешен одит, звена за планиране, институции осъществяващи контрол върху изпълнението, както и други институции, ангажирани с процесите на програмиране, управление, контрол и оценка на ОП „РЧР”

Бенефициенти: Управляващ орган и междинни звена на ОП „РЧР”

8.2. Подкрепа за информационно осигуряване на ОП „РЧР”

Целта е да се създадат и адаптират към нуждите на ползвателите и потенциалните крайни бенефициенти на ОП „РЧР” подходящи системи и форми за информационно осигуряване чрез организиране на специални семинари и обучения за популяризиране на програмата, за разясняване на възможностите за кандидатстване и начините за получаване на съфинансиране от ЕСФ, за управление на проектите при спазване на изискванията на европейската и национална регулаторна рамка и други.

Оперативната цел ще подкрепя и материалното и техническо обезпечаване на дейностите по публичност на оперативната програма, включително разработването и публикуването на информационни материали

Тази област на интервенция ще подкрепя дейностите, описани в детайли в Комуникационната стратегия и план към нея.

Целеви групи: представители на целевите групи по оперативната програма, бенефициенти, служители на Управляващия орган, Междинни звена, както и други институции, ангажирани с процесите на програмиране, управление, контрол и оценка на ОП „РЧР”

Бенефициенти: Управляващ орган и междинни звена на ОП „РЧР”

8.3. Укрепване капацитета на потенциалните бенефициенти

Целта е да се осигурят условия за постигане на целите и приоритетните направления на оперативната програма в максимално висока степен при високи нива на усвояване на средствата от ЕСФ. Подкрепата ще се използва за предоставяне на максимално количество информация и умения на потенциалните бенефициенти на ОП „РЧР” с оглед на това, как да кандидатстват за финансиране, за разработването на проекти, тяхното изпълнение и отчитане. Тази цел ще бъде постигната чрез провеждането на специфични обучения и семинари.

Целеви групи: потенциални бенефициенти на ОП „РЧР”, както са описани в рамките на всички приоритетни направления и основни области на интервенция

Бенефициенти: Управляващ орган и междинни звена на ОП „РЧР”

5. ХОРИЗОНТАЛНИ ПРИНЦИПИ

Изпълнението на Оперативната програма ще допринесе за реализирането на основните хоризонтални принципи на подкрепата от ЕСФ за периода 2007-2013 г., както и за прилагането на водещите принципи на Интегрираните насоки за сближаване на Общността и на Инициативата на Общността EQUAL. Те включват:

- Равенство между половете и превенция на дискриминацията въз основа на пол, раса, етнически произход, религия или вярвания, увреждания, възраст или сексуална ориентация – задължителна интегрална част от всички политики и практики финансирани по линия на структурната помощ;
- Иновации и прилагане на политики (mainstreaming) – разработване на нови подходи и споделяне на добри практики при изпълнението на различни политики;
- Партньорство - включване и овластяване на всички заинтересовани страни в процесите на програмиране, изпълнение и оценка на програми и проекти;
- Добро управление на програми и проекти;
- Устойчиво развитие.

Всички посочени принципи ще бъдат прилагани при изпълнението на Оперативната програма, а степента на тяхното изпълнение ще бъде отчитана чрез системите за мониторинг и оценка. В процеса на изпълнение на Оперативната програма ще бъдат анализирани и нуждите от обособяване на отделни звена/ органи, които ще отговарят за съблюдаването и изпълнението на посочените принципи.

За постигане на високо ниво на обществена осведоменост относно хоризонталните принципи, Комуникационната стратегия на Оперативната програма следва да съдържа достатъчно детайли по отношение на възможностите за прилагане на посочените принципи от страна на бенефициентите. При разработване на детайлни правила за изпълнение на действията, включени в Оперативната програма, също ще се акцентира върху възможностите за реално прилагане на хоризонталните принципи.

5.1. Осигуряване на равенство между половете и превенция на дискриминацията

Гарантирането на равенство между половете е задължителен елемент на всяка Оперативна програма. В Интегрираните насоки за растеж и заетост (2005-2008 г.), както и в Стратегическите насоки на Общността (2007-2013 г.), които са неразделна част от Лисабонската стратегия, се подчертава, че преодоляването на дискриминацията и подкрепата за осигуряване на равенство между половете са основните елементи за осъществяване на целите по постигане на пълна заетост, повишаване на икономическата активност и намаляване на безработицата. В този контекст, основната цел на посочения принцип е да гарантира спазването на принципа за равенство на половете и превенция на дискриминацията въз основа на пол, раса, етнически произход, религия или вярвания, увреждания, възраст или сексуална ориентация във всеки един етап от програмния цикъл – програмиране, изпълнение, мониторинг и оценка.

В ОП “РЧР” всички действия, насочени към повишаване на равнищата на икономическа активност, заетост, образование, квалификация и социално включване съблюдават принципите за равенството между половете и превенцията на дискриминацията на всеки един етап от проектния цикъл. При изпълнението на всички действия включени в програмата ще се акцентира върху създаването на адекватни инструменти, които да позволяват ефективното прилагане на принципа в контекста на всяко едно от приоритетните направления на оперативната програма.

Чрез интегрирането на принципа за равенство между половете, усилията не се ограничават единствено до прилагането на определени действия насочени към жените, а се преследва

постигането на равенство, отчитащо въздействието на дадена ситуация както върху мъжете, така и върху жените.

За да се гарантира, че Управляващият орган е в състояние ефективно да реализира принципа на равенството между половете и превенцията на дискриминацията се предвижда изпълнението на следните процедури:

- На етапа на програмиране на ОП „РЧР“ за всички нива на интервенция, където интервенциите го позволяват, разработените индикатори за мониторинг и оценка са групирани по пол;
- Принципът за равенство между половете и превенцията на дискриминацията е обект на мониторинг и оценка, както на ниво индивидуален проект, така и на ниво приоритетно направление. Отчитането ще се осъществява посредством индикаторите за изпълнение, определени на съответното ниво от оперативната програма, за което се осъществява отчитането или оценката на въздействието;
- Финансиране на специални изследвания и оценки за ефективността и въздействието на хоризонталните принципи, вкл. равенство между половете и превенцията на дискриминацията;
- Финансиране на обучения за ролята на принципа за равенство между половете и превенцията на дискриминацията в контекста на ОП „РЧР“. Обученията ще са насочени към различни представители на различни нива – Управляващ орган, Междинни звена, представители на Комитета за наблюдение, социално-икономически партньори, НПО, бенефициенти;
- Разработване и разпространение на различни наръчници, представящи добри практики и основни принципи на равенство между половете и превенцията на дискриминацията;
- Консултиране на бенефициентите за формите и начините на инкорпориране на принципа за равенството между половете и превенцията на дискриминацията в техните предложения;
- Инкорпориране на принципите в процеса на оценка и избор на проекти и дейности, които ще се финансират в рамките на ОП „РЧР“.

5.2. Иновации и прилагане на политики (mainstreaming)

Посоченият принцип произтича от необходимостта за прилагане на по-стратегически подход в програмирането и изпълнението на програмите, съ-финансирани по линия на ЕСФ в периода 2007- 2013 г. Регламент на Съвета № 1083/2006 изисква всяка страна-членка да подкрепя развитието и прилагането на иновативни дейности. В този контекст принципът представлява интегрална част от общия процес на реформи и е пряко свързан с целите по осигуряване на повече и по-добри работни места чрез включването на по-широк набор от иновативни действия, допринасящи за постигането на целите от Лисабон. Основната цел на принципа е да осигури най-подходящите форми за инвестиции в човешките ресурси, да гарантира включването и равния достъп на всички групи на пазара на труда и да интегрира добрите практики в програмирането, изпълнението, мониторинга и оценката на програмата.

В ОП „РЧР“ подкрепата за различни елементи на иновативна дейност ще се осъществява в рамките на всяко от приоритетните направления. В този смисъл на ниво приоритетно направление на оперативната програма ще бъдат заделени до 5% от средствата за финансиране на дейности, свързани с разработването на иновации и прилагане на политики. На периодична основа Комитетът за наблюдение на ОП „РЧР“ ще взема решение за приоритетни теми на специални покани за набиране на предложения, свързани с разработването на иновации и прилагането на политики. Изпълнението на принципа ще допринесе за подобряване на инструментите на съществуващите политики и практики, както и за разпространението на добри практики.

Основните индикативни тематични групи от иновативни подходи включени в ОП “РЧР” са:

По отношение на политиките на пазара на труда:

- Развитие на различни иновативни инструменти, подходи и технологии (включително ИКТ), насърчаващи създаването на повече и по-добри работни места;
- Действия по насърчаване на гъвкавостта на пазара на труда чрез конкретни схеми за подобряване на възможностите по съвместяване на трудовия и личния живот и развитие на системи от гъвкави форми на заетост;
- Развитие на различни кредитни инструменти в подкрепа на самонаемането и стартирането на собствен бизнес от безработни и неактивни лица;
- Прилагане на добри европейски практики за осигуряване на безопасни и здравословни условия на труд в предприятията;
- Иновативни подходи за съвместни действия и сътрудничество между институциите на пазара на труда, образованието, здравните и социални услуги на национално, регионално и местно ниво;

По отношение на политиките в областта на образованието и обучението:

- Развитие на различни общностни инициативи в областта на образованието и обучението и осигуряване на широко сътрудничество между образователните и обучаващите институции и по-широката общественост, включително по отношение на процесите на мониторинг, контрол и оценяване на качеството на предоставяните услуги;
- Развитие на иновативни форми на предоставяне на образователни и обучаващи услуги, включително чрез пълно интегриране на ИКТ в учебния процес, насърчаване на неприсъствените и мобилни форми на обучение и развитие на нови методи и подходи на обучение в съответствие с изискванията на икономиката, основана на знанието;
- Развитие на кредитни инструменти за улесняване на достъпа до образование и обучение за представителите на уязвимите групи и в подкрепа на осъществяването на научно-изследователски и приложни проекти;
- Развитие на подходи и механизми за задълбочаване и оптимизиране на връзките между бизнеса и институциите за образование и обучение на регионално и местно ниво;
- Разширяване на взаимодействието и сътрудничеството между българската и международната научно-изследователска общност, вкл. разпространение на добри практики.

По отношение на политиките в областта на социалното включване:

- Разширяване на комплексните социални и здравни услуги, предоставяни в рамките на общността;
- Развитие на сектора на социалната икономика, вкл. чрез разработване на кредитни инструменти за стимулиране на социалното предприемачество;

Всички действия попадащи в горепосочените групи от иновативни подходи ще бъдат отчитани като иновационни дейности. Окончателното одобрение за индикативни групи от иновативни подходи ще бъде осъществено от Комитета за наблюдение, който ще одобри критерии за иновативност.

Чрез разработените системи за мониторинг и оценка ще се отчита степента на иновативност на отделните проекти, програми и действия, периодично ще се прави оценка на успеха на дадена иновационна дейност и ще се търсят адекватни подходи за разпространението на резултатите и добрите практики, вкл. чрез разработване и публикуване на брошури, провеждане на семинари и др.

За да се гарантира, че Управляващият орган е в състояние ефективно да реализира принципа за насърчаване на иновациите и прилагането на политики се предвижда изпълнението на следните процедури:

- Отчитане на опита на други страни-членки в разработването и изпълнението на посочените иновативни подходи;
- Принципът за иновативност и прилагане на политики е обект на мониторинг и оценка на ниво индивидуална операция. Отчитането ще се осъществява посредством индикаторите за изпълнение, определени на съответната финансирана операция, за която се осъществява отчитането или оценката на въздействието;
- Финансиране на специални изследвания и оценки за ефективността, въздействието и възможностите за разпространение на действията, включени в принципа за иновации и прилагане на политики;
- Разработване и разпространение на различни наръчници, представящи добри практики в областта на иновациите и прилагането на политики;
- Консултиране на бенефициентите за формите и начините на инкорпориране на принципа за иновативност в техните предложения;
- Инкорпориране на принципа в процеса на оценка и избор на проекти и дейности, под специализираните покани за набиране на предложения, които ще се финансират в рамките на ОП “РЧР”.

5.3. Партньорство и овластяване (empowerment)

Прилагането на принципа на партньорство и овластяване е основен елемент на всички интервенции по линия на Структурните фондове. Той подкрепя действието на останалите приоритетни направления. Регламент № 1081/2006 за ЕСФ (чл.5) изисква от всяка страна-членка да насърчава партньорството като основен елемент на доброто управление. На проектно ниво, Регламентът изисква осигуряването на адекватно участие и достъп на социалните партньори и НПО до дейностите финансирани по линия на ОП “РЧР”, както и финансирането на определени дейности за укрепване на капацитета за осъществяване на съвместни инициативи, инициирани от социалните партньори. Основната цел на този принцип е да гарантира в достатъчна степен включването и достъпа на социално-икономическите партньори и други заинтересовани страни в подготовката, изпълнението, мониторинга и оценката на подкрепата по линия на ЕСФ.

В ОП “РЧР” принципът на партньорството обхваща всички действия и се разпростира върху всеки един от етапите на проектния цикъл. В допълнение, принципът на партньорство се разглежда както на централно, така и на местно ниво. Прилагането на принципа води до подобряване на механизмите за обмяна на опит и знания между различни заинтересовани страни, укрепва възможностите за по-креативно решаване на проблемите, позволява по-ефективното управление на действията с много измерения (включващи широк набор от заинтересовани страни или перспективи) и много нива на интервенции (национални, регионални и местни) и гарантира високата степен на съответствие на избраните действия към реалните нужди.

Изпълнението на принципа на партньорство на ниво програмиране на ОП “РЧР” е гарантирано от следните механизми:

- Социално-икономически партньори, представители на академичните среди, както и представители на НПО от различни сфери са включени активно в процеса на разработване на ОП “РЧР”;
- Представители на регионалните власти са консултирани в процеса на разработване на приоритетните направления на ОП “РЧР”;
- При разработването на отделните приоритетни направления на ОП “РЧР” са формирани 3 работни групи, включващи заинтересовани страни в рамките на отделните приоритетни области;
- В периода 10 – 28 юли 2006 г. се проведеха осем публични обсъждания на ОП “РЧР” в плановите региони с центрове Пловдив, Видин, Русе, Варна, София и Бургас и две специализирани по отношение на ромското и социално включване. Следвайки

принципа на широка представителност и партньорство, над 550 представители на заинтересовани организации и институции от регионите взеха участие в обсъжданията.

Изпълнението на принципа на партньорство на ниво изпълнение на Оперативната програма се гарантира от прилагането на следните механизми:

- При изпълнението на отделните действия ще бъдат разработени критерии за оценка на предложенията, които насърчават прилагането на принципа на партньорство;
- Социално-икономическите партньори и НПО се посочват като основни бенефициенти в редица действия, които се финансират в рамките на оперативната програма.

Изпълнението на принципа на партньорство на ниво мониторинг и оценка на Оперативната програма се гарантира от прилагането на следните механизми:

- Принципът на партньорство е обект на мониторинг и оценка, както на ниво индивидуален проект, така и на ниво приоритетно направление. Отчитането ще се осъществява посредством индикаторите за изпълнение, определени на съответното ниво от Оперативната програма, за което се осъществява отчитането или оценката на въздействието;
- Представители на социално-икономическите партньори и НПО са включени в Комитета за наблюдение на ОП „РЧР“.

В национален план принципът на партньорство се гарантира от ефективното изпълнение на всички по-горе посочени механизми. В регионален план и на местно ниво принципът на партньорство се гарантира и от изпълнението на действия по насърчаване на общностните инициативи. Тези действия представляват нов подход за управление, чрез който се гарантира, че интервенциите по линия на оперативната програма съответстват в максимална степен на местните потребности и се подкрепят от представители на различните сектори – публичен, частен и неправителствен. Същността на действията, насочени към общностите, се изразява в прилагането на подход „отдолу – нагоре“, при който те сами идентифицират своите приоритети и вземат активно участие във всеки един етап на проектния цикъл.

5.4. Добро управление на програми и проекти

Концепцията за добро управление на програми и проекти в светлината на ОП „РЧР“ се идентифицира със следните два основни елемента:

- Прозрачност – вземаните решения и резултата от тяхното приложение следва да са в съответствие с действащите правила и законодателство. Това означава и, че информацията за това е налична и предполага свободен достъп от страна на тези, които биха били засегнати от взетите решения и резултатите от тяхното прилагане в действие. Това означава още, че информацията е представена в лесно разбираема форма и е разпространена по канали, които се очаква да достигнат до всички заинтересовани лица.
- Ефикасност – постигането на определените цели посреща нуждите на обществото при най-добро използване на наличните ресурси.

Достигането на висока степен на прозрачност и ефикасност в комбинация с други елементи, като отчетност, ефективност, спазване на законодателството и други, представлява в своята съвкупност изпълнение на принципа за добро управление.

В рамките на ОП „РЧР“ ще бъдат насърчавани дейности, свързани с постигане на прозрачност и ефикасност предимно чрез:

- провеждане на изследвания, статистика, експертиза, подкрепа за координация между различни звена, диалог между съответните публични и частни звена/ органи, анализ на нужди от обучения, процедури за социален одит;
- прилагане на принципите за отворено правителство, обучения на ръководен и експертен персонал, подкрепа за важни служби, предоставящи услуги, инспекторати и социално-икономически организации.

5.5. Устойчиво развитие

Устойчивото развитие е всеобхватната дългосрочна цел на ЕС, заложена в Договора за ЕС. Стратегията за устойчиво развитие на ЕС, приета от Европейския съвет в Гьотеборг през месец юни 2001 г. и преработена на ново през месец юни 2006 г., има за цел да постигне продължително подобряване на качеството на живот и за сегашните и за бъдещите поколения чрез създаването на устойчиви общности, които са способни ефикасно да управляват и използват ресурси и да се възползват максимално от потенциала на икономиката по отношение на екологията и социалните иновации, осигурявайки просперитет, защита на околната среда и социално сближаване. Лисабонската стратегия е тясно свързана с целите на ЕС за устойчиво развитие.

В процеса на програмиране на ОП „РЧР” целите и планираните резултати на устойчивото развитие, насърчаващи динамичната икономика с пълна заетост и високото равнище на образование, здравеопазване, социално сближаване и използване на големия потенциал за иновации, са взети в предвид. По този начин, изпълнението на ОП „РЧР” ще допринесе към следните ключови цели на Стратегията за устойчиво развитие на ЕС:

- Социална справедливост и сближаване

Да насърчи демократичното, способстващо социалното включване и сближаване, с добро обществено здраве, сигурно и справедливо общество, уважаващо основните права и културното разнообразие, създаващо равни възможности и борещо се с дискриминацията във всичките и форми.

- Икономически просперитет

Да насърчи проспериращата, иновативна, основана на знанието, конкурентна и ефикасна в екологично отношение икономика, която осигурява висок жизнен стандарт и пълна и висококачествена заетост в рамките на ЕС.

Интервенциите на ОП „РЧР” са фокусирани върху следните фактори, стимулиращи устойчивото развитие:

- осигуряване на пълна и висококачествена заетост;
- насърчаване на иновациите;
- намаляване на броя на хората, които са в риск от бедност;
- увеличаване на участието на пазара на труда на жени, по-възрастни работници, хора с увреждания и мигранти;
- насърчаване на повишената заетост сред младежите;
- намаляване броя на ранно напускащите училищата и осигуряване на високо образователно равнище на населението;
- насърчаване на ученето през целия живот;
- насърчаване на здравословния живот и превенция.

На ниво индивидуален проект, там където е приложимо ще бъде спазван принципът на устойчиво развитие, като могат да бъдат включени:

- дейности, подкрепящи устойчивото развитие в социален аспект - намаляване на бедността, създаване на равностойни стандарти за качество на живот, задоволяване на основните нужди на всички хора
- дейности, подкрепящи устойчивото развитие в икономически аспект – насърчаване на устойчивия икономически растеж с избягване на необратими вреди върху природните ресурси
- дейности, подкрепящи устойчивото развитие в екологичен аспект – свеждане до минимум на неблагоприятните ефекти от човешката дейност и използване на природните ресурси по начин, който гарантира тяхното последващо самовъзстановяване. В курсовете за преквалификация и/или обучение ще бъдат

включени модули по опазване околната среда и повишаване на съзнанието в тази сфера.

Фокусът ще бъде поставен предимно върху:

- Финансиране на специални изследвания и оценки за ефективността, въздействието и възможностите за разпространение на действията, включени в принципа за устойчиво развитие;
- Консултиране на бенефициентите за формите и начините на инкорпориране на принципа за устойчиво развитие в техните предложения;
- Инкорпориране на принципа в процеса на оценка и избор на проекти и дейности, които ще се финансират в рамките на ОП “РЧР”.

6. СФЕРИ НА ДЕЙСТВИЕ ПО ОТНОШЕНИЕ НА РОМСКАТА ОБЩНОСТ

Основен фокус на ОП “РЧР” е решаването на проблемите на уязвимите групи като цяло и етническите малцинствени групи сред тях, вкл. ромите. В този смисъл всички действия, насочени към повишаване на равнищата на икономическа активност, заетост, образование, квалификация, социално включване, равен достъп до социални и здравни услуги съблюдават принципите за равенството между всички граждани на Република България. При изпълнението на всички действия, включени в Оперативната програма, ще се акцентира върху създаването на адекватни инструменти, които да позволяват ефективното справяне със специфичните проблеми на всяка една от целевите групи.

Във връзка с това, при програмиране на ОП “РЧР” бяха взети под внимание специфичните проблеми на ромската етническа общност, които изискват индивидуален подход при тяхното решаване.

Решаването на тези проблеми чрез операциите на ОП “РЧР” ще бъдат допълнени и със съответните интервенции, предвидени в ОП “Регионално развитие”, и най-вече чрез интервенции, насочени към осигуряване на подобрени условия на живот и принос към социалното включване на общностите в неравностойно и уязвимо положение.

Значителна част от операциите на ОП “РЧР” са насочени към решаването на проблемите на представителите на уязвимите групи, в т. ч. и на ромското население. Стратегията на оперативната програма по посока развитието на човешките ресурси отговаря на индивидуалните нужди на всички представители на уязвимите групи в сферата на пазара на труда, образованието и обучението, достъпа до социални и здравни услуги.

Основните области на интервенция, които са предвидени да бъдат изпълнени в рамките на ОП “РЧР”, в чиито целеви групи специално внимание се обръща на представителите на уязвимите групи, вкл. и ромите са: 1. 1., 1. 2., 4. 1., 4. 2., 4. 3., 5. 1., 5. 2., 5. 3.

Приоритетно направление I е насочено към интегриране на пазара на труда на всички лица извън него, повишаване на тяхната мотивация за активно участие и насърчаване на предприемачеството. Конкретните специфични дейности, които могат да бъдат приложени спрямо интегрирането на ромите на пазара на труда, включват прилагането на индивидуален подход от служителите в дирекции “Бюро по труда”, обслужващи райони с компактно населени ромски общности и поощряване на равните възможности; мотивиране и подпомагане на безработните лица от ромски произход за достъп до тях; създаването на трудови навици сред трайно безработните чрез мотивационни курсове и целеви програми за заетост; консултиране и подпомагане на възможността им за самонаемане чрез стартиране на собствен бизнес; обвързване на ограмотяването с придобиване на професионална квалификация; подобряване на социалните им умения.

Приоритетно направление IV предвижда действия по посока подобряване на образователното равнище на групите в неравностойно положение посредством улесняване на достъпа им до тези услуги и повишаване на образователното им равнище. Специфичните дейности в тази посока ще бъдат с цел преодоляване високия процент на отпадане на децата от образователната система и включване на необхванатите; даване на възможност на децата от ромските квартали да получат качествено образование в училища както в, така и извън обособените квартали, да се интегрират в обществото и в бъдеще да се намали риска от отпадане от пазара на труда; развиване на адекватни мерки за мотивация на учениците; ограмотяване и осигуряване на възможност за продължаващо образование на представители от ромската общност в активна трудова дейност.

В рамките на приоритетно направление V се използва специфичен и конкретно насочен към нуждите на отделната целева група подход за социална интеграция на хората в неравностойно положение. Като целеви групи етническите малцинствени групи намират специално място в 5. 1., 5. 2 и 5. 3. Чрез интервенциите в посочените области се цели подобряването на възможностите за интеграция чрез осигуряване на заетост и чрез разширяване на многообразието от социални услуги, които се предоставят в общността в съответствие с индивидуалните потребности на всеки човек.

С оглед понижения здравен статус на ромското население, 5. 3. ще има засилено действие по отношение повишаване здравната култура, осигуряване на превенция и профилактика, повишаване достъпа до медицинска помощ, като целта е да се повиши трудоспособността и продължителността на трудовия живот.

При изпълнение на дейностите в рамките на ОП "РЧР" особено внимание ще бъде обърнато на повишаване капацитета на публичните институции в сферата на пазара на труда, образованието и обучението, както и предлагането на социални и здравни услуги за работа с представители на ромската общност. Потенциалните дейности в тази област ще целят повишаване ефективността на услугите чрез създаване на допълнителни умения на заетите в сектора за работа в общността. Ще се насърчава включването на представители на етноса с подходящо образование при директната работа с общността.

Оценката на въздействието на интервенциите по отношение на ромската общност, подкрепяни от ОП "РЧР", ще бъде измервана със серия от изследвания. Наблюдението на напредъка ще започне с провеждане на специализирано изследване в началния момент на изпълнение на оперативната програма.

За отчитане въздействието на ОП „РЧР” върху ромската общност ще бъде събирана специфична информация въз основа на експертна оценка на базата на следния набор от индикатори, насочени към социалното включване на ромите:

Приоритетно направление	Индикатори
1	- Дял на ромите, завършили курсове за професионална квалификация и преквалификация (М/Ж) - Брой на лицата (М/Ж) обхванати от действията в приоритета, от тях: - безработни - младежи - с незавършено средно и основно образование - живеещи в селски райони - живеещи в обособени градски квартали
2	- Лица (М/Ж) обхванати от действията в приоритета, от тях: - роми в трудоспособна възраст - младежи - с незавършено средно и основно образование - живеещи в селски райони - живеещи в обособени градски квартали
3	Ниво на отпадане от училище сред ромските деца

Приоритетно направление	Индикатори
	- по възраст - пол - местоживеене • Брой учители и помощник-учители, включени в програми за повишаване на квалификацията • Брой разработени межкултурни учебни планове и стандарти
4	• Дял на интегрираните лица от целевата група, които са включени в извънкласни дейности • Интегриране на деца от ромски произход в училища по степен на образование: - начално - основно - средно - висше • Брой обхванати: - деца в обособени училища - деца в приемни училища - деца пренасочени от обособени в приемни училища - деца в средните училища - родители до 29 годишна възраст • Брой лица, включени в проекти за образователна интеграция на ромите • Брой лица от целевата група, включени в програми за ограмотяване
5	• Относителен дял на ромите в неравностойно положение,, които получават специализирани социални и здравни услуги (М/Ж) • Обхванати лица от целевата група (М/Ж) • Относителен дял на обхванатите от профилактични прегледи роми: - по населени места - по вид заболявания - по пол
6	• Внедрени модели и механизми за подобряване капацитета на институциите за работа с целевите групи • Брой служители, включени в специализирани курсове (М/Ж)

Напредъкът по тези индикатори ще бъде докладван на периодична основа както от Междинните звена на ОП „РЧР”, така и от специални целеви изследвания.

7. ФИНАНСОВ ПЛАН

Индикативно годишно разпределение на средствата по ОП „РЧР” (текущи цени за 2006 г. в евро)

млн. евро										
Година	Общо разходи	Публични								Частни
		Общо	ЕС				Национални разходи			
			Общо	ЕФРР	ЕСФ	КФ	Общо	Държавен бюджет	Общини	
1=2+10	2=3+7	3=4+5+6	4	5	6	7=8+9	8	9	10	
2007	88 279 564	88 279 564	75 037 629		75 037 629		13 241 935	13 241 935		
2008	129 229 895	129 229 895	109 845 411		109 845 411		19 384 484	19 384 484		
2009	175 961 448	175 961 448	149 567 231		149 567 231		26 394 217	26 394 217		
2010	185 417 653	185 417 653	157 605 005		157 605 005		27 812 648	27 812 648		
2011	198 507 515	198 507 515	168 731 388		168 731 388		29 776 127	29 776 127		
2012	211 670 419	211 670 419	179 919 856		179 919 856		31 750 563	31 750 563		
2013	224 803 081	224 803 081	191 082 619		191 082 619		33 720 462	33 720 462		
2007-2013	1 213 869 575	1 213 869 575	1 031 789 139		1 031 789 139		182 080 436	182 080 436		

Индикативно разпределение на средствата по ОП „РЧР” по приоритетни направления (текущи цени за 2006 г. в евро)

млн. евро										
Приоритетно направление	Общо разходи	Публични								Частни
		Общо	ЕС				Национални разходи			
			Общо	ЕФРР	ЕСФ	КФ	Общо	Държавен бюджет	Общини	
	1=2+10	2=3+7	3=4+5+6	4	5	6	7=8+9	8	9	10
I	254 912 611	254 912 611	216 675 719		216 675 719		38 236 892	38 236 892		
II	218 496 524	218 496 524	185 722 045		185 722 045		32 774 478	32 774 478		
III	242 773 915	242 773 915	206 357 828		206 357 828		36 416 087	36 416 087		
IV	194 219 132	194 219 132	165 086 262		165 086 262		29 132 870	29 132 870		
V	169 941 741	169 941 741	144 450 479		144 450 479		25 491 261	25 491 261		
VI	60 693 479	60 693 479	51 589 457		51 589 457		9 104 022	9 104 022		
VII	24 277 392	24 277 392	20 635 783		20 635 783		3 641 609	3 641 609		
VIII	48 554 783	48 554 783	41 271 566		41 271 566		7 283 217	7 283 217		

Тази глава представя разпоредбите относно системата за изпълнение на ОП “РЧР”, които са в съответствие с изискванията, посочени в следните актове:

- Регламент № 1083/2006 на Съвета от 11 юли 2006 г., съдържащ основните разпоредби на Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд и Кохезионния фонд и отменящ Регламент № 1260/1999;
- Регламент № 1081/2006 на Европейския парламент и на Съвета от 5 юли 2006 г. за Европейския социален фонд и отменящ Регламент № 1784/1999;
- Регламент № 1828/2006 на Европейската комисия от 8 декември 2006 г., съдържащ детайлни правила за прилагането на Регламент № 1083/2006 на Съвета, съдържащ основните разпоредби на Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд и Кохезионния фонд и на Регламент № 1080/2006 на Европейския парламент и на Съвета за Европейския фонд за регионално развитие. Регламент № 1828/2006 ще бъде прилаган при конкретното изпълнение на всички описани по-долу дейности, функции, отговорности и процеси.

8.1. Институционална структура

8.1.1. Управляващ орган

С Постановление на Министерския съвет № 965 от 16.12.2005 г. дирекция “Европейски фондове, международни програми и проекти” на МТСП е определена за Управляващ орган на ОП “РЧР” и отговоря за ефективното и ефикасно управление и изпълнение на Оперативната програма. Съгласно чл. 60 на Регламент № 1083/2006, УО има следните задължения:

- а) да гарантира, че операциите са избрани за финансиране в съответствие с критериите, приложими за оперативната програма и че те са в съответствие с приложимите общностни и национални правила за целия период на осъществяването им;
- б) да удостоверява, че съфинансираните продукти и услуги са доставени и че декларираните от бенефициентите разходи за операциите са действително извършени и са в съответствие с правилата на Общността и националните правила; може да се извършват проверки на място на отделни операции на извадкова основа в съответствие с подробните правила, които следва да бъдат приети от Комисията в съответствие с посочената в член 103, параграф 3 на Регламент № 1083/2006 процедура;
- в) да гарантира, че съществува система за записване и съхраняване в компютризирана форма на счетоводните записи за всяка операция по оперативната програма и че са събрани данните за изпълнението, необходими за финансовото управление, мониторинг, проверки, одити и оценка;
- г) да гарантира, че бенефициентите и другите звена, включени в осъществяването на операциите поддържат или отделна счетоводна система или адекватна счетоводна аналитична сметка за всички сделки, отнасящи се до операцията без да се засягат националните счетоводни правила;
- д) да гарантира, че оценките на оперативните програми, посочени в член 48, параграф 3 се извършват в съответствие с член 47 на Регламент № 1083/2006 ;
- е) да установи процедури, за да се гарантира, че всички документи относно разходите и одитите, необходими да се гарантира адекватна одитна пътека, се провеждат в съответствие с изискванията на член 90 на Регламент № 1083/2006;

ж) да гарантира, че Сертифициращият орган получава цялата необходима информация относно процедурите и удостоверяванията, извършени във връзка с разходи за целите на сертифицирането;

з) да дава насоки на работата на Комитета за наблюдение и да му осигурява необходимите документи, които да позволят да се следи качеството на изпълнението на оперативната програма в светлината на специфичните ѝ цели;

и) да изготвя и след одобрение от Комитета за наблюдение да предаде на Комисията годишните и окончателни доклади относно изпълнението;

й) да осигури спазването на изискванията за информираност и публичност, установени в член 69 на Регламент № 1083/2006;

Дейностите по управлението на ОП "РЧР", извършвани от УО, ще бъдат методически координирани от централно звено за координация в Министерството на финансите.

В допълнение на специфичните функции, изброени по-горе, УО на ОП "РЧР" е отговорен и за:

- Гарантиране, че всички институции, включени в процеса на управление и изпълнение на ОП "РЧР", от стартиране изпълнението на програмата, имат необходимия технически и административен капацитет да изпълняват изцяло възложените им задачи;
- Осъществяване на мониторинг и оценка на ОП "РЧР";
- Извършва контрол върху правилното изпълнение на отговорностите, делегирани на Междинните звена със сключеното двустранно Споразумение;
- Извършва предварителен контрол върху действията на МЗ до момента на сключване на договор между съответното МЗ и бенефициента, както и върху извършването на промени и допълнения към тези договори. Това ще се извършва с оглед гарантирането, че избраните за финансиране операции са в съответствие с критериите, приложими към Оперативната програма и за целия период на изпълнение те съответстват на приложимите правила на Общността и националните правила;
- Гарантира, че съ-финансираните от ЕС разходи са правилно осчетоводени и управлявани;
- Поддържа на Мониторингова/Управленска информационна система за целите на оценка върху изпълнението на ОП "РЧР";
- Гарантира, че помощта от Фондовете е в съответствие с дейностите, политиките и приоритетите на Общността;
- Управлението и изпълнението на операциите на Оперативната програма, изпълнението на които не е делегирано на МЗ;
- Гарантира правилното извършване на трансфера на данни и достъпа до информация относно операциите на ОП "РЧР", което се извършва в тясно сътрудничество с Министерството на финансите, което носи основната отговорност за системата за финансово управление и ръководи ефективното функциониране на общата база-данни за мониторинг по Структурните фондове и Кохезионния фонд на ЕС;
- Прилагането на системите за финансово управление и контрол. Тези системи осигуряват удостоверяване на декларираните от бенефициентите разходи, включително и на всички форми на съ-финансиране, тяхното одобрение и изпращане на Сертифициращия орган, придружено със съответното потвърждение за допустимостта на разходите;
- Изпращане на заявленията за плащане на направените по ЕСФ разходи на Сертифициращия орган в съответствие с инструкциите, установени от този орган;
- Изготвяне на предложения за реалокация на средствата в рамките на ОП "РЧР", изпращането им за одобрение от Комитета за наблюдение на ОП "РЧР" и след това на Европейската комисия;

- Гарантиране осигуряването на информиране и публичност на ОП “РЧР” (чл. 69 на Регламент № 1083/2006);
- Извършване на проверки на място;
- Гарантиране наличността на всички документи, свързани с изпълнението на проекти в рамките на Оперативната програма за срок не по-малък от посочения в съответните регламенти на ЕС.

Управляващият орган разполага с регионални структури, които изпълняват функции по управление и изпълнение на ОП “РЧР” на регионално ниво.

Системата за управление ще бъде гъвкава и опростена, без при това да бъдат нарушавани принципите на добро финансово управление. Оперативната програма ще бъде управлявана по ефективен, сигурен и безпристрастен начин. Сътрудничеството между институциите и социалните партньори ще гарантира прилагането на прозрачни процедури за работа, съвместими с разпоредбите на ОП “РЧР”.

8.1.2. Междинни звена

Управляващият орган на ОП “РЧР” делегира чрез взаимно Споразумение с Междинните звена определени задачи по управлението на определени приоритетни направления или основни сфери на интервенция. Въпреки това, УО носи цялостна отговорност за ефективното и ефикасно управление и изпълнение на Оперативната програма.

Междинни звена за ОП “РЧР” са следните институции:

- Агенция по заетостта;
- Агенция за социално подпомагане;
- Министерство на образованието и науката.

В допълнение на вменените им функции в процеса на финансово изпълнение и контрол, описани по-долу, Междинните звена са отговорни и за:

- провеждане на процедура по набиране и оценка на проектопредложения;
- организиране на подбора на проекти, които да бъдат финансирани от ОП “РЧР”;
- сключването на договори с бенефициентите при условията, утвърдени от Комитета за наблюдение;
- извършване на проверки на място за установяване правилното изпълнение на дейностите, заложи в договора между Междинното звено и бенефициента;
- изготвяне на периодични отчети по изпълнението на ОП „РЧР” и подаването им към Управляващия орган;
- събиране на информация при забелязани нередности и подаването ѝ към Управляващия орган, информиране относно процеса на възстановяване на плащания, направени от МЗ и/или бенефициентите към изпълнителите на договори, подготовка на годишен отчет върху нередностите, забелязани по време на изпълнение на програмата;
- изготвяне на годишни условни прогнози за предвидените заявления за плащане за текущата финансова година и следващата финансова година и изпращането им към Управляващия орган;
- осигуряване на човешки ресурси на регионално ниво, чиито задължения са свързани с изпълнението на делегираните на Междинното звено дейности по места;
- съхранение на цялата документация, свързана с изпълнението на проекти, финансирани по ОП „РЧР” за срок не по-малък от посочения в съответните регламенти на ЕС.

Детайлно описание на функциите и задачите на Междинните звена, делегирани им от Управляващия орган, ще се извърши със сключването на Споразумения за делегиране на отговорности.

В случаите, когато Междинното звено е и бенефициент по определена операция, ще бъде осигурено разделение на функциите и ще бъдат установени адекватни одитни пътеки, които да гарантират прозрачното разходване на средствата и избягване на конфликт на интереси.

8.1.3. Бенефициенти

Бенефициентът е оператор, орган или фирма, публична или частна, отговорен за иниципирането и/или изпълнението на операциите. В контекста на схемите за помощ, съгласно Член 87 от Договора, бенефициенти са публични или частни фирми, които извършват индивидуални проекти и получават публична помощ. В Оперативната програма под всяка оперативна цел е посочено, кои са потенциалните бенефициенти.

Бенефициентите, участващи в изпълнението на проекти, съфинансирани от ОП „РЧР”, са отговорни за:

- правилното и точно изпълнение на дейностите, визирани в сключения с Междинното звено договор;
- провеждане на всички тръжни процедури в съответствие с изискванията на приложимите правила на Европейската общност и с националното законодателство;
- гарантиране, че обществото е информирано за съфинансираните от ЕС проекти по ОП „РЧР”;
- изготвяне на периодични отчети за изпълнението на проекти, включващи оценка на въздействието от изпълнението на проекта, и подаването им към съответното Междинно звено;
- съхранение на цялата документация, свързана с изпълнението на проекта за срок не по-малък от посочения в съответните регламенти на ЕС.

8.1.4. Сертифициращ орган – функции и отговорности

Сертифициращ орган на Оперативната програма е дирекция “Национален фонд” на Министерство на финансите. Съгласно чл. 60 от Регламент № 1083/2006, Сертифициращият орган е отговорен за:

- а) изготвяне и подаване на Европейската комисия на заверените отчети за разходите и заявления за плащане;
- б) удостоверяване, че:
 - i) отчетът за разходите е правилен, получен в резултат на надеждни счетоводни системи и се основава на проверими оправдателни документи,
 - ii) декларираните разходи са в съответствие с приложимите правила на Общността и националните правила и са извършени във връзка с операциите, избрани за финансиране в съответствие с критериите, приложими за Оперативната програма, правилата на Общността и националните правила;
- в) гарантиране за целите на сертифицирането, че е получена адекватна информация от Управляващия орган относно процедурите и проверките, извършени във връзка с разходите, включени в отчетите за разходите;
- г) отчитане за целите на сертифицирането на резултатите от всички одити, извършени от Одитиращия орган или тези, за които той е отговорен;
- д) поддържане на счетоводни данни за разходите, обявени пред Европейската комисия в електронна форма;
- е) Водене на счетоводство на сумите, подлежащи на възстановяване и на сумите, изтеглени в резултат на анулирането на целия или на част от приноса за операция. Вече платените суми, подлежащи на връщане, се внасят в общия бюджет на ЕС преди

приключването на оперативната програма, като се приспадат от следващия отчет за разходите.

8.1.5.Одитиращ орган – функции и отговорности

Одитиращ орган на ОП „РЧР” е дирекция „Одит на средствата от ЕС” на Министерство на финансите. Съгласно чл. 62 от Регламент № 1083/2006, Одитиращият орган на Оперативната програма е отговорен за следното:

- а) гарантиране, че се извършват одити, за да се провери ефективното функциониране на системата за управление и контрол на оперативната програма;
- б) гарантиране, че одитите на операциите се извършват въз основа на подходяща извадка с цел проверка на декларираните разходи;
- в) представяне на Европейската комисия в рамките на девет месеца от одобрението на Оперативната програма на стратегия за одит, която покрива органите извършващи одита в съответствие с подточки а) и б), използвания метод, извадковия метод за одит на операции и индикативно планиране на одитите, което да гарантира, че основните органи са одитирани и одитът се разпростира равномерно през програмния период;
- г) там където общите системи са приложими за повече от една оперативни програми може да бъде изпратена комбинирана стратегия за одит съгласно подточка в);
- д) до 31 декември всяка година от 2008 до 2015 г.:

- i) представяне на Комисията на годишен доклад за извършения контрол, в който са посочени резултатите от одитите, извършени през изминалия 12 месечен период, завършващ на 30 юни от съответната година в съответствие със стратегията за одит на оперативната програма, както и евентуалните недостатъци, установени в системите за управление и контрол на програмата. Първият доклад, който следва да се представи до 31 декември 2008 обхваща периода от 1 януари 2007 до 30 юни 2008 г.;

- ii) издаване на становище, въз основа на проверките и одитите, които са били извършени под негова отговорност, относно това дали системата за управление е работила ефективно, за да гарантира в разумна степен верността на отчетите за разходите, представени на Европейската комисия са правилни и като следствие от това разумна гаранция, че основните трансакции са законосъобразни и редовни;

- iii) да представи, когато е приложимо по чл. 88, декларация за частично приключване, в която се оценява законосъобразността и редовността на съответните разходи.

Когато се прилага обща система за няколко оперативни програми, информацията посочена в точка (i), може да бъде групирана в един доклад, като изготвените по точки (ii) и (iii) становище и декларация, могат да обхващат всички оперативни програми.

- е)представяне на Комисията най-късно до 31 март 2017 г. декларация за приключване, в която се преценява валидността на заявлението за плащане на окончателното салдо на основните трансакции, обхванати от окончателния отчет за разходите, който се подкрепя от окончателния доклад за контрола.

Одитиращият орган гарантира, че по време на одитната работа се държи сметка за международно приетите одитни стандарти.

Когато одитите и проверките, съгласно подточки а) и б), се извършват от институция различна от Одитиращия орган, същият гарантира, че тези институции имат необходимата функционална независимост.

8.1.6. Орган за оценка на съответствието

С Протокол № 33 от заседанието на МС на 17 август 2006 г. дирекция „Одит на средствата от Европейския съюз” на Министерство на финансите е определена за орган, осъществяващ оценка за съответствие на системите за управление и контрол на средствата по ЕФРР, ЕСФ и КФ на ЕС.

8.1.7. Комитет за наблюдение

Комитетът за наблюдение следи за ефективността и качеството на изпълнение на Оперативната програма в съответствие с разпоредбите на чл. 65 на Регламент № 1083/2006:

а) разглежда и одобрява критериите за избор на операции в рамките на четири месеца след одобрението на Оперативната програма. Критериите за избор се преразглеждат в съответствие с нуждите на програмирането;

б) периодически разглежда напредъка към постигането на специфичните цели на оперативната програма въз основа на документите, подадени от Управляващия орган;

в) разглежда резултатите от изпълнението, най-вече постигането на целите за всяка приоритетна ос и оценките съгласно чл. 48 (3) на Регламент № 1083/2006;

г) разглежда и одобрява годишните и окончателни доклади по изпълнението, съгласно чл. 67 на Общия регламент преди изпращането им до Европейската комисия;

д) информира се за годишния доклад за контрол или частта от доклада, касаеща оперативната програма или каквито и да били релевантни коментари, които Комисията може да направи след преглеждане на доклада или свързани с част от доклада;

е) може да предлага на Управляващия орган всякакви промени или преработки на Оперативната програма, които биха могли да направят възможно постигането на целите на Структурните фондове на ЕС, посочени в чл. 3 на Регламент № 1083/2006, или биха могли да подобрят управлението им, включително финансовото управление;

ж) разглежда и одобрява всяко предложение за промени в съдържанието на решението на Европейската комисия за средствата, отпускани от Структурните фондове на ЕС.

Съставът на Комитета за наблюдение на ОП „РЧР” е определен със заповед на Министъра на труда и социалната политика № 675/12.09.2006 г. Членове на Комитета за наблюдение са представители на:

- УО на ОП „РЧР”;
- УО на ОП „Регионално развитие”;
- УО на ОП „Повишаване на конкурентноспособността на българската икономика”;
- УО на ОП „Околна среда”;
- УО на ОП „Транспорт”;
- УО на ОП „Административен капацитет”;
- УО на Програмата за развитие на селските райони;
- Изпълнителна агенция за рибарство и аквакултури, отговорна за Националния стратегически план за развитие на рибарството;
- Агенция за икономически анализи и прогнози;
- Централно координационно звено;
- Сертифициращ орган;
- Министерство на образованието и науката (МЗ на ОП „РЧР”);
- Агенция по заетостта (МЗ на ОП „РЧР”);
- Агенция за социално подпомагане (МЗ на ОП „РЧР”);

- Министерски съвет – дирекция „Икономическа и социална политика”;
- Министерски съвет – дирекция „Стратегическо планиране и управление”;
- Министерски съвет – дирекция „Координация по въпросите на ЕС и международните финансови институции”;
- Министерство на образованието и науката;
- Министерство на културата;
- Министерство на здравеопазването;
- Министерство на икономиката и енергетиката;
- Държавна агенция за закрила на детето;
- Агенция за хората с увреждания;
- Национална агенция за професионално образование и обучение;
- Национален съвет за сътрудничество по етническите и демографски въпроси;
- Държавна агенция за младежта и спорта;
- Комисия за защита от дискриминация;
- Българска академия на науките;
- Държавна агенция за информационни технологии и съобщения;
- Национално сдружение на общините в Република България;
- Регионален съвет за развитие на Северозападен регион;
- Регионален съвет за развитие на Северен централен регион;
- Регионален съвет за развитие на Североизточен регион;
- Регионален съвет за развитие на Югоизточен регион;
- Регионален съвет за развитие на Югозападен регион;
- Регионален съвет за развитие на Южен централен регион;
- Българска стопанска камара;
- Българска търговско-промишлена палата;
- Съюз за стопанска инициатива;
- БСЧП „Възраждане”;
- Конфедерация на работодателите и индустриалците в България;
- Асоциация на индустриалния капитал в България;
- Конфедерация на независимите синдикати в България;
- КТ „Подкрепа”;
- Съюз на синдикатите в обединение „Промяна”.

В заседанията на Комитета за наблюдение на ОП „РЧР” като наблюдатели с право на съвещателен глас могат да участват ръководителят на Одитиращия орган, представител на Европейската комисия, представител на Европейската инвестиционна банка или друга финансова институция (в случаите, в които оперативната програма получава финансова помощ от Европейската инвестиционна банка или друга финансова институция), по един експерт, компетентен по хоризонталните въпроси в една от следните области: устойчиво развитие, равни възможности, конкуренция и обществени поръчки, и представители на неправителствените организации.

8.2. Системи за финансово управление, одит и контрол

8.2.1. Система за финансово управление

Финансовото управление, включително контрола върху съфинансирането, е отговорност, както на Управляващия орган на ОП „РЧР”, така и на Сертифициращия орган.

Управляващият орган гарантира, че Междинните звена и бенефициентите са напълно информирани относно задълженията, свързани с финансовото управление на средствата, съфинансирани от ЕСФ.

Описаното по-долу разпределение на функциите и задачите за целите на процесите на удостоверяване и сертифициране на разходите е базирано на приложимото национално и ЕО законодателство.

Роля на бенефициента

Бенефициентът има правото да кандидатства за изпълнение на проекти, съфинансирани от ЕСФ в рамката на ОП "РЧР". След договаряне и извършване на услугите се издават фактури от изпълнител или доставчик и се предоставят на бенефициента. След сертифицирането на доставката на стоки или услуги бенефициентът извършва проверка на съответствието със заданието или спецификацията и плаща фактурата.

Отчетът за сертификацията на доставката на стоки или услуги заедно с платените фактури се изпращат на съответното Междинно звено към Управляващия орган на ОП "РЧР".

За да осигури необходимите данни и отчетност към Междинното звено, бенефициентът трябва да осигури изчерпателна счетоводна система на ниво договор. Тази задача включва поддържането (файлирането и архивирането) на финансови данни, действителни документи и отчети, в съответствие с изискванията на Прилагащия Регламент.

В допълнение, бенефициентите са отговорни и за:

- възстановяване на извършени разходи при констатиране на недопустимост или несъответствие на извършването им с националното и на Общността законодателство;
- изготвяне на периодични отчети за изпълнението на проекта (отчетът трябва да бъде придружен с копия на фактури и потвърждение за допустимостта на извършените разходи) и подаването им към Междинните звена;
- разкриване на нередности и тяхното докладване на текуща база към Междинните звена, и възстановяване на извършени плащания, направени да подпомогнат получателите.

Роля на Междинното звено

Междинните звена ще извършват подбора, ще сключват договорите след предварително одобрение/решение на Управляващия орган и ще извършват плащанията към бенефициентите.

Процедурите по проверка, извършвани от Междинното звено, следва да включват проверка на документи на 100 % от исканията за средства и верификация на извършените доставки на стоки и/или услуги от бенефициентите.

Бенефициентите предоставят своите изплатени фактури или счетоводни документи с еквивалентен доказателствен характер на Междинното звено. Междинното звено получава и проверява фактурите за потвърждаване на следното:

- Проверка на приемливостта на разходите (проверка за съответствие с националните правила за приемливост на разходите, както и с правилата за приемливост на разходите в съответните европейски регламенти - фактурата се отнася за проект, който е одобрен в рамките на Оперативната програма и това може да бъде удостоверено);
- Проверка на реквизитите (фактурите са издадени на името и адреса на бенефициента, съдържат всички необходими реквизити съобразно националното законодателство и пр.);
- Проверка на съдържанието (фактурите съдържат допустими разходи, включени в договора за финансиране, които съответстват на целите на дейността и т. н.);
- Проверка на правдоподобността (фактурата не е представяна по друга програма; съгласно проверката на реквизитите, фактурите отговарят на нормативните изисквания и т. н.)

Междинното звено е отговорно за събирането на информация за разходите, предявени от бенефициентите, както и за потвърждаването на тези разходи чрез периодични доклади до

Управляващия орган, с цел сертификацията им от Сертифициращия орган. На основата на това Междинното звено предоставя доклад за верификация/потвърждаване на разходите на Управляващия орган. Докладът се изготвя на ниво операция или приоритет, като има приложен списък на проектите и направени препратки към докладите за сертификация от бенефициентите, като този доклад подлежи на проверка от Управляващия орган.

С доклада за верификация/потвърждаване Междинните звена потвърждават, че:

- Направените разходи по операцията са в съответствие с европейското и национално законодателство;
- Очакваният резултат от операцията е в съответствие с целите на Оперативната програма;
- Искането за плащане е на базата на признати разходи, действително направени от бенефициентите, както и че придружаващата документация е налична;
- Разходите, за които се иска възстановяване са направени в рамките на признатия период за Оперативната програма;
- Физически и финансов напредък е бил наблюдаван, в това число на базата на проверки на място, където е уместно;
- Няма двойно финансиране (припокриване) на помощта от ЕС с друга такава или от други източници за същата операция;
- Доказателство за получено финансиране от бенефициентите е налице;
- Подробни данни за основните транзакции са запазени, където е възможно на компютърни файлове и са на разположение на отговорните служби на Европейската комисия или на българските власти при поискване;
- Съществува задоволителна одитна пътека;
- Не са идентифицирани слабости на финансовия контрол, нито нередности или риск за нередности във връзка със съответния проект, или ако има такива, са предприети или ще бъдат предприети коригиращи действия.

На базата на потвърдени фактури, Междинното звено предоставя на Управляващия орган на периодична база или на база индивидуален проект искане за средства от национално и европейско съ-финансиране, разбити на ниво операция. След одобряването на искането за средства Междинното звено нарежда пълно плащане на средствата на бенефициентите без намаление, задържане или други специфични санкции.

Роля на Управляващия орган

Управляващият орган ще потвърждава плащанията към Междинните звена и ще извършва плащания към бенефициентите по операциите, изпълнението на които не е делегирано на Междинно звено, на основата на лимити, отпускани от Национален фонд (съкровищен орган) в Министерство на финансите.

Управляващият орган е отговорен за събирането на информация за разходите, предявени му от Междинните звена в доклади за верификация/потвърждаване, както и за одобрението на тези разходи чрез доклад за верификация/потвърждаване към Сертифициращия орган. В случаите, в които се отнася за неделегирано приоритетно направление, Управляващият орган изготвя от свое име доклад за верификация/потвърждаване към Сертифициращия орган.

С доклада за верификация/потвърждаване на разходите Управляващият орган потвърждава, че изискванията на чл. 60 на Регламент № 1083/2006 са изпълнени.

Ако условията за сертификация на разходите не са изпълнени, Сертифициращият орган информира Управляващия орган за открити различия / проблеми. Управляващият орган следва да предостави обяснения за отклоненията или проблемите и да предложи корективни мерки в рамките на срока за изпълнение. При получаването от Сертифициращия орган на надеждни обяснения за откритите проблеми или ако предложенията за корективни мерки за

елиминирани на проблема се считат за задоволителни, Сертифициращият орган сертифицира декларацията за разходите.

Роля на Одитиращия орган

Прилага методология, свързана с изпълнение на проверките по чл. 62 - а, в от Регламент № 1083/2006, която на основата на периодични доклади дава на Сертифициращия орган нужната увереност, че процесите за разплащане и сертификация на разходите протичат правилно.

Роля на Сертифициращия орган

Сертифициращият орган (Национален фонд) е отговорен за изготвянето и изпращането на исканията за плащане, както и за получаването на средствата от Европейската комисия. Съгласно чл. 61 от Общия регламент, Сертифициращият орган отговаря за:

- Изпращане до Европейската комисия на актуализирани прогнози за искания за плащания за настоящата година, както и прогнози за следващата година;
- Изпращане до Европейската комисия на сертифицирани декларации за разходите и искания за плащане в електронен формат;
- Използване на предоставените от Общността средства за плащане на разходите, свързани със съответната подкрепа;
- Сертифицирането в електронен формат на декларациите за разходите, отразяващи действително платени средства от Структурните фондове и Кохезионния фонд, както и че те са резултат от надеждна счетоводна система и се базират на достоверни придружителни документи;
- Декларираните разходи са в съответствие с приложимите национални правила и тези на Общността и, че са били извършени с оглед на дейностите, избрани за финансиране в съответствие с критериите и правилата, приложими за програмата;
- Осигуряване за целите на сертификацията, че е получил адекватна информация от Управляващия орган за процедурите и одитите, извършени от или по поръка на Одитиращия орган;
- Осигуряване крайните бенефициенти да получават плащанията изцяло и възможно най-бързо;
- Докладване на Европейската комисия на нередности, които са обект на първоначално административно и съдебно разследване и информиране на Европейската комисия, във връзка с предишни доклади, за предприетите процедури за третиране на всички докладвани вече нередности и важните промени, произтекли от това;
- Изпращането до Европейската комисия на декларация за сумите, които предстои да бъдат възстановени към съответната дата, съобразно годината на започване на възстановителното производство;
- Веднъж възстановени, неправилно платените суми, заедно с лихвите за закъснение да бъдат върнати, чрез приспадането им от следващата декларация за разходите и искане за плащане към Европейската комисия или, ако това е недостатъчно, чрез извършване на реален трансфер на средства към Общността.

8.2.2.Процедури за одит и контрол

Предварителен контрол

В изпълнение на разпоредбите на чл. 58 (b) от Регламент № 1083/2006 и чл. 13 (5) от Прилагащия регламент за ясно разделение на функциите е създаден механизъм за извършване на предварителен контрол върху действията на Междинните звена и на Управляващия орган при изпълнението на операциите на ОП "РЧР". Предварителният контрол върху действията, които ще се упражняват от Управляващия орган ще се извършва от функционално независима структура в рамките на Управляващия орган.

Вътрешен одит

Дейностите за извършване на вътрешен одит ще се подчиняват на приложимото националното законодателство. На основание на Закона за вътрешен одит в публичния сектор в организациите, разпореждащи се със средства по фондове и програми на ЕС, са изградени специализирани звена за вътрешен одит.

Информационна система за управление и наблюдение (електронна)

С цел ефективно и ефикасно управление на Структурните фондове на ЕС се използва унифицирана ИТ система (УИС), технически поддържана от Централното координационно звено в Министерство на финансите. Системата осигурява агрегирани данни на отчети на ниво операции и годишни доклади за изпълнение и е база за електронен обмен на данни с Европейската комисия. В изпълнение на изискванията на чл. 40 от Регламент 1828/2006, ще бъдат предоставяни данни относно участниците в операциите, съ-финансирани от ЕСФ, по приоритети в съответствие с модела, представен в приложение 23 на същия регламент.

Целта на УИС е всеобхватно да подкрепя административните функции, бизнес (работните) процедури, изискваният за мониторинг и отчетност, касаещи управлението на Структурните фондове и Кохезионния фонд. Следователно системата гарантира:

- професионално проследяване на изпълнението на проектите, като ще се генерират статистически данни за избрани параметри по региони /напр. брой проекти, финансиране, индикатори и др./;
- пълна регистрация на цялата документация и кореспонденция;
- точно обработване и контрол на всички финансови процедури;
- предоставяне на актуална информация, текущи отчети и статистика за отговорните лица;
- подготовка и отпечатване на необходимите работни документи, отчети и кореспонденция.

Управление на риска

Управляващият орган ще гарантира, че всички институции, участващи в управлението и изпълнението на ОП „РЧР”, ще осъществяват управление на риска и ще полагат усилия за намаляване на всички възможни рискове.

Управление на комуникационния план

Управляващият орган назначава експерт по комуникация и връзки с обществеността, който ще се занимава с разработването, изпълнението и координацията на комуникационната стратегия и план на ОП „РЧР” и дейностите на национално и регионално равнище.

Управление на нередностите

Докладване на нередности:

Всички заинтересовани институции са отговорни за откриване на нередности и уведомяването на Управляващия орган на ОП „РЧР” за тяхното наличие, като от своя страна Управляващият орган на ОП „РЧР” ще подготвя доклад за нередностите и ще го подава към Сертифициращия орган. Сертифициращият орган ще подготвя доклади за нередностите и ще има цялостната отговорност за финансови корекции и възстановяване на суми, произтичащи от некоректни плащания. Институциите ще действат в съответствие с Регламент 1681/1994 (последно изменение с Регламент (ЕО) № 2035/2005) и част 4 на Регламент № 1828/2006.

9.1. Система за мониторинг

Мониторинга на изпълнението на Оперативната програма се прави на база индикаторите залегнали в програмата, както и на база индикаторите за всяка една конкретна операция. Резултатите се включват в годишните доклади и периодичните доклади и се обсъждат от Комитета за наблюдение. Резултатите се изпращат до Комитета за наблюдение на оперативната програма и до Европейската комисия.

9.2. Оценка на изпълнението

Предварителна оценка

В съответствие с чл. 48 на Регламент № 1083/2006 се извърши предварителна оценка на ОП „РЧР”. Предварителната оценка има за цел да оптимизира разпределението на бюджетните средства и да подобри качеството на програмиране. Тя трябва да идентифицира и оцени средносрочните и дългосрочните потребности, целите за постигане, очакваните резултати, количествените цели на оперативната програма, съответствието на предложената стратегия с приоритетите на Общността и качеството на процедурите за изпълнението, мониторинга, оценката и финансовото управление.

Всички препоръки на екипа, извършващ предварителната оценка, по отношение подобряване на качеството на Оперативната програма и нейното бъдещо изпълнение са взети под внимание.

Текуща оценка

Управляващият орган извършва по време на програмния период оценки, свързани с изпълнението на оперативната програма и в частност, когато чрез мониторинг е установено значително отклонение от първоначално заложените цели, или когато са постъпили предложения за преразглеждане на оперативната програма, както е посочено в чл. 33 от Регламент № 1083/2006. Резултатите трябва да се изпратят на Комитета за наблюдение на оперативната програма и на Европейската комисия.

Последваща оценка

В съответствие с чл. 49(3) от Регламент № 1083/2006, последващата оценка ще се извърши от Европейската комисия в сътрудничество със страната-членка и Управляващия орган на ОП “РЧР”, които осигуряват събирането на необходимите данни. Последващата оценка ще вземе под внимание всички оценителни дейности, извършени през програмния период.

Тя ще изследва степента на използване на ресурсите, ефективността и ефикасността при програмирането на фондовете, социално-икономическото влияние и влиянието на приоритетите на Общността. Целта на последващата оценка е достигането до изводи за политиката на икономическо, социално и териториално сътрудничество. Тя ще определи факторите, които допринасят за успеха или провала на изпълнението на оперативните програми, включително по отношение на устойчивост и определяне на добри практики. Последващата оценка трябва да бъде завършена до 31 декември 2015 г.

10.1. Държавни помощи

По време на изпълнението на ОП "РЧР", Управляващият орган ще гарантира, че дейностите, съфинансирани от ЕСФ или други фондове на ЕС ще бъдат в съответствие с разпоредбите на Договора за създаване на Европейската общност, както и с политиките и инструментите на ЕС, касаещи икономическата конкуренция. Всяка финансова помощ, отпусната в рамките на тази Оперативна програма, ще бъде в съответствие с изискванията на Регламентите, Директивите и правилата на Общността за държавната помощ.

Съгласно чл. 53 (4) от Регламент № 1083/2006, предоставената по Оперативната програма публична помощ ще спазва определените за държавна помощ прагове. Така всяка публична помощ по тази програма трябва да бъде в съответствие с процедурните и законови правила за държавните помощи, приложими от момента на предоставяне на публичната помощ.

В Република България въпросът за държавните помощи се урежда от Закона за държавни помощи (обн. ДВ, Бр. 86/ 24.10.2006г., в сила от 01.01.2007г.). Той урежда условията, реда и процедурите по уведомяване съгласно чл. 88, ал. 3 от Договора за създаване на Европейската общност за предоставяне на държавни помощи, категориите държавни помощи, съвместими с Общия пазар, задължението за докладване, събиране и съхраняване на данни, както и преценката за съответствието на държавните помощи, за които не е задължително да бъде уведомявана Европейската комисия. Съгласно Закона, "държавна помощ" е всяка помощ, предоставена от държавата или общината или за сметка на държавни или общински ресурси, пряко или чрез други лица, под каквато и да е форма, която нарушава или застрашава да наруши свободната конкуренция чрез поставяне в по-благоприятно положение на определени предприятия, производството или търговията на определени стоки, или предоставянето на определени услуги, доколкото се засяга търговията между държавите членки.

Управляващият орган е изцяло отговорен за осигуряване съответствието с правилата за държавните помощи. Междинните звена са задължени да информират Управляващия орган за евентуални промени в дейностите, които могат да повлияят върху прилагането на правилата за държавните помощи.

10.2. Обществени поръчки

Всички въпроси в областта на обществените поръчки са уредени със Закон за обществените поръчки, в сила от 1 октомври 2004 г. (последно изменение от 29.09.2006 г.). Съгласно закона, държавната политика в областта на обществените поръчки се осъществява от министъра на икономиката и енергетиката. В допълнение, към него се създава самостоятелна административна структура - Агенция по обществени поръчки, чиято цел е да осигури ефективност на системата за обществени поръчки в България, съблюдавайки принципите за публичност и прозрачност; свободна и честна конкуренция; равнопоставеност на всички кандидати. Към Агенцията се създава Арбитражен съд, който представлява извън съдебна институция за разглеждането и решаването на спорове по обществени поръчки. Създаден е публичен регистър на обществените поръчки, който съдържа решенията за откриване на процедури за възлагане на обществени поръчки, обявленията, предвидени за вписване в регистъра, информацията за възложените обществени поръчки и друга информация, определена в правилника за прилагане на закона.

10.3. Екологично въздействие

Предвид естеството на ЕСФ, където фокусът е върху нематериални дейности, свързани с развитието на човешките ресурси, настоящата Оперативна програма не формулира действия,

които е вероятно да имат значителен ефект върху околната среда, като инфраструктурни проекти и по-конкретно такива, изброени в Приложение 1 и 2 от Директива 85/337/ЕИО.

Следователно Управляващият орган смята, че не е необходима Стратегическа екологична оценка на тази Оперативна програма в съответствие с Директива 2001/42/ЕО.

Независимо от това, следвайки националната процедура, беше отправено запитване за необходимостта от осъществяване на Оценка за екологичния риск към Министерство на околната среда и водите на Република България. Отговорът от страна на МОСВ постановяваше, че не е необходимо да се извършва такава оценка, позовавайки се на разпоредбите на Закона за защита на околната среда.

В операциите на оперативната програма, в които се предвижда „кръстосано финансиране”, ще се спазват стриктно изискванията на националното законодателство в областта на опазването на околната среда и ако законодателството го предполага, ще бъде извършвана случай по случай екологична оценка. Инфраструктурни проекти, които не отчитат необходимостта от опазване на околната среда, няма да бъдат финансирани.

На ниво индивидуален проект, там където е приложимо ще бъде спазван принципът за екологично въздействие, като примерните дейности могат да включват:

- дейности по изпълнение на ангажиментите по Рамкова конвенция на Обединените нации по изменение на климата (РКОНИК), Конвенция на Обединените нации за биологичното разнообразие (КБР) и Конвенция на Обединените нации за борба с опустиняването (КБО)
- включване на модули в курсовете за преквалификация и/или обучение на безработни за развитие на стопански дейности в общите за трите конвенции сфери (РКОНИК, КБР и КБО)
- разширяване на информацията по въпросите на околната среда чрез изискване в курсовете на обучение да бъде включен кратък информационен модул.
- и други

Горепосочените дейности са вменени като ангажимент на МТСП със Стратегията и Плана за осигуряване на необходимия капацитет на България за изпълнение на задълженията по РКОНИК, КБР и КБО, които от своя страна са неразделна част от проекта на Националната стратегия по околна среда и План за действие 2005-2014 г.

11. ПУБЛИЧНОСТ

В изпълнение на чл. 69 от Регламент № 1083/2006 и глава I на Регламент 1828/2006, Управляващият орган на ОП “РЧР” гарантира изпълнението на мерки за публичност с оглед да се акцентира върху комуникацията, прозрачността и визуализацията.

Ще бъдат разработени Комуникационна стратегия и план, където ще се опишат в детайли изпълнението на дейностите по информиране и публичност.

Дейностите по информиране ще бъдат осъществявани от Управляващия орган чрез използването на всички форми на масови комуникации съобразно целевите групи, които следва да се адресират и на съответното териториално и/или на национално ниво – печатни и електронни медии и пр.

Всяка една от предвидените дейности ще съдържа задължителните технически характеристики, предвидени в Регламент 1828/2006.

Оценяващият екип (Petri Virtanen, Petri Uusikylä и Carolina Chatzinikolaou) осъществи няколко мисии в София през периода май-септември 2006 г. Основните източници на документни доказателства на оценката са получени чрез документен анализ, интервюта на фокусни групи, както и индивидуални интервюта. Основният източник на емпирични данни за Заключителния доклад е версията на ОП „РЧР”, предоставена на оценяващия екип в средата на от м. юли 2006.

Социално-икономически анализ

ОП „РЧР” е значително подобрена през последните месеци по отношение на социално-икономическия анализ и SWOT анализа. В резултат на това, тези части на ОП „РЧР” са станали по-ясни, фокусирани и са били съкратени. Статистическата информация, в по-голямата си част, е добре документирана в текста. Видно е, че населението и демографските процеси са описани в документа на ОП „РЧР” достатъчно подробно и информационните източници, използвани при изготвянето на социално-икономическия анализ и на SWOT анализа, са релевантни в настоящата форма на ОП „РЧР”. Като цяло, използваната статистическа информация, както и използваните документи и докладите за изследвания са валидни в повечето части на социално-икономическия анализ. Социално-икономическият анализ и SWOT анализът съответстват в достатъчна степен на макроикономическите предизвикателства и тези, свързани с пазара на труда, пред които България е изправена в момента и ще се изправи през следващите години. Разделът относно културата е отпаднал от настоящата версия на ОП „РЧР”, което засилва вътрешната съгласуваност на социално-икономическия раздел на ОП „РЧР”. Още една идея е свързана с вътрешната съгласуваност на социално-икономическия анализ, а именно, разделът за „бъдещо развитие” в първите части на социално-икономическия анализ остава до известна степен небалансиран – частта на пазара на труда на анализа на „бъдещото развитие” е достатъчно аргументирана и адекватна, докато другите части (образование и социално включване) просто изброява целите, които следва да бъдат изпълнени през периода на програмиране. Понятието за социално включване е очертано в социално-икономическия анализ и SWOT анализа на ОП „РЧР” като „рамково”. По такъв начин социално-икономическият анализ и SWOT анализът са станали в по-голяма степен съгласувани със стратегическите документи на ЕС. На последно място, SWOT анализът и списъкът на несъответствията са съгласувани в смисъл, че те следват от социално-икономическия анализ.

Външна съгласуваност

И двете приоритетни направления на ОП „РЧР” в областта на заетостта акцентират силно на аспекта на пригодността за заетост и на факта, че уязвимите групи следва да бъдат интегрирани на пазара на труда. Въпреки че това са много важни въпроси, които отговарят на оценката на потребностите, извършена от българското правителство и Европейската комисия, те дават по-скоро статична картина на динамиката на пазара на труда. И Лисабонската стратегия, и Европейската стратегия по заетостта отправят много ясно послание: следва да се увеличи конкурентноспособността и трябва да се създадат нови и по-добри работни места. С оглед на това предизвикателство, ОП „РЧР” евентуално би могла да акцентира още повече на аспектите на конкурентноспособността и на предизвикателства за изграждане на икономика, основана на знанието. Това е основното предизвикателство за запазване на високообразованите и компетентните хора в страната, т.е. за избягване на т.нар. ефект на изтичане на мозъци.

Приоритетни направления 3 и 4 подкрепят добре насоките за национална политика в областта на образованието и професионалното обучение. Приоритетно направление 3 засилва чрез своите оперативни цели стратегическите цели на Националната програма за модернизирание

на образованието. Оперативните цели по приоритетно направление 3 засилват усилията за модернизиране на българската образователна система и създават иновационни мрежи между образователните институции, бизнеса и изследователските институции). На последно място, приоритетно направление 4 засилва не само националните цели за учене и професионално обучение през целия живот, но също така и стратегическите усилия за социално включване и политика по заетостта. Би могло да се наблегне повече на необходимостта от укрепване на системата на професионално обучение и да бъде изяснено по-подробно, как ще се развиват връзките между институциите за висше образование и предприятията. Това е важен механизъм за обвързване на потребностите на пазара на труда и уменията, придобити в образователните институции.

Вътрешна съгласуваност

Има значително подобрене на приоритетните направления на ОП „РЧР” по отношение на тяхната структура, както и на тяхното съдържание. Вътрешната съгласуваност на настоящата версия е много силна и почти всички мерки са обхванати в по-голяма или по-малка степен. Структурата на приоритетните направления покрива повечето от особено съществените въпроси в областта на човешките ресурси, както човешкия капитал (пригодност за заетост, образование и обучение), така и институциите и услугите, предвидени за тях. Единични са мерките, които се нуждаят от подобрене, но това не намалява тяхната значимост и техния принос към крайния резултат.

Индикатори

Като цяло, индикаторите на ОП „РЧР” следват преди всичко обосновката на интервенционната логика, т.е. изпълнението, резултатите и въздействията са свързани логично. Независимо от това, особено на равнище на измерването на въздействието, следва да бъде направена по-точна връзка между стратегическите цели на приоритетните направления и индикаторите. Освен това е необходимо ясно определяне на целевите, както и на първоначалните стойности на индикаторите. Това е ключова предпоставка за измерването на постигането на стратегическите цели на операциите, изпълнявани по приоритета.

Изпълнение

Управленските механизми за изпълнение, мониторинг и финансиране на ОП са добре дефинирани и са в съответствие с Регламент № 1083/2006 на Съвета, като те включват Управляващ орган на ОП, Междинни звена, бенефициенти, Комитет за наблюдение, Сертифициращ орган и Одитиращ орган. Ролите и отговорностите на тези механизми са описани, както и сътрудничеството между тях. Процедурите за изпълнение, мониторинг и финансиране са логично структурирани, включват поетапно всички заинтересовани участници, с препратки към съответните им роли и отговорности. Обърнато е специално внимание на управлението на нередности, държавните помощи и процедурите за възлагане на обществени поръчки, като допълнителен принос към намерението за законност и прозрачност по време на изпълнението на ОП „РЧР”.

Пълният текст на Крайния доклад на предварителната оценка може да бъде намерен на Интернет-страницата на Управляващия орган на ОП „РЧР”: ef.mlsp.government.bg.

Приложение 1**Население към 31.12. по години и пол**

Години	Общо	Мъже	Жени
1990	8 669 269	4 269 998	4 399 271
1995	8 384 715	4 103 368	4 281 347
2000	8 149 468	3 967 423	4 182 045
2001	7 891 095	3 841 163	4 049 932
2002	7 845 841	3 816 162	4 029 679
2003	7 801 273	3 790 840	4 010 433
2004	7 761 049	3 767 610	3 993 439
2005	7 718 750	3 743 327	3 975 423

*Източник: НСИ***Раждаемост, смъртност и естествен прираст на 1000 души**

Години	Раждаемост	Смъртност	Естествен прираст
1990	12.1	12.5	-0.4
1995	8.6	13.6	-5
2000	9.0	14.1	-5.1
2001	8.6	14.2	-5.6
2002	8.5	14.3	-5.8
2003	8.6	14.3	-5.7
2004	9.0	14.2	-5.2
2005	9.2	14.6	-5.4

Източник: НСИ

Приложение 2

Заети лица по икономически дейности	2001	2005	Промяна
	(бр. хил.)	(бр. хил.)	(%)
Общо	2698.8	2981.9	10
Селско, ловно, горско и рибно стопанство	254.8	266.4	5
Добивна промишленост	41.5	36.7	-12
Преработваща промишленост	649.6	729.2	12
Производство и разпределение на електроенергия, газ и вода	58.8	64.0	9
Строителство	128.8	190.6	48
Търговия, ремонт на автомобили и битова техника	405.5	447.2	10
Хотели и ресторанти	116.9	150.8	29
Транспорт и съобщения	208.2	214.1	3
Финансово посредничество	38.5	37.8	-2
Операции с недвижимо имущество, наемодателна дейност и бизнес услуги	108.6	141.9	31
Държавно управление и отбрана; задължително обществено осигуряване	214.4	214.2	0
Образование	209.5	207.2	-1
Хуманно здравеопазване и социални дейности	161.0	159.3	-1
Други услуги	95.0	120.6	27
Непосочена	7.8	2.1	

Източник: НСИ

Приложение 3

	2004			2005			2006		
	брой	обслужвани лица	персонал	брой	обслужвани лица	персонал	брой	обслужвани лица	персонал
Специализирани институции - видове									
Домове за възрастни хора с умствена изостаналост	27	3 152	1 022	27	2 451	984	28	2 489	1 028
Домове за възрастни хора с психични разстройства	13	1 216	458.5	15	1 396	531.5	15	1 396	562
Домове за възрастни хора с физически увреждания	26	1 747	699	26	1 742	702	26	1 768	772
Домове за възрастни хора със сетивни нарушения	4	130	54	4	148	62	4	148	68
Домове за възрастни хора с деменция	13	869	388	13	869	388	13	869	430
Домове за стари хора	62	5 022	1 593.5	62	5 037	1 606.5	66	5 260	1 726
Домове за временно настаняване	12	709	89	15	756	118	17	782	130
Социално учебно-професионални заведения	9	1 417	609	9	1 343	601	9	1 347	600
Домове за деца и младежи с умствена изостаналост	29	1 991	1 158	29	1 991	1 150	26	1 766	1 216
Социални услуги в общността (държавна отговорност) – видове									
Защитени жилища	3	22	12	15	122	48.5	31	262	117.5
Дневни центрове за деца и младежи с увреждания	25	773	299	30	980	378	34	1 000	394
Дневни центрове за възрастни с увреждания	9	198	57	16	331	115	22	514	185
Дневни центрове за стари хора	8	254	22	10	314	29	15	529	44
Центрове за социална рехабилитация и интеграция	11	573	86	14	660	110	29	1 179	202
Приюти за безнадзорни деца	1	20	14	3	64	34	4	84	44
Звено „Майка и бебе“	-	-	-	-	-	-	8	67	48
Център за обществена подкрепа	-	-	-	-	-	-	9	779	212
Дневен център за деца на улицата	-	-	-	-	-	-	6	92	62
Национална програма „Асистенти на хора с увреждания“									
дейност „Личен асистент“	-	11 891	11 891	-	13 941	13 941	-	13 830 (към 30.11.2006)	13 830 (към 30.11.2006)

Приложение 4

Връзка между Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси” и Интегрираните насоки за растеж и заетост 2005-2008 (Насоки по заетостта)

ОП „РЧР”	ИНРЗ 2005-2008 г.							
	ИН 17	ИН 18	ИН 19	ИН 20	ИН 21	ИН 22	ИН 23	ИН 24
ПН 1. Насърчаване създаването на нови работни места и развитие на пазар на труда, насърчаващ включването			♦	♦				
ПН 2. Повишаване на производителността и адаптивността на заетите	♦	♦		♦	♦			
ПН 3. Подобряване на качеството на образованието и обучението в съответствие с потребностите на пазара на труда				♦			♦	♦
ПН 4. Подобряване на достъпа до образование и обучение			♦				♦	♦
ПН 5. Социална интеграция и заетост чрез развитие на социалната икономика			♦	♦				
ПН 6. Повишаване ефикасността на институциите на пазара на труда, социалните и здравни услуги			♦	♦				
ПН 7. Транснационално и междурегионално сътрудничество			♦			♦		
ПН 8. Техническа помощ			♦			♦		

Интегрирана насока № 17: Прилагане на политика по заетостта за постигане на пълна заетост, подобряване качеството и продуктивността на работа и засилване на социалната и териториална кохезия;

Интегрирана насока № 18: Въвеждането на подход към работата, основан на “жизнения цикъл”;

Интегрирана насока № 19: Осигуряване на пазар на труда, основан на включването, повишаването атрактивността на работата и доходите от нея за търсещите работа лица, включително хората в неравностойно положение и неактивните лица;

Интегрирана насока № 20: Подобряване на способността за посрещане на нуждите на пазара на труда;

Интегрирана насока № 21: Насърчаване на гъвкавостта, съчетана със сигурност на работното място и намаляване на сегментацията на пазара на труда, отчитайки ролята на социалните партньори;

Интегрирана насока № 22: Осигуряване на механизми за промяна на разходите за труд и формиране на цена на труда, благоприятстващи заетостта

Интегрирана насока № 23: Увеличаване и подобряване на инвестициите в човешки капитал

Интегрирана насока № 24: Адаптиране на системите за образование и обучение в съответствие с потребностите от нови компетенции

Изпълнението на оперативната програма ще допринесе за постигане на основните цели заложи в **Интегрираните насоки за растеж и заетост 2005-2008 г.**

1. Достигане на **равнище на заетост от 70 %**.

В рамките на **ПН 1. Стимулиране създаването на нови работни места и развитие на пазар на труда, насърчаващ включването** се предвижда да бъдат открити 100 000 нови работни места.

2. **25 % от продължително безработните лица** трябва да участват в активна мярка на пазара на труда

В рамките на **ПН 1. Стимулиране създаването на нови работни места и развитие на пазар на труда, насърчаващ включването** се предвижда в програми за обучение и заетост да се включат 50 000 продължително безработни лица⁴³.

3. Средното равнище за участие във форми на **учене през целия живот** за ЕС трябва да бъде не по-малко от **12.5 %** от населението на възраст между 25-64 г.

В рамките на **ПН1. Стимулиране създаването на нови работни места и развитие на пазар на труда, насърчаващ включването** и **ПН2: Повишаване на производителността и адаптивността на заетите** се предвижда да бъдат включени общо 500 000 заети ли безработни лица в различни форми на учене през целия живот.

⁴³ По данни на Агенцията по заетостта броя на продължително безработните лица средно за 2006 г. е 203 812

Приложение 5

Връзка между Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси” и Национална програма за реформи (част 3. Заетост и образование)

НПР ОП „РЧР”	Повишаване икономическата активност на населението и равнището на заетостта	Ефективна интеграция на лицата от неравнопоставените групи на пазара на труда	Образование и обучение в подкрепа на прехода към икономика, основана на знанието
ПН 1. Насърчаване създаването на нови работни места и развитие на пазар на труда, насърчаващ включването	♦	♦	
ПН 2. Повишаване на производителността и адаптивността на заетите	♦		
ПН 3. Подобряване на качеството на образованието и обучението в съответствие с потребностите на пазара на труда			♦
ПН 4. Подобряване на достъпа до образование и обучение			♦
ПН 5. Социална интеграция и заетост чрез развитие на социалната икономика		♦	
ПН 6. Повишаване ефикасността на институциите на пазара на труда, социалните и здравни услуги		♦	
ПН 7. Транснационално и междурегионално сътрудничество	♦	♦	
ПН 8. Техническа помощ	♦	♦	

Приложение 6

Кратка информация за Проект за социално включване

Проектът за социално включване ще се финансира със заем на Световна банка и възлиза на стойност от 40 млн. евро.

Насърчаването на устойчивото социално включване предполага подход, обединяващ различните поколения, а даването на равни шансове в живота, изисква инвестиране в ранното развитие на детето (РРД). Предоставянето на възможности за социална мобилност на изолираните лица и повишаването на човешкия им капитал изисква противодействие на неблагоприятностите, породени от семейната среда. Това логично означава, че трябва да се започне от раждането като се осигури достъп до здравна помощ и образование, така че да се даде възможност на хората да придобият уменията, увереността и нагласите, които са им необходими, за да могат сами да правят своя избор в живота. В тази връзка политиките на социално включване трябва да се концентрират върху началните години, от 0 до 6, което ще даде възможност в най-висока степен да се постигнат целите на тези политиките. Налице са сериозни международни свидетелства, че инвестициите в РРД, включително здравни и образователни програми, имат сериозен ефект върху по-нататъшните образователните постижения в основното и средното училище и носят по-голяма възвращаемост, отколкото инвестициите на по-късен етап.

За да предотврати и намали отпадането от училище ОП РЧР подкрепя дейности за насърчаване готовността за училище, които имат дългосрочен ефект за насърчаване включването на децата от маргинализираните семейства, и по-конкретно ромите, както и децата със специални потребности в масовото училище и избягване на капана на бедността, която се предава от поколение на поколение, в който попадат децата при ранно отпадане от училище и тези в специалните и сегрегирани училища. Очаква се тези превантивни услуги да дадат своя принос към съществуващия процес на деинституционализация, като намалят броя на децата, които биват изпращани в специализираните институции (входящия поток) – обикновено деца, лишени от родителска грижа и деца със специални потребности. Мерките предвиждат:

- интегриране на бедните деца, както и на децата с увреждания в масовото предучилищно образование и в масовите детски градини;
- организиране предоставянето на подходящи услуги в съответствие с потребностите на бенефициентите, т.е. интегрирано предучилищно образование, детски здравни грижи и социални услуги за деца и родители;
- активно търсене и стимулиране на родителите-бенефициенти;
- даване право на местната власт да предоставя и управлява тези услуги.

Дейностите за осигуряване на готовност за училище, включва следното:

Програми за родители на деца на възраст от 0 до 3 години: насочени са към родители от момента за зачеването, и включват социални услуги за родители и семейства, предоставяни от квалифицирани доставчици на услуги, наети по договор от общините, и по-специално: (i) *Ориентирани към родители от маргинализираните групи с малки деца и родители на деца с увреждания*, които се предоставят в общински помещения, като училища или детски градини или помещенията, в които са разположени съществуващите социални услуги или в новосъздадената инфраструктура. Групи родители получават обучение по пре- и пост-натални родителски грижи, което включва редица теми като развитие на умения за родителстване, развитие на когнитивните умения, превантивни здравни грижи, хигиена и хранене на детето. Това се придружава от (ii) *индивидуално консултиране за родители*, с акцент върху

консултациите за родителстване и (iii) *мобилна работа*, за да се включат и родителите в по-трудно достъпните общности.

Програми за деца на възраст от 3 до 6 години, които включват редица възможности за общините да насърчават достъпа до съществуващите детски градини или услуги за грижа за децата – за децата от маргинализирани семейства и за тези със специални потребности, включително допълнителни здравни услуги и мерки за повишаване броя на местата за предоставяне на грижа за децата. Те включват и мерки за подкрепа на търсенето (родители с ниски доходи да търсят услуги за грижи за децата) и предлагането (общините да насърчават достъпа на деца на родители с ниски доходи до услугите за грижи за децата). Дейностите, включват по-конкретно: (i) *Намаляване таксата за детска градина* - за да се мотивират нуждаещите се родители да изпращат децата си в детска градина, родителите, които получават социални помощи поради ниски доходи, ще бъдат стимулирани да изпращат децата си в детска градина, като получат възможност за отстъпка, т.е. намаляване на сегашните такси за общински детски градини. Право на намалена такса ще имат само родителите, които са се записали в програмите за обучение и заетост, предлагани от Агенцията по заетостта (АЗ). (ii) *Семейни центрове* - дават възможност на заинтересованите лица (включително сегашни или бивши учители, вкл. от детски градини, или търсещи работа) да предоставят грижи за децата в дома си или в друго помещение, осигурено от общината, като спазват съществуващите стандарти за такива социални услуги, и така всеки от тях да осигурява места за около 4-5 деца; и на заинтересовани организации да предлагат услуги за децата, базирани в общността, отново по съществуващите стандарти за социални услуги за деца. (iii) На родителите се предлага *транспорт до и от детската градина* с микробуси, наети от общината и придружавани от служители от най-близката детска градина, които да вземат децата сутрин и да ги връщат следобед. (iv) *Увеличаване на здравните услуги*, което включва прегледи на децата в детска градина от педиатри два пъти годишно и веднъж годишно от зъболекар.

Обучението за доставчиците на услуги и за персонала на детските градини е важна предпоставка за ефективното предоставяне на социални грижи и грижи за децата. Преди стартирането на услугите трябва да бъде проведено обучение за всяка категория обучавани, което да включва обучаване за възстановяване на умения и знания, и наставничество. Компонентите на обучението включват редица дейности: (i) *обучение на доставчиците на услуги* за доставчици на услуги за деца, които осъществяват програми за родители, (ii) *обучение за персонала на детските градини* за това как да се интегрират децата от бедни, културно сегрегирани семейства или деца с увреждания, както и ранно откриване на увреждания на деца. (iii) *Обучение за детегледачите* и обучение за персонала на организациите включен в услугите за грижи за деца, базирани в общността, включително лица от маргинализираните общности.

Изграждане капацитета на местната власт: Ефективното изпълнение на мерките за готовност за училище изискват целенасочено изграждане на капацитет на общинските служители и социалните работници, които работят в общините в три главни области: : (i) *междуведомствена работа*, по-специално сътрудничество между различните специалисти (образование, здравеопазване, социални услуги, както и социално подпомагане), включително създаването на мултидисциплинарни форуми, а също и с третия сектор, и съгласуване на издаването на направления и отговорностите. Този компонент включва главно социалните работници от Агенцията за социално подпомагане (АСП) като основен фактор за бъдещото интегриране на услугите, както и служители от отделите за закрила на детето. Той също така ще представи пред публичния сектор работните методи на третия сектор, като напр. управление на случаи, и така ще се осигури форум за учене и модернизиране на публичните агенции; (ii) *възлагане на договори за изпълнение на услуги на и сътрудничество с НПО*.

(Проектът за социално включване е насочен към физическите ограничения при предлагане на грижи за децата като ще финансира (i) малки ремонти на инфраструктурата в съществуващи и преобразувани общински детски градини или в сгради за предоставяне услуги за деца, както и

учебни материали, и (ii) изграждането на нови центрове за грижи за децата в райони с недостатъчно услуги, въз основа на определени критерии за избор.)

Приложение 7

Категоризация

Величина 1	
Приоритетна тема	
Код	Сума*
Повишаване на адаптивността на работниците и фирмите, предприятията и предприемачите	
62	118 320 000
63	48 450 000
Подобряване на достъпа до заетост и устойчивост	
65	24 650 000
66	205 102 045
67	39 100 000
68	30 525 719
69	67 950 479
Насърчаване на социалното включване на уязвимите групи	
71	37 400 000
Подобряване на човешкия капитал	
72	155 357 828
73	165 086 262
74	51 000 000
Стартиране на реформи в сферите на заетостта и социалното включване	
80	20 635 783
Укрепване на институционалния капацитет на национално, регионално и местно ниво	
81	26 939 457
Техническа помощ	
85	17 471 566
86	23 800 000
TOTAL	1 031 789 139
Величина 2	
Форми на финансиране	
Code	Amount
01	989 289 139
02	42 500 000
TOTAL	1 031 789 139
Величина 3	
Територия	
Code	Amount
00	1 031 789 139
TOTAL	1 031 789 139

* Изчислен размер на финансирането от Общността по категории